

**OD KAŠČE DO TOVARNE.
Tekstilana Kočevje
včeraj in nikoli več.**

**OD KAŠČE DO TOVARNE.
Tekstilana Kočevje
včeraj in nikoli več.**

Ivan Kordiš
Žarko Lazarević
Nina Vodopivec
Sonja Ifko

Kočevje, 2024

Tekstilana Kočevje, okoli 1925
Gottscheer Kalender, 1925, foto Josef Dornig

Kazalo

Predgovor	4
ŽARKO LAZAREVIĆ	
Tekstilna industrija v Sloveniji od rasti do upada	5
NINA VODOPIVEC	
Tekstilne tovarne in njeni ljudje	11
SONJA IFKO	
Pomen in ohranjanje nepremične industrijske dediščine Kočevske	14
IVAN KORDIŠ	
OD KAŠČE DO TOVARNE. Tekstilana Kočevje včeraj in nikoli več	17
Domača industrija lodna	17
Komanditna družba Textilana	18
Tovarniški prostori	20
Strojna oprema	22
Tekstilana, tovarna sukna d.d.	23
Tekstilano prevzame Zadrúžna gospodarska banka	25
Tekstilana v plamenih	26
Obnova po požaru	27
Tekstilana med drugo svetovno vojno	28
Podržavljenje Tekstilane	30
Obnova tovarne in proizvodnje	31
Posodobitev tovarne in reforma proizvodnega programa	32
Skoraj usodna specializacija proizvodnje	33
Modernizacija strojne opreme	35
Potujoča in industrijska prodajalna	36
Obrat embalaže v Osilnici	37
Nove proizvodne hale	38
Tekstilana prodre v tujino	40
Zadnja velika naložba	42
Tehnični sektor in pomožne dejavnosti	43
Ukrep družbenega varstva	44
Prvi stečaj Tekstilane	47
Obrat Vinkovci	47
Drugi stečaj in konec Tekstilane	48
AVIO-TEX	49
Skrb za zaposlene	50
Obveščanje, kultura in šport	52
Tekstilana se predstavi	53
Summary	54
KATALOG RAZSTAVLJENIH PREDMETOV	57

Predgovor

V katalogu in na razstavi o Tekstilani, tovarni, ki je v Kočevju več desetletij rezala kruh številnim generacijam delavk, delavcev ter njihovim družinskim članom, lahko izvemo veliko o njenem razvoju, izdelkih, preoblikovanjih, pa tudi športnih aktivnostih. Njena duša pa so bili zagotovo ljudje, zato sem se odločila predstaviti del spominov Toneta Šercerja¹, ki je bil v tovarni kot predilec zaposlen le kratek, a zelo poveden čas. V Tekstilani se je namreč zaposlil tik pred začetkom druge svetovne vojne pri nas, marca 1941. Po tednu dni uvajanja je že moral delati samostojno.

»Stroj je delal tako: en njegov del, ki je imel za premikanje štiri kolesa, se je z navitji volne odpeljal štiri metre od glavnega dela stroja proti sredini hale, s tem je nategnil osnovo za nitke, jih z vrtenjem špul zapredel in pri vračanju nazaj na njih navil. Tako sem moral osem ur neprekinjeno hoditi štiri metre vzvratno nazaj in toliko metrov naprej proti glavnemu delu stroja. In spet nazaj, pa naprej, neprekinjeno od začetka do konca šihta. Če se je nitka pretrgala, sem jo moral na hitro, v hoji, zavezati. Okoli petdeset nitk se je naenkrat vrtelo in nad vsemi sem moral imeti nadzor. Zgodilo se je, da sem moral na hitro teči z enega konca stroja na drugega pa nazaj in spotoma ven in noter, kakor se je pač stroj premikal. Delali smo v treh izmenah. Spomnim se, da sem bil po končanem delu tako utrujen, da bi najraje skupaj zlezal...« Plače so bile nizke, družinam so omogočale le skromno preživetje. Pomanjkljiva prehrana, neustrezna in ponošena oblačila, slabe higienske in stanovanjske razmere pa so terjale svoj davek pri zdravju ljudi.

V pripravah na začetek vojne je bil dodeljen skupini, ki je izpraznila spodnje skladišče v tovarni in ga začela utrjevati v zaklonišče: »Betonski strop smo na gosto podprli z močnimi lesenimi podporniki, v gornji prostor pa smo navalili bale z volno ali bombažem. Zložene so bile ena povrh druge. Ko smo se približevali zaključku del, smo doživeli prvi alarm. Bil je 5. april 1941. Takrat je večja skupina nemških vojaških letal preletela kočevsko dolino v smeri proti jugovzhodu...« Tone Šercer je bil v Tekstilani zaposlen do 8. maja 1941. Zaradi težav z nabavo surovin delavci niso imeli kaj delati in so bili odpuščeni.

Tudi kratek vpogled v spomine nekoga je lahko zelo poučen. Muzealci si želimo izsledke naših raziskav predstaviti čim širšemu krogu ljudi. Vsakič, ko kaj iztrgamo pozabi, smo lahko nase upravičeno ponosni. Raziskovanja preteklosti Tekstilane se je lotil Ivan Kordiš. Odstrl nam je nekatere neznanke in omogočil, da o nekoč zelo znani tovarni izvemo čim več. Da lahko del njih predstavimo na razstavi in v katalogu Tekstilana – od kašče do tovarne gre zahvala Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije in Občini Kočevje. Seveda pa brez vseh sodelavcev muzeja in številnih institucij ne bi šlo. Hvala vsem, ki so kakorkoli pomagali pri izvedbi projekta.

Vesna Jerbič Perko,
direktorica Pokrajinskega muzeja Kočevje

ŽARKO LAZAREVIĆ

Tekstilna industrija v Sloveniji od rasti do upada

Na pragu industrializacije je na slovenskem ozemlju obstajalo znanje o tekstilijah, tudi o procesih organizacije za zagon industrijske proizvodnje različnih vrst tekstila. Prve moderne tekstilne industrijske obrate so začeli postavljati v tridesetih letih 19. stoletja. Glede na razvito obrtno proizvodnjo, znanje in povpraševanje, jih je v dveh desetletjih nastalo presenetljivo malo, pravzaprav le nekaj. Nosilci pobude so prišli izven slovenskega prostora, iz tržaških ali dunajskih trgovskih in industrijskih krogov. Tovarne so bile namenjene predvsem drugim trgovom, v bližnjih regijah, domači potrošnji prav malo. Tako je že v najzgodnejši dobi tekstilna industrija na Slovenskem pridobila izvozni značaj. Čeprav so prvi zametki tekstilnih podjetij sočasni s srednjevropskimi trendi, pa potem nikakor ni steklo. Miniti je morala skoraj polovica stoletja, da je nastopil drugi, sicer zamudniški val industrializacije tekstilne proizvodnje, ki ga datiramo v devetdeseta leta 19. stoletja. Tudi v tem primeru ne moremo govoriti o množičnosti. Nastali sta le dve veliki tekstilni tovarni, v Tržiču (Glanzman, Gassner & Co, 1885) in Litiji (Schwartz, Zublin & Co, 1886). Obe so postavili zunanji investitorji, kar je utrdilo kapitalsko prevlado tujih naložbenikov. Hkrati je obstoječa obrtna proizvodnja, ki je oskrbovala domače potrošnike, vendarle stopala na pot prestrukturiranja. Počasi je pridobivala značilnosti industrijske proizvodnje, širila obseg proizvodnje in obseg zaposlenosti. Zlagoma se je zmanjševala potreba po uvozu tekstilnih izdelkov. Tekstil je bil namreč ena od pomembnih uvoznih postavk v med regionalni blagovni menjavi slovenskega prostora. Pomembno je bilo, da

Najstarejša tekstilna tovarna na Slovenskem je bila ustanovljena leta 1826 v Ajdovščini, razglednica, konec 19. stoletja. Danes njeno tradicijo nadaljuje Tekstina d.o.o.

Goriški muzej Kromberk - Nova Gorica

je krepitev domače proizvodnje tekstila potekala v izjemno konkurenčnem okolju enotnega trga Habsburške monarhije.

Pred prvo svetovno vojno je imela tekstilna industrija dve podobi. Na eni strani majhno število velikih industrijskih obratov, na drugi strani pa množico drobnih proizvajalcev na meji med obrtniškim in industrijskim značajem. Skladno s tem je bila razpršena in razdrobljena tudi proizvodnja. Med velikimi industrijskimi obrati so delovale le bombažne predilnice in tkalnice, ki so ohranjale primat večji del 20. stoletja. Konfekcijske industrije še ni bilo. Vloga lokalnih krojačev in šivilj je bila pri izdelavi oblačil in perila še nenadomestljiva. Pet velikih industrijskih podjetij je sredi 19. stoletja zaposlovalo 19 % vsega industrijskega delavstva, pred prvo svetovno vojno pa 12 %. Tekstilna proizvodnja v manjših obratih je naraščala, hkrati tudi obseg zaposlenosti. To je bila proizvodnja, ki je bila odvisna od domačih prihrankov, domačih investicij, domače pobude in domače potrošnje.

V času med obema vojnama, v jugoslovanski državi, je slovenska industrija podvojila zmogljivosti in obseg zaposlenosti. Proizvodnja tekstilij se je uveljavila kot najbolj prodorna slovenska gospodarska panoga tistega časa. Kar 37 % vseh delovnih mest v industriji so našteali v tekstilnih tovarnah. V številkah je to pomenilo nekaj manj kot 40.000 delovnih mest. Pomen tekstilne industrije se ni ustavil le pri teh številkah. K njim moramo prišteti še zaposlene v storitvenih dejavnostih, krojače in šivilje, ki so še globoko v 20. stoletje imeli vodilno vlogo v proizvodnji oblačil. Tovrstnih obrtnikov je bilo okoli pet tisoč, z vajenci še več. Če zaokrožimo, je bilo v tekstilni industriji, v proizvodnji in storitvenih dejavnostih, zaposleno okoli 50.000 ljudi. Od dohodkov v tej panogi je bila pred drugo svetovno vojno torej odvisna dobra petina prebivalstva. Gibalo razmaha tekstilne industrije je bilo povpraševanje na jugoslovanskem trgu.

K temu so pripomogle predvsem razmere v mednarodnem okolju. Z novimi državami v Evropi so nastajali novi nacionalni ekonomski prostori. Nekoč enotni prostor Habsburške monarhije je razpadel na šest držav naslednic. Meje in ekonomsko nacionalistične gospodarske politike so močno omejevale ekonomiko medsebojne trgovine. Z razpadom v monarhije se je vzpostavilo nesorazmerje med proizvodnimi zmogljivostmi in trgi. Tekstilna industrija je bila tipični primer. Pred prvo svetovno vojno je bila večina proizvodnih zmogljivosti postavljena v čeških deželah in Zgornji Avstriji,

¹ Tone Šercer: Življenje je bilo pač tako (2015).

pomemben delež trga pa je bil v agrarnih predelih monarhije. Nastalo je neravnovesje, kajti prostore proizvodnje in prostore večinske potrošnje so ločevale meje in protekcionistično usmerjene ekonomske politike, ki so zelo omejevale medsebojno trgovanje. Tekstilni podjetniki so se morali prilagoditi. Avstrijski in češki podjetniki so prenašali proizvodnjo v države naslednice. Slovenija je ob zaledju jugoslovanskega povpraševanja te razmere dobro izkoristila. Pritegnila je veliko tujih vlagateljev za investicije v tekstilno industrijo. Praktično iz nič sta nastala močna tekstilna centra v Mariboru in Kranju, ki sta daleč presevala slovenske potrebe v celotnem 20. stoletju.

Čas med obema vojnama pa ni bilo samo obdobje uveljavitve tekstilne industrije kot najpomembnejše gospodarske panoge, temveč je imel tudi dodaten pomen. Pred drugo svetovno vojno se je namreč že kazal trend prestrukturiranja tekstilne industrije. Razmere so se začele spreminjati, saj se je industrijski način proizvodnje pričel intenzivneje uveljavljati tudi na področju konfekcije. Cenovno ugodnejši in trenutno dostopni industrijsko izdelani oblačilni artikli so pričeli spodjedati ekonomsko osnovo krojačev in šivilj. Industrija je namreč proizvodila raznovrstne tekstilije, na osnovi katerih so krojači in šivilje po naročilu in v skladu z željami

strank izdelovali različne tipe oblačil. Šiviljam, krojačicam in krojačem se je počasi ožil življenjski prostor, dolgoročno so bili obsojeni na izginotje kot samostojni gospodarski subjekti. Vedno hitreje so vstopali v vrste industrijskega delavstva.

Impozantnega razmaha tekstilcev ni zaustavila niti velika gospodarska kriza v tridesetih letih. K temu so pripomogle številčno velika populacija v drugih jugoslovanskih predelih, ki jo je bilo treba obleči, carinska zaščita in obilica prilagodljive ter poceni delovne sile. V Sloveniji so se razvili štirje veliki tekstilni centri: Maribor, Kranj, Ljubljana in Celje. Prvenstvo slovenskega tekstilnega središča je nedvomno pripadalo Mariboru. Čeprav leta 1918 v njem ni bilo tekstilnih tovarn, je tam do druge svetovne vojne stalo kar petnajst pomembnejših tovarn, ki so skupno zaposlovala nekaj več kot 7.000 delavcev. Po koncentraciji je Mariboru sledil Kranj, kjer je poslovalo osem vidnejših tovarn z nekaj nad 4.000 zaposlenimi. Na širšem območju Ljubljane in v Celju pa je obratovalo sedem tovarn (oziroma tri večje). Poleg tega so še v vrsti manjših tovarn po drugih krajih proizvodili tekstil in oblačila. Med njimi je bila tudi Tekstilana, ki je umestila Kočevje na tekstilni zemljevid. Pri naložbah so prednjačili investitorji iz čeških in avstrijskih dežel, zlasti v Mariboru in Kranju, sledili pa so jim domači podjetniki. Skoraj čet-

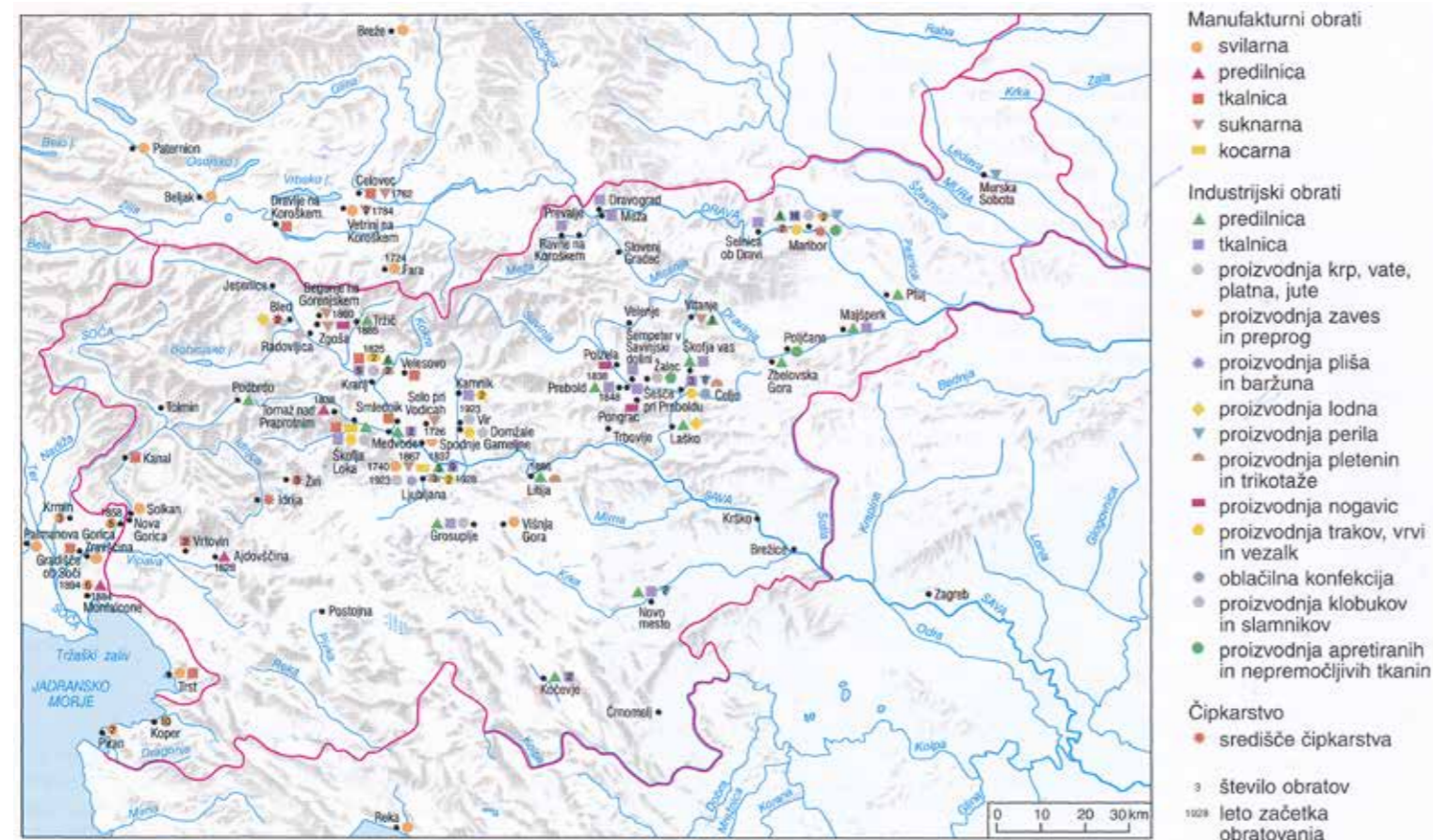
tina vsega slovenskega kapitala je bila v tekstilni industriji. Omeniti še velja, da je vrednost proizvedenih tekstilij pomenila kar četrtno vse industrijske proizvodnje. Pričevalec napredka je indeks rasti, ki do druge svetovne vojne izkazuje skorajda desetkratno povečanje števila obratov glede na leto 1918. Slovenska tekstilna industrija je v jugoslovanskem merilu imela 37 % delež. Tekstilna industrija je bila med najbolj učinkovitimi gospodarskimi panogami v Sloveniji, tako glede vloženega kapitala kot glede vrednosti proizvodnje. Hkrati je bila slovenska tekstilna industrija tudi najbolj konkurenčna v jugoslovanskem gospodarskem prostoru.

V času po drugi svetovni vojni je nastopilo relativno nazadovanje tekstilne industrije. Z vrhuncem industrializacije v sedemdesetih letih 20. stoletja je bil hkrati dosežen tudi višek tekstilne panoge. Tekstilna industrija je bila eden od simbolov klasične industrijske dobe. V naslednjih dveh desetletjih je sledila počasna stagnacija in nato tudi zaton tekstilne industrije.

Po drugi svetovni vojni, v času komunistične gospodarske ureditve, je imela tekstilna industrija pomembno vlogo. Najprej so tekstilno industrijo povsem preuredili. Podržavljene tovarne so reorganizirali in združevali po proizvodnem in teritorialnem načelu, upravljali pa po centralizirani hierarhični strukturi. Od srede petdesetih let naprej so podjetja v okviru ekonomskih reform, z opuščanjem centralno-planskega modela, pridobivala pristojnosti in odgovornosti za svoj uspeh v pogojih postopnega uvajanja posameznih elementov trga v komunistični koncepciji gospodarske ureditve. Tako kot drugim, je to tekstilnim podjetjem odpiralo prostor za bolj sodobno poslovanje v tehnološkem, produktnem, oblikovalskem in tržnem pomenu. Ta proces je bil značilen za šestdeseta in sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Tekstilna industrija je postala ena od znanilk oblikovanja slovenske socialistične potrošniške družbe, kar je podpirala tudi uradna ekonomska in socialna politika. Uveljavitev prepoznavnih blagovnih znamk z oglaševanjem, je bila sestavni del tega procesa. Pomembna postaja na tej poti je bil vsakoletni sejem mode v Ljubljani. Prvega so organizirali že leta 1956. Na oblikovanje modnih preferenc so skušali vplivati tudi z dejavnostjo Centra za sodobno oblačenje in opremo v Ljubljani, ki je spodbujal izvirnost in kakovost oblikovanja v tekstilni industriji. Center je postal pomembno žarišče mode v širšem smislu kulturne in estetske prakse oblačenja. Sočasno je Center za prepoznavnost slovenske tekstilne industrije in oblikovanja izdajal revijo Maneken. Revijo so tiskali v nakladi do 80.000 izvodov v slovensčini in hrvaščini.

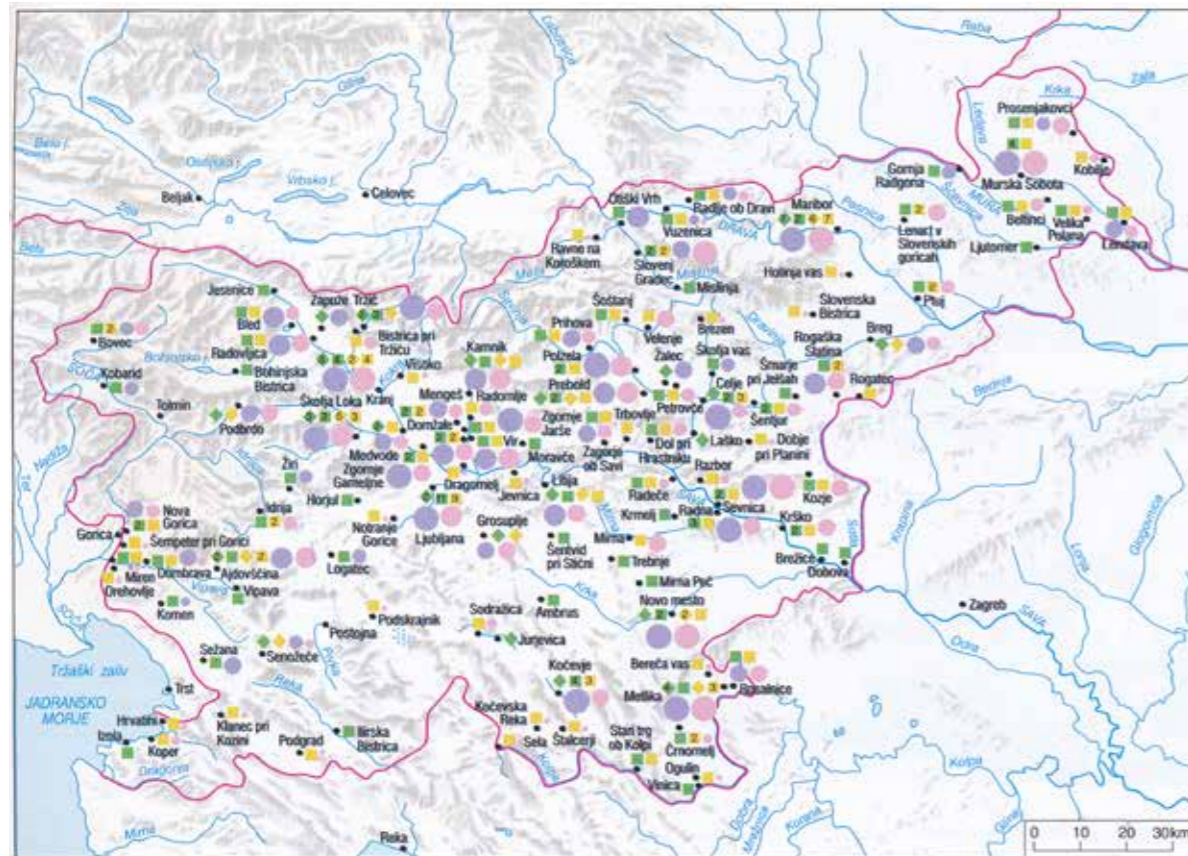
Za tekstilno industrijo do druge svetovne vojne je bilo značilno, da je bila v tehnološkem pogledu odvisna od uvoza znanja in tehnologije. Slovenska populacija je bila slabo izobražena, izobrazba se je omejevala na bralno in pismeno usposobljenost. Tehniških strokovnjakov v tekstilni industriji je močno primanjkovalo. Zato ni presenečenje, da so večino vodilnih položajev zasedali tujci, tuji tehniški in poslovni strokovnjaki. Razmere so se začele spreminjati z organizacijsko širitvijo in večjo dostopnostjo srednjih tehniških šol in študija tehnike na ljubljanski univerzi že v obdobju med vojnama. Že v tridesetih letih so diplomanti omenjenih šol uspešno nadomeščali tujce. Po drugi svetovni vojni je ta generacija postala nosilka industrializacije tudi v tekstilni industriji. Njihovo ustvarjalno obdobje je sovpadalo z viškom tekstilne industrije v Sloveniji v sedemdesetih letih 20. stoletja. Po njihovi zaslugi je v tem času nastopila tehnološka osamosvojitve. Strokovno šolstvo so dodatno razširili s srednjimi tekstilnimi (Kranj, Maribor) in drugimi poklicnimi šolami. Hkrati je kakovostni preskok uspel tudi na univerzitetni ravni, saj so omogočili univerzitetni študij tekstilstva (Ljubljana, Maribor), kjer se je na usmerjen način spremljalo tehnološke trende in skrbelo za njihov prenos v proizvodnjo. Čas po drugi svetovni vojni je bilo obdobje tehnološke osamosvojitve, ko je bila raven znanja že tako visoka, da so prenašali in osvajali nove tehnologije brez posrednikov.

Ob koncu sedemdesetih let 20. stoletja so statistični podatki že kazali na relativni upad vloge tekstilne industrije. Takrat je poslovalo 67 večjih tekstilnih podjetij, ki so skupno zaposlovala prek 52.000 ljudi ali 15,2 % vseh industrijskih delavcev v Sloveniji. Po obsegu proizvodnje je tekstilna industrija pomenila 11 %, glede na dohodek pa 12,5 %. Delež slovenske tekstilne industrije v jugoslovanskem merilu je bil malo prek 21 %. Panoga je imela uravnoteženo strukturo. Tretjina je bila konfekcijskih podjetij (34 %), sledila so podjetja za proizvodnjo dekorativnih tkanin (27 %), nato tkalnice in predilnice (21 %) in na koncu tovarne pletenin in perila (18 %). Daleč največ delavcev so zaposlovala tkalnice in predilnice (35 %), nato tovarne konfekcije (28 %) in pletenin (20 %) ter končno še proizvodnja dekorativnih tkanin. Najmanj donosni panogi v okviru tekstilne industrije sta bili konfekcijska in industrija pletenin in perila. Od povprečja v branži, ki je bilo že tako primerjalno nižje od slovenskega povprečja, sta odstopali za 16 %, pri pleteninah celo nekoliko več. Tkalnice in predilnice so poslovale približno s povprečno donosnostjo. V donosnosti je prednjačila proizvodnja dekorativnih tkanin, ki je presevala povprečje za več kot 50 %. Nizka dodana vrednost je generirala nizko rentabilnost poslovanja tekstilnih podjetij, nizko raven investicij in nizke dohodke zaposlenih. Približno desetina prebivalstva je bila odvisna od plač v tekstilni industriji. Te pa

Tekstilna dejavnost na Slovenskem do leta 1940

Enciklopedija Slovenije. 13, 1999: 206

Tekstilna industrija na Slovenskem 1978 in 1998 (sestavili Snežna Alič, Martin Ivanič in Drago Kladnik)

Tekstilna industrija na Slovenskem 1978 in 1998
Enciklopedija Slovenije. 13, 1999: 208

so bile relativno in absolutno nizke, in tu glede na predvojno obdobje ni bilo velikih sprememb. Na začetku osemdesetih let so bile plače v tekstilni industriji najnižje v vseh industrijskih panogah. Za povprečjem so zaostajale od 13 % do 17 %. Realno so bile še nižje, saj so bili v statistiko dohodkov všteti tudi dodatki za nočno delo.

Tekstilna industrija je v sedemdesetih letih dosegla višek. Spodbude domačega trga so bile izčrpane. Kazati so se začele posledice ekonomsko-političnih ukrepov. Tekstilna industrija je bila namreč priločno orodje v izvajanju politike regionalnega razvoja in politike intenzivnega zaposlovanja. Bolj kot druge panoge je bila deležna prijemov ekstenzivnega zaposlovanja na račun rasti učinkovitosti dela. Ob tradicionalnih centrih so zagnali proizvodnjo še v množici manjših podjetij ali v podružnicah večjih podjetij v ekonomsko manj razvitih področjih. Iz osrednjega dela Slovenije se je razširila na predele, ki so do tedaj stali ob strani: Dolenjska, Bela Krajina, Prekmurje, Primorska. Širila se je predvsem konfekcijska in pletilska industrija, ki sta bili investicijsko manj zahtevni, terjali pa sta veliko pridnih rok. In teh je bilo v omenjenih predelih v nekaj povojnih desetletjih še veliko.

Tako niso ravnali samo v Sloveniji, temveč tudi v drugih jugoslovanskih predelih. Že v sedemdesetih letih so se začeli ubadati s presežnimi zmogljivostmi. Domača potrošnja, ob delno liberaliziranem uvozu tekstila, ni bila zadostna. Tekstilna podjetja so se morala usmeriti v izvoz izdelkov in/ali storitev. V tem so prednjačila konfekcijska podjetja, ki so se potem ujela v zanko položaja nizkocenovnih ponudnikov tekstilnih izdelkov. Tudi izvoz storitev v obliki dodelavnih poslov dolgoročno, kot dodatni ukrep angažiranja presežnih zmogljivosti, ni obetal izhoda iz te ujetosti. Cena ročnih spretnosti je bila na mednarodnem trgu nizka. Izvozna usmerjenost v takih razmerah dolgoročno ni mogla dati pričakovanega rezultata. Hkrati je bila tekstilna industrija odvisna od uvoza surovin in tehnologije. Zaradi različnih predpisov o deviznem poslovanju so bila tekstilna podjetja prisiljena izvažati na trge s konvertibilnimi valutami. Skorajda praviloma so pri tem beležila izgube, ki jih niso mogle pokriti s cenami na domačem trgu. Posledice so bile neizprosne. Izostale so investicije, izostale so tehnološke posodobitve v proizvodnji, upravljanju, oblikovanju, trženju. Proces stagnacije je postopno dobival hitrejšo dinamiko.

Proces ni bil viden kratkoročno. Po zaslugi zunanjega zadovoljevanja je država ohranjala visoke stopnje rasti industrijske proizvodnje. Tudi v tekstilni industriji. Težava pa je bila v proizvodih različne kakovosti, brez možnosti uspešne prodaje na zahodnih trgih. Podjetja so povečano proizvodnjo nizko kakovostnih izdelkov usmerjala v vzhodnoevropske komunistične države. Hkrati so do leta 1980 povečevali tudi vse oblike domače porabe. Pot na zahodne trge je bila otežena tudi zaradi geostrateških sprememb v Evropi. Jugoslavija je delno izgubljala strateško težo v razmerju do tedanje Evropske gospodarske skupnosti (EGS). Oblikovanje prostega trga znotraj EGS je omejevalo obseg jugoslovanskega sodelovanja s temi deželami. Neugoden učinek so imele postopne širitve EGS oziroma vključevanje manj razvitih dežel, s podobno izvozno ponudbo, vanjo. Tekstilna industrija je v Grčiji in Španiji ter na Portugalskem predstavljala pomemben delež v gospodarski strukturi. Poleg tega je tekstilna industrija v zahodni Evropi vstopila v proces prestrukturiranja z intenzivnimi vlaganji v tehnologijo in prenašanjem delovno intenzivnih proizvodnih procesov v manj razvite predele sveta, kar je slovensko tekstilno industrijo zopet utesnjevalo v okviru nizkocenovnega ponudnika.

Končni rezultat je bila stagnacija in še dodatni upad relativnega pomena tekstilne industrije. Ker je v osemdesetih letih upadalo tudi jugoslovansko povpraševanje, po letu 1991 pa tako rekoč izginilo, sta se zmanjševala proizvodnja in število delovnih mest. Po prelomu v 21. stoletje je število delovnih mest padlo na 18.000 (2009), približno na raven izpred prve svetovne vojne. V teku enega stoletja se je krog sklenil. Pred drugo svetovno vojno je bila petina prebivalstva odvisna od dohodkov v tekstilni industriji, na višku tekstilne industrije v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja desetina prebivalstva, v prvem desetletju 21. stoletja le še dvajsetina. O enakih trendih pričajo tudi plače, ki so jih izplačevali v tekstilni industriji. Če so plače leta 1978 zaostajale za povprečjem v industriji za 13 %, so leta 2009 zaostajale kar za 40 %. Povrh vsega je minimalne plače prejemale kar 15 % zaposlenih. Ti podatki več kot zgovorno govorijo o širših dimenzijah spreminjajočega se ekonomskega položaja tekstilne industrije v 20. stoletju.

V času po drugi svetovni vojni se je temeljito preoblikovala tudi tekstilna in konfekcijska obrt, ki je skorajda izginila iz slovenskega prostora. Drobna obrt je bila sicer dovoljena, a utesnjena v zelo ozke ekonomske okvire. Poleg systemske ravni je obrt omejevala tudi intenzivnost industrializacije, zlasti na področju konfekcije. Obrtniki, ki niso podlegli industrijski ponudbi, so preoblikovali značaj, podobo in vsebino proizvodnje. Več napora so vlagali v proizvodnjo zelo majh-

nih serij. Poudarjali so izvirnost svojih izdelkov, da so stranke s takimi oblačili lahko izpostavile svojo individualnost v nasprotju s serijsko šablonsko in enolično industrijsko proizvodnjo. Drug vidik nujnih sprememb pa je spodbudil preusmeritev obrtniškega dela v raznovrstne dopolnilne storitve, kjer je bilo polje udejstvovanja še široko razprto.

Lokalna in slovenska raven sta marsikdaj v nasprotju. Procesi znajo biti tudi divergentni. Ko v zgornji kontekst umeštimo tovarno Tekstilano, ugotovimo, da nasprotja v tem primeru ni. Zdi se, da če bi termin tekstilna industrija nadomestili s Tekstilano, bi pravzaprav pripovedovali isto zgodbo. Tekstilano ustanovijo v času med obema vojnama. Bila je rezultat zasebne pobude, ker se je prostor delovanja odprl z geopolitičnimi spremembami v Srednji Evropi. Tekstilana je bila nosilka industrializacije v lokalnem okolju. Tako je bilo v času pred in po drugi svetovni vojni, ko je pomembno prispevala k ekonomski in socialni preobrazbi kraja. Hkrati je bila s prevladujočo proizvodnjo odej močno vpeta v življenjski vsakdan prebivalstva. V domove je z odejami prinašala toploto, mehko in udobje, kot se je glasilo tovarniško oglaševalsko geslo. Zato je bila prepoznavna v širšem okolju. A že sedemdeseta in še bolj osemdeseta leta so pričala o hitrem zatonu relativnega pomena Tekstilane. Razvoj drugih sektorjev je zmanjševal njen pomen v lokalni ekonomiji, poslovne težave so krhale ugled in zaupanje javnosti, v Kočevju in v Sloveniji. Poslovne težave so se začele kazati že v sedemdesetih letih vendar so bile še obvladljive s kratkoročnimi ukrepi. Težave so se kopičile počasi in kulminirale sredi osemdesetih let. Začela se je agonija, ki je ogrožala in končno tudi ogrozila obstoj podjetja.

V arhivskem gradivu je zanimivo poročilo iz leta 1985, ki je razkrilo krizne razmere v podjetju. Prav vsi že naštetih elementi nezavidljivega stanja so bili aktualni do zadnjega dne obstoja podjetja. Težave Tekstilane se berejo kot seznam tegob tekstilne industrije v celoti. Sredi osemdesetih let so v dogovoru z občino Kočevje na pomoč poklicali zunanje eksperte, direktorja podjetja Tekstil Ljubljana, in strokovnjake Visoke šole za organizacijo dela iz Kranja. Analiza razmer v podjetju ni bila prav nič spodbudna. Pokazala je, da Tekstilana odstopa navzdol od branžnih povprečij. Problemi so bili akutni, deliti jih je mogoče na družbene in ekonomske, ki so se med seboj tesno prepletali in pogojevali. Pri družbenih je bila izpostavljena kronična delovna nedisciplina, ki je bila pereč problem že v predhodnih desetletjih. Tudi bolniški staleži so šli preko razumnih meja, preko branžnih povprečij. Podjetje je bolj kot ekonomske cilje, zasledovalo obseg zaposlitve, zato ni bilo odločnih ukrepov. Tudi zaradi pogostih primerov, ko je delavski svet razveljavil disciplinske ukrepe

vodstva podjetja. Rezultat je bila prezaposlenost ali tehnično rečeno nizka produktivnost, ki jo je dodatno poglobljala skromna tehnološka raven zaradi majhnih investicij. Tehnološki prehod tudi ni bil mogoč zaradi nizke stopnje izobrazbe zaposlenih. Večina zaposlenih je imela osnovno šolo ali še te ne, delovna mesta niso zahtevala več kot kratek uvajalni čas. Zunanji eksperti so ugotavljali, da je bilo podjetje slabo vodeno, poslovno preveč kratkoročno usmerjeno, brez dolgoročnih ciljev. Posamezni oddelki uprave in proizvodnje naj bi delovali neusklajeno. Zlasti je bila problematična organizacija prodaje, ki naj se ne bi veliko ozirala na tržne razmere. Tudi analitika je močno šepala ali pa je sploh ni bilo.

Poslovni model so ocenili za dolgoročno nevzdržen. Podjetje je bilo uvozno odvisno, zato je po sili razmer izvažalo, čeprav je pri izvozu redno beležilo izgube. Izgube v izvozu so skušali nadoknaditi na domačem trgu. Izdelki Tekstilane naj bi bili, po mnenju ocenjevalcev, nadpovprečno dragi, kar je oviralo, celo ustavljalo prodajo na domačem trgu. Kvaliteta pač ni sledila cenam. Podjetje je izplačevalo plače pod bran-

žnim povprečjem, ki je bilo že tako nizko glede na slovensko raven. Podjetje je bilo prezadolženo in občasno tudi plačilno nesposobno. Neredko se je zgodilo, da so morali najemati posojila za izplačilo plač. Podjetje je tudi izgubilo ugled. Velikokrat so bili soočeni z zahtevami o plačilih pred dobavo blaga. Poslovni partnerji, domači in tuji, jim niso več zaupali. V sklepu so zunanji strokovnjaki zapisali, da je z odločnimi ukrepi v iskrenem dogovoru s poslovnimi partnerji podjetje še mogoče rešiti. Vendar le ob temeljiti socialni in ekonomski preobrazbi podjetja.

Navkljub trudu se Tekstilani ni uspelo rešiti iz brezna poslovnih problemov. Tudi privatizacija v devetdesetih letih ni prinesla rešitve. Stečajni so postali stvarnost podjetja. Najprej v letu 1991 in končno še 1996. leta. Zatem je sledil konec. Če je podjetje še praznovalo 50- in 60-letnico, pa leta 1991 70-letnice niso več obeležili z izdajo jubilejne publikacije. Tekstilana je nastala in prenehala obstajati v okolju velikih družbenih, gospodarskih, geopolitičnih in mednarodnih sprememb.

Viri in literatura:

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996.

Cerar, Estera. 2017. Razvoj in preoblikovanje tekstilne industrije v Sloveniji v drugi polovici 20. stoletja. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za tekstilstvo.

Dolenc, Stane, Jelinčič, Rado, Kocijančič, Mario, Kolarič, Jože, Kresal, France, Lejardon, Justa, Mver, Milan, Pušnik, Marija, Simonmeti, Rino, Smrekar, Janez, Štrukelj, Janko, Trajbarič, Štefan, Zorec, Crtomir, Zirovnik, Pavel. 1978. 150 let slovenske tekstilne industrije. Ljubljana: Center za sodobno oblačenje in opremo.

Blatnik, Stanka. 2001. »Modna industrija (nas)proti modnemu oblikovanju«. *Tekstilec*, 44: 293-302.

Brezigar, Milko. 1918. Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva. Celje: Omladina/Zvezna tiskarna.

Debevec, Jože. 2001. Slovensko tekstilstvo skozi čas, Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za strojništvo, Oddelek za tekstilstvo.

Dolan, Michael B. 1983. »European Restructuring and Import Policies for a Textile Industry in Crisis«. *International Organization*, 4: 583-615.

Kovačević, Gordana. 1988. »Spoljnotrgovinska saradnja Jugoslavije sa EEZ«. V *Jugoslavija i EEZ*, ur. Adamović, Ljubiša, 48-51. Beograd.

Kresal, France. 1969. »Vloga in pomen tekstilne industrije v industrializaciji 19. stoletja na Slovenskem«. *Kronika* 2: 85-91.

Kresal, France. 1976. *Tekstilna industrija v Sloveniji*. Ljubljana: Borec.

Kresal, France. 1998. *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kresal, France. 1999. »Vloga in pomen tekstilne industrije v industrializaciji Slovenije«. V *Mikužev zbornik*, ur. Čepič, Zdenko, Nečak, Dušan, Stiplovšek, Miroslav, 27-38. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Kresal, France. 2010. »Mariborska tekstilna industrija 1922-1992 – vzpon in zatop«. V *Mesto in gospodarstvo – mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju*, ur. Oset, Željko, Berberih Slana, Aleksandra, Lazarevič, Žarko, 257-288. Maribor: Muzej narodne osvoboditve Maribor, Inštitut za novejšo zgodovino.

Lazarevič, Žarko. 1997. »Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih«. V *Slovenska trideseta leta*. Simpozij 1995, ur. Mahnič Joža, Vodopivec, Peter, 33-42. Ljubljana: Slovenska matica.

Lazarevič, Žarko. 1999. »Gospodarski vidiki slovenskega življenja v Jugoslaviji do druge svetovne vojne«. V *Slovenci in Makedonci v Jugoslaviji*. Ur. Repe, Božo, Nečak, Dušan, Prinčič, Jože, Veljanovski, Novica, Ačkoska, Violeta, Davitkovski, Borče, 49-70. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino; Skopje: Institut za nacionalna istorija.

Lazarevič, Žarko. 2009. *Plasti prostora in časa – iz gospodarske zgodovine Slovenije prve polovice 20. stoletja*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Leskovec, Ivana, Gnezda, Mirjam, Svetlik, Maja, Terpin, Marija, Koder, Tina, Žigon, Tanja, Ferle, Mojca, Hodnik, Mira, Pavšič, Majda, Bajec, Urška. 2012. *Idrijska čipka : z nitjo pisana zgodovina*. Idrija: Mestni muzej.

Slovenska novejša zgodovina. 2005. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Mladinska knjiga.

Statistični letopis Republike Slovenije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko <https://www.stat.si/StatWeb/yearbooks?year=1953>.

NINA VODOPIVEC

Tekstilne tovarne in njeni ljudje

Tovarniške zgodbe so najpogosteje zgodbe o dobičkih, izgubah, investicijah ali tehnologiji. Redkeje slišimo o pomenu in vlogi tovarne pri razvoju lokalne skupnosti oz. celo regije ali pa o delavkah in delavcih, ki so v tovarnah delali in jih gradili. Od mojega prvega srečanja s tekstilnimi delavkami in delavci je minilo že več kot 20 let. Takrat sem prvič vstopila v proizvodnjo halo nekdanje mariborske tekstilne tovarne kot sodelavka tehniškega muzeja, da bi prevzela stare stroje propadajočega podjetja. Skrb, ki so jih odpuščene delavke in delavci pokazale do starih strojev, me je presenetila, prav tako ponos, s katerim so pripovedovale o svoji tovarni —o »naši fabriki«. Njihove pripovedi so zaznamovale mojo nadaljnjo pot študija izkušenj tovarniškega dela, ki je temeljila predvsem na pogovorih z upokojenimi, brezposelnimi in še zaposlenimi delavkami, delavci in drugimi kadri v tekstilnih tovarnah po Sloveniji.

Marsikdo med vami, ki bo prejel katalog v roke, ima z delom v tovarni svojo izkušnjo. V prispevku je predstavljen

del tistih, ki sem jih slišala sama. Ugotavljala sem namreč, da so bile izkušnje ljudi in to ne glede na to, v kateri tovarni so delali, podobne. Ljudje so pripovedovali o trudu, naporih, spretnostih, znanju, o upravljanju kompleksnih strojev in produkciji kvalitetnih izdelkov, ki so bili cenjeni po Jugoslaviji in širše po svetu. Pripovedi o prodaji »naših izdelkov« po svetu kažejo na občutja skupnega ustvarjanja in ponosa zaradi prepoznavnosti tovarne v širšem okolju.

Tekstilna industrija se je v zgodovino na Slovenskem zapisala kot pomemben prostor industrializacije, ženske in delavske emancipacije. V času klasične industrializacije in socialistične modernizacije so delavke, ki so bile med zaposlenimi v večini, skupaj z delavci v resnici ustvarjali nekaj novega tako na tehničnem kot na družbenem področju. Tovarne namreč niso proizvajale zgolj kapitalskih vrednosti ter dobrin, temveč so oblikovale tovarniške pripadnosti in identitete. Pripadnost gre v tem kontekstu razumeti kot

Delavke v previjalnici v podstrešnih prostorih proizvodne stavbe Tekstilane, razglednica, okoli 1925
hrani Milan Škrabec

mrežo družbenih odnosov, občutij medsebojnega zaupanja, pravic, obvez in reciprocitet, ki ne obsegajo le delovne in z delovnim okoljem povezane odnose temveč tudi tiste zunaj tovarniških zidov.

V tovarni je bilo pogosto zaposlenih več članov iste družine, zaposlene so bile različne generacije iste družine. Tovarniški spomini so se tako prepletali z družinskimi, kar je krepilo tovarniško skupnost. Tovarne so izdajale glasila, kjer se je poročalo o poslovanju tovarne, novitetah, izletih in počitnicah, predvsem pa o izkušnjah, o delu ter tudi težavah delavk in delavcev v tovarni. Tovarne so gradile stanovanjske bloke, vrtce, zdravstvene, sindikalne ali kulturne domove, organizirale so prehrano, družbene dogodke in izlete. Nekateri so prav zaradi zaposlitve v tovarni prvič potovali na morje ali v tujino, spoznavali so nove kraje v Sloveniji, drugi so izkušnjo omogočili svojim otrokom. Na počitnicah so skupaj letovali otroci zaposlenih različnih položajev, kar je vplivalo na percepcijo družbenih (ne)enakosti. Tovarne so imele pevске in gledališke skupine, organizirale so športne dejavnosti. Tovarniška pripadnost se je krepila tudi preko teh skupin. Morda se v sodobnosti zdijo slednje dejavnosti obrobne, a vendar so bile v življenju ljudi pomembne, sooblikovale so njihove identitete in skrbele za integracijo v skupnost. Z oblikovanjem infrastrukture kraja in organizacijo dejavnosti so tovarne strukturirale delovni in prosti čas zaposlenih in njihovih družin. Spremembe je pomembno razumeti v kontekstu preteklega časa in prostora, modernizacija je namreč zajela občutno izboljšanje delovnih in življenjskih razmer ljudi.

Mednarodne študije industrijskega delavstva kažejo na podobne izkušnje industrijske modernizacije v svetu, ki je, pa čeprav v različnih lokalnih realizacijah in na historično specifične načine, ključno oblikovala način življenja v 20. stoletju. Raziskave opozarjajo, da učinki industrializacije ostajajo kot strukture občutenja tudi še po tem, ko industrije že vrsto let ni več, saj industrija ni vzpostavljala zgolj delovnih mest in sisteme ekonomske produkcije temveč je oblikovala širši družbeni prostor, ljudi in načine življenja. Ponos na delo in tovarno ter pripadnost družini industrijsko delavstvo, a hkrati je to tudi izkušnja bolečine in prevare ob njenem propadu. Študije prav tako opozarjajo na stiske, strukturno pogojene kolektivne travmatične izkušnje in težka doživljanja v nekdanjih industrijskih krajih. Deindustrializacija je proces, ki ima dolgotrajne vplive in ne deluje zgolj na tiste, ki so bili nekoč v industriji zaposleni ter na njihove družine temveč na širšo lokalno skupnost ter mlajše generacije.

Kljub podobnostim pri doživljanju industrijskega razvoja in deindustrializacije po svetu, je pomembno opozoriti na zgodovinske specifičnosti slovenskega oz. jugoslovanskega prostora. Te lahko v določeni meri pripišemo intenzivnejši in večstranski vlogi industrijskih delavk in delavcev v samoupravnih tovarnah in še tesnejšemu prepletu delovnih okolij z družbenimi in pristo-časovnimi dejavnostmi, tovarniškega, družinskega življenja in življenja v lokalni skupnosti. Izkušnja delavskega samoupravljanja je še močnejše kot drugod po svetu zaznamovala pomen industrijskega dela, vlogo proizvodnega delavstva in predvsem žensk, delavk. Industrijske delavke in delavci so v nekdanji Jugoslaviji gradili lokalno infrastrukturo in družbeni standard s svojimi angažmaji: fizično (s svojimi rokami), vlagali so čas, energijo, spretnosti in denar (tudi s samoprispevki). Po eni strani so tovarne skrbele za delavke in delavce, a po drugi strani ta skrb ni bila enostranska, tudi delavke in delavci so skrbeli za naše izdelke, stroje in fabriko. Z uspehom tovarne in z njeno rastjo so se identificirali. Pripovedi o delu v tekstilni industriji kljub številnim razlikam med ljudmi, tovarnami ali regijami izpostavljajo pomen medsebojne skrbi, pripadnosti in tovarištva.

Večina mojih sogovornikov se je zaposlila v proizvodnji že v mladosti; s strojem so se telesno in osebno razvijali. Vezi med ljudmi, izdelki, stroji, orodji in tovarniškim okoljem, ki so se oblikovali z bližino in trajanjem, so ljudi zaznamovale telesno in osebno. Po dvajsetih ali celo tridesetih letih skoraj vsakodnevnega dela sta ritem tovarne in linijskega dela postala sestavni del delavskih teles.

Ritma dela v proizvodnji niso diktirali zgolj stroji, temveč norme in linijsko delo. Pripovedi o normi so povezane s strahom in živčnostjo, a hkrati z občutenjem avtonomije. Linijsko delo je zaradi medsebojne odvisnosti vzpostavljalo marsikatero stisko a hkrati občutja medsebojne povezanosti. Delavke in delavci so morali biti hitri, pozorni in odzivni, kar so v pogovorih večkrat ponazorili s hitrimi kretnjami rok in pospešeno pripovedjo, »to se je tako mudilo« ali »vedno se je tako zelo mudilo«. Delo za strojem je v različnih tovarnah zahtevalo različne spretnosti, telesne odzive in držo. Ko so ljudje vstopili v proizvodnjo, so se učili opazovati in prepoznavati znake v okolju, jih tolmačiti in se odzivati nanje. Učenje je zajelo zaznavo materiala, stroja, občutke za preciznost in telesno odzivnost, temeljilo je na urjenju skozi senzorične prakse. Glas stroja v proizvodnji tako ni bila le ovira pri komunikaciji, bila je informacija, da je delovni proces pravilno potekal. Za to pa je bilo potrebno poslušanje, ki se ga je človek sčasoma priučil. Prav tako je

bilo z vonjem ali otipom, ki je bil zelo pomemben v tekstilni industriji. Občutek, ki ga je delavka pridobila z izkušnjami je zajelo znanje v blazinah prstov. Poklicno znanje je zato treba razumeti širše od formalnih kvalifikacij.

V javnosti se pogosto spomine delavk in delavcev tolmači kot idealizacijo preteklosti. A vendar ne gre odzive ljudi na propad tovarn, ki so jih gradili s trudom, delom in odgovornostjo, zamahniti z roko. To je še posebej pomembno za tekstilno industrijo. V tekstilni tovarni so bile zaposlene večinoma ženske. Že v socializmu so bile plačane manj zaradi večjega odvajanja sredstev za družbeni standard in to kljub intenzivnemu delu, ki so ga opravljale. Družbeni standard je bil v času samoupravne Jugoslavije razumljen kot zadovoljevanje kolektivnih potreb širšega kroga ljudi, s sredstvi se je poleg lokalnih skupnosti gradilo tudi infrastrukture drugod v Jugoslaviji. Tovarna je dejansko v veliki meri rastla zaradi angažmaja (in izčrpanja) tistih, ki so v tovarnah delali.

»Naše roke so to, naše oči in naši hrbti,« je pred 40 leti rekla tekstilna delavka, ob tem pa pokazala na zgradbe v kraju, ki so zrastle na vložnem naporu delavk in delavcev v tovarni. Dokler so bili ljudje mladi in zdravi, tovarna in kraj pa sta se razvijala, je imel takšen napor smisel. Vloženo delo in odpovedovanje je imelo v takratnem kontekstu tudi posebno vrednost, saj je le legitimiralo moč, vlogo in pravice industrijskega delavstva v sistemu delavskega samoupravljanja. Izguba dela in propad tovarne postavljata pretekle angažmaje in zaupanje več generacij pod vprašaj. Hrbti so danes v več primerih poškodovani, saj je v tekstilni industriji prihajalo do številnih poškodb in obolenj, ki so se pokazale skozi čas in predvsem na starejša leta.

Dediščinjenje industrijske preteklosti je pomembno, saj javno prepoznava vrednost industrijskega delavstva in dela, hkrati pa vse nas, ki časa nis(m)o živeli, opominja na pomen tovarne za razvoj skupnosti.

Vera Novak za tkalnim strojem, okoli 1960
Pokrajinski muzej Kočevje

Viri in literatura:

- Archer, Rory and Goran Musić. 2017. Approaching the socialist factory and its workforce: considerations from fieldwork in (former) Yugoslavia. *Labor History* 58/1: 44-66.
- Bonfiglioli, Chiara. 2020. *Women and Industry in the Balkans: The Rise and Fall of the Yugoslav Textile sector*. London: I.B. Tauris.
- Byrne, David. 2002. *Industrial Culture in a Post-Industrial World: the Case of the North East of England*. *City* 6/3, 279-89.
- Černelič Krošelj, Alenka idr. (ur.). 2011. *Kulturna dediščina industrijskih panog*. 11. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Kresal, France. 1971. *Tekstilana Kočevje, tovarna sukna 1921-1941*. V *Tekstilana Kočevje ob 50 letnici*. Kočevje: Tekstilana.
- Linkon Lee, Sherry. 2018. *The Half Life of Deindustrialization*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Vodopivec, Nina. 2021. *Tu se ne bo nikoli več šivalo. Doživljanja izgube dela in propada tovarne*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino (Razpoznvanja 45).

Pomen in ohranjanje nepremične industrijske dediščine Kočevske

Industrijska dediščina je pomemben del naše preteklosti, saj je industrializacija ključno prispevala k oblikovanju sodobnosti, kot jo živimo. Kljub temu se kaže, da dediščina industrializacije ostaja še v veliki meri nerazumljena, in zato je v številnih primerih ogrožena. Dejstvo je namreč, da se zaradi svojih značilnosti – obsežnosti, okoljske problematičnosti, slabe dostopnosti in specifične estetike – zelo razlikuje od ostale dediščine. Vse naštetu zahteva drugačne varstvene pristope, kot so značilni za ostalo dediščino. To je odlično povzel sir Neil Cossons, častni predsednik mednarodne organizacije TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage / Mednarodni odbor za varstvo industrijske dediščine) in nekdanji direktor organizacije English Heritage: »Industrijska dediščina je nedvomno edinstven kulturni diskurz; prinaša izzive, ki jih v dediščinskem sektorju ne najdemo nikjer drugje, in zahteva nove odgovore« (Cossons, 2012).

To nas jasno nagovarja, da moramo znotraj področja varovanja dediščine poiskati nove pristope, saj smo veliko pomembne dediščine že izgubili ter jo izgublamo še naprej, čeprav ne gre za novo stavbno tipologijo – z njo živimo že več kot tristo let. Prve industrijske stavbe so nastale v Veliki Britaniji že v zgodnjem osemnajstem stoletju. Osemnajsto, še bolj pa devetnajsto stoletje je bilo čas številnih izumov in inovacij, ki so s pomočjo novih virov energije omogočili velikoserijsko proizvodnjo. Najprej je bila to energija premoga in pare; v dvajsetem stoletju pa nato elektrika in jedrska energija. Vse to ni ključno preoblikovalo le proizvodnje, temveč je povsem spremenilo dotedanji način življenja in povzročilo intenzivno urbanizacijo. In prav industrijske stavbe so bile jedro teh procesov, tako v industrijsko intenzivnih regijah in državah kot v manjših lokalnih okoljih praktično povsod po Evropi. Industrijska revolucija je pomembno prispevala tudi k razvoju na področju gradnje. Novi materiali

Pogled na objekte bivše Tekstilane iz zraka, oktober 2024

Pokrajinski muzej Kočevje, foto Vasja Marinč

– jeklo, steklo velikih dimenzij in beton – so omogočili velike konstrukcijske razpone ob nizkih stroških gradnje, zato so bili praviloma najprej uporabljeni za gradnjo industrijskih stavb, ki so morale biti predvsem funkcionalne in prilagojene spreminjanju proizvodnih zahtev. Industrijske stavbe so bile pravzaprav poligon za preizkušanje novih materialov in konstrukcij. Veliki, strogo funkcionalno zasnovani volumni so hitro rasli po krajini in se tako kot industrializacija širili po evropskem kontinentu. Tradicionalne kompozicijske zasnove in okrašene zunanosti stavb je zamenjala nova estetika izčiščenih form in velikih volumnov. To je bil čas, ko krajine niso več obvladovali le gradovi, utrdbе, palače ali cerkve, ampak so se jim pridružile velike gmote tovarniških stavb, ki so jih označevali visoki dimniki v oblakih dima parnih strojev – novi sinonimi napredka.

Dejstvo je, da je industrijska arhitektura v splošni percepciji ostajala na obrobju tudi v Sloveniji, čeprav se ponašamo s številnimi pomembnimi dosežki. Ne nazadnje je eno od treh slovenskih območij svetovne kulturne dediščine prav industrijska, rudarska Idrija, ki je skupaj s španskim mestom Almadén na Unescov seznam svetovne dediščine vpisana od leta 2012.

Danes se pomena industrializacije kot kulturno-družbenega procesa vse bolj zavedamo. K temu so pripomogla številna dela raziskovalcev in strokovnjakov, ki so se raziskovanja dediščine industrializacije lotevali vse od devetdesetih let prejšnjega stoletja, nekateri tudi že prej. Devetdeseta leta so za Slovenijo pomembna, ker jih je zaznamovala intenzivna deindustrializacija, ki so jo prinesle politične in gospodarske spremembe po razpadu socialistične Jugoslavije. V novih razmerah in ob zapiranju številnih podjetij se je vse bolj intenzivno odražala nova realnost tradicionalnih industrijskih območij – na prvem mestu je bilo iskanje novih gospodarskih priložnosti, predvsem pa skrb za ljudi, ki so jih ti procesi najbolj prizadeli. V Sloveniji je bil to v prvi fazi deindustrializacije nedvomno Maribor, pozneje so sledila še druga industrijsko intenzivna območja. Vedno bolj pa se je kazal pomen dediščine.

Ko govorimo o skrbi za kočevsko industrijsko dediščino, je treba omeniti vlogo muzejskih strokovnjakov in raziskovalcev, ki so pomembno prispevali k beleženju industrijske zgodovine kraja in širšega območja ter tako pripomogli k bogatitvi znanja in s tem k uveljavljanju industrijske dediščine. Tu velja na prvem mestu omeniti razstavo ob stoti obletnici Vodarne in elektrarne mesta Kočevje, ki je bila pripravljena leta 1996. Raziskava in katalog, ki je ob njej nastal, lepo ka-

žeta, kako je industrializacija spreminjala in takrat še lajšala človekov vsakdan. Z električno javno razsvetljavo, ki jo ima Kočevje že vsaj od leta 1893, in vodovodnim omrežjem, ki so ga gradili od leta 1896, so tesno povezani rudnik rjavega premoga oziroma zaloge premoga, ki so pomembno povečale razvojno konkurenčnost kraja. Električna energija je bila od sredine dvajsetega stoletja pogoj za industrializacijo, v času med obema vojnoma pa predvsem pomembna razvojna prednost kraja. Tako je v začetku dvajsetih let nastalo z domačim in češkim kapitalom podprto tekstilno podjetje Tekstilana, ki je fokus nove razstave in pričujočega kataloga. Predstavljene raziskave kažejo pomen nove panoge, ki je v času krize premogovništva med obema vojnoma, še bolj pa po zaprtju rudnika v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja pomembno sooblikovala gospodarski razvoj in prinesla številna nova delovna mesta, predvsem za ženske, kar je bilo tudi s širšega družbenorazvojnega vidika velikega pomena.

Če se vrnemo na začetek prispevka – za celovito varstvo dediščine je nujno treba upoštevati vsa dejstva in pomene dediščine za vse ter izhajati iz sodobnih dediščinskih diskurzov. To pomeni v prvi vrsti tudi zagotoviti ustrezno varstvo, zlasti pravno, saj je to pogoj za ohranjanje. Pri tem je treba poudariti tudi že na začetku izpostavljeno dejstvo, da industrijske dediščine ni mogoče ohranjati s tradicionalnimi pristopi, zato so se tudi razvili pristopi t. i. prilagojene ponovne rabe (ang. adaptive reuse), ki omogočajo ohranjanje vseh pomembnih dediščinskih lastnosti, hkrati pa umeščanje raznolikih komplementarnih novih programov. Slednje je pri ohranjanju industrijske dediščine nujno. Ker gre praviloma za obsežne strukture in prostore, je tak pristop edina realna možnost. V tujini se je že dodobra uveljavil, primere pa imamo tudi v slovenski praksi, saj sta ohranjanje obstoječega zgrajenega fonda in njegova uporaba za nove namene temelj trajnostne prakse na področju grajenega okolja.

Pomen celostne obravnave industrijske dediščine kot edinstvenega družbenega diskurza, kot pravi sir Neil Cossons, in na drugi strani kot razvojnega trajnostnega vira lokalne skupnosti je ključen tudi za industrijsko dediščino Kočevja. Prav zato je nujno narediti vse, da se zagotovi ustrezno ohranjanje industrijskih grajenih struktur, saj so te velikokrat, sploh ko govorimo o tistih, nastalih v dvajsetem stoletju, prepuščene usodi. Dejstvo je, da javna služba za varstvo kulturne dediščine ne zmora strokovno ustrezno ovrednotiti vse industrijske dediščine, in ta zato ni vpisana v register ter s tem pravno zavarovana. To pa praviloma vodi v njeno uničenje. Kot kaže pregled registra nepremične kulturne dediščine ministrstva za kulturo, je brez vpisa v register tudi

veliko pomembne industrijske dediščine Kočevja, vpisana je le enota vodarne in elektrarne.

Nepremična dediščina Tekstilane in ostalih industrijskih podjetij Kočevja torej zahteva čimprejšnjo podrobnejšo analitično obravnavo in ustrezno pravno varstvo, ki pa mora seveda omogočati njeno fleksibilno prihodnjo rabo, da bo ostala ohranjena in bo z novimi programi služila lastnikom in skupnosti. Prvi koraki k podrobnejši analizi nepremične industrijske dediščine dvajsetega stoletja bodo, kot računam, narejeni že z vključitvijo ustreznih dediščinskih obmo-

čij Kočevja na seznam neevidentirane nepremične kulturne dediščine Slovenije, ki ga v okviru projekta Dediščina za vključujočo trajnostno preobrazbo – HEI-TRANSFORM pripravljamo na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani. To je začetek, ki bo zahteval nadaljnje podrobnejše delo in bo hkrati lahko v pomoč konservatorjem na območju Kočevja. Prav tako kot vse zbrano znanje in eksponati, ki skozi razstavo o Tekstilani odstirajo še več dejstev o industrializaciji Kočevske in o novih starih zgodbah, ki jih bodo osvetlile prihodnje raziskave.

Srečko Šenica, Milka Rovan in ? Žanski v tkalnici, okoli 1965.
hrani Dragica Legvart

Viri in literatura:

Cossons, N. (2012): Why preserve industrial heritage? V: Industrial Heritage Re-tooled, The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation (ur. J. Douet). Carnegie Publishing, Lancaster, Velika Britanija, str. 6–16.

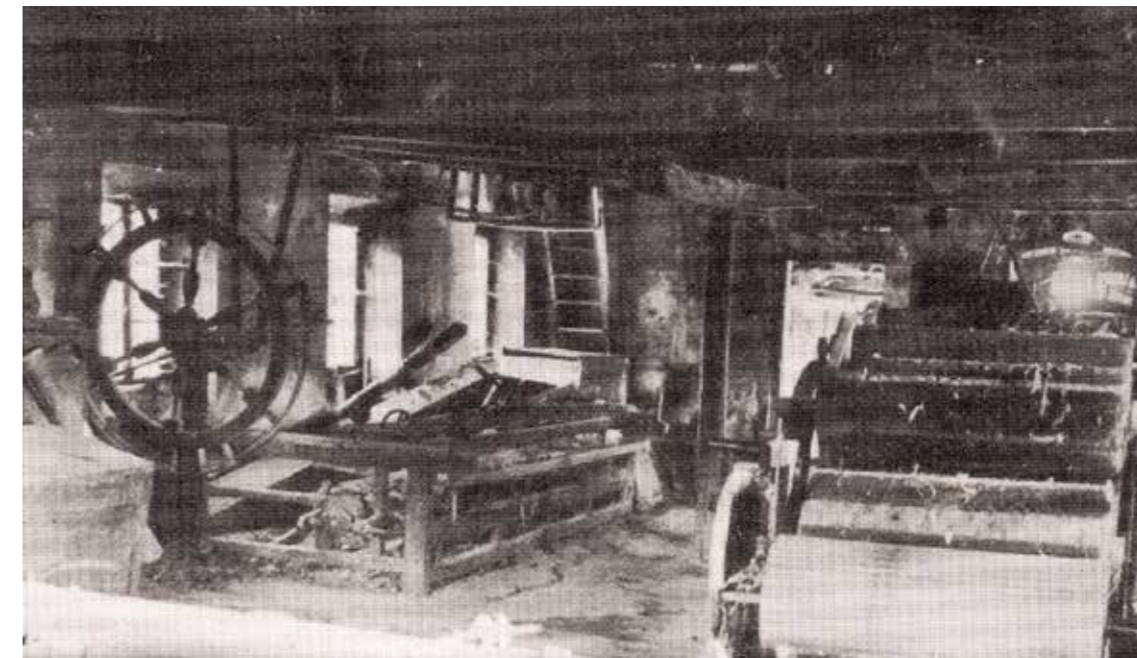
IVAN KORDIŠ OD KAŠČE DO TOVARNE. Tekstilana Kočevje včeraj in nikoli več.

Domača industrija lodna

Zametki tekstilne industrije se na Kočevskem kažejo v domači storitveni obrti, *suknarstvu*¹. Tkanje sukna poleg domačega platna in raševine sodi med najstarejše in najpogostejše obrti.² Na Slovenskem se je ohranjalo kot domača založniška ali obrtna rokodelska dejavnost, od 18. stoletja kot manufakturna, od 19. stoletja tudi kot industrijska panoga. Na razvoj domačega suknarstva je vplivala dobro razvita ovčereja. Močna suknerska središča so bila na Gorenjskem, Štajerskem, Koroškem, Tolminskem, v Reziji in tudi na Kočevskem. Suknerske delavnice so bile navadno postavljene ob potokih in rekah, ker so za valjanje potrebovale večje količine vode. Nekateri suknarji so blago tudi barvali z naravnimi rastlinskimi barvami. Konec 19. stoletja je obrt zaradi novih tehnologij in močne konkurence cenejšega industrijsko izdelanega blaga začela propadati, dokler ni sredi 20. stoletja popolnoma izumrla.³

Obrtno panogo, ki je stkano volneno tkanino predelala v sukno, omenja že Valvasor. Prebivalci Kočevske so vsaj od konca 17. stoletja poleg suhe robe in platna prodajali tudi domače *sukno*⁴, ki je bilo del njihove vsakodnevne oblačilne kulture.⁵ Sukno je na statvah stkana groba in debela volnena tkanina. Volnena in tudi druga živalska vlakna imajo takšno strukturo, ki se pri mencanju v vroči vodi med seboj prepletajo in zlepijo v čvrsto tkanino. V preteklosti so ga izdelovali s pomočjo valh ali stop za sukno. Dokončno so ga obdelali suknarji v valjalnici.⁶ Skromna hišna obrt predelave volnene preje je v 19. stoletju doživela razcvet z domačo industrijo *lodna*.⁷

Od sredine do konca 19. stoletja so ga izdelovali tudi na Kočevskem. S proizvodnjo je začel Michael Lackner iz Svetlega Potoka (nem. *Lichtenbach*) št. 13. Sin Johann se je z njegovo izdelavo seznanil med krošnjarjenjem na Češkem. Po nasve-

Suknarja v Svetlem Potoku, druga polovica 19. stoletja
35 Jahre Gottscheerlandsmannschaft in Deutschland, 1987: 190

¹ Suknarstvo je bila tekstilna dejavnost na podeželju za izdelovanje *sukna*, volnene tkanine v platneni vezavi. Do 19. stoletja je bilo ena temeljnih gospodarskih panog na Slovenskem. Več o tem glej Katarina Kobe-Arzenšek, Suknarstvo. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1998: 374.

² Stopanje ali valjanje sukna je stara obrt, ki so jo poznali že stari Egipčani, Grki in Rimljani. V srednjem veku se suknarstvo omenja v Piranu (1284), Ljubljani (1329), Mariboru (1367), Kamniku (1428) in Škofji Loki (1560). Rezijani so leta 1577 prodajali sukno po Furlaniji. Prve volnarske manufakture so se že v 18. stoletju pojavile na Kranjskem, zlasti Gorenjskem. Ena najstarejših sukarn v tedanji Avstriji je bila ustanovljena leta 1724 na Selu pri Ljubljani. *Suknarstvo. Vodnik po zbirkah TMS Bistra*, <https://www.tms.si/stalne-razstave/tms-bistra-pri-vrhnikih/vodnik-po-zbirkah-tms-bistra/tekstil/obrt/>, dostop 19. 1. 2024.

³ *Tekstil. Vodnik po zbirkah TMS Bistra*, <https://www.tms.si/stalne-razstave/tms-bistra-pri-vrhnikih/vodnik-po-zbirkah-tms-bistra/tekstil/obrt/>, dostop 19. 1. 2024.

⁴ Janja Žagar, Sukno. Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2004: 589.

⁵ Več o oblačilni kulturi na Kočevskem glej Maria Kundegraber, *Razvoj kočevske noše. Die Entwicklung der Gottscheer Tracht*. Kočevje in Ljubljana, Muzej Kočevje, 1991.

⁶ Estera Cerar, *Kabinet čudes: Vauhe in monga*, <https://old.delo.si/znanje/izobrazevanje/kabinet-cudes-vauhe-in-monga.html>, dostop 19. 1. 2024.

⁷ Loden (prevzeto iz nem. *Loden*) je trdna volnena ali polvolnena skoraj nepremočljiva tkanina tirolskega izvora, malo kosmatena in valjana. Najpogosteje se je uporabljala za zimске plašče in težke sukniče (lovske obleke). Janja Žagar, Loden. Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2004: 294; Spletni vir, <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=loden>, dostop 19. 1. 2024.

tu očeta je tam kupil sedem strojev in jih skupaj s potrebno delovno silo pripeljal na Kočevsko. V začetku so ovčjo volno dobavljali iz avstrijske Koroške, kasneje pa tudi iz Madžarske in Albanije. Majhen obrat je začel kmalu cveteti, kar je vzpodbudilo še sedem sovaščanov. Sukno so izdelovali še Georg Tschinkel, Mathias Tschinkel, Andreas Lackner, Mathias Jonke, Josef Jonke, Vinzenz Mediß in Andreas Schneller. V naštetih obratih je bilo zaposlenih 70 delavcev, od katerih nobeden ni bil poročen. V predelavo volne so bili vključeni tudi ostali vaščani, od otrok do starejših. Njihov zaslužek je bil za takratne razmere zelo majhen, če pa so po nekaj letih napredovali v predilce, pa je bilo višje tudi plačilo.⁸

Kasneje se je proizvodnja lodna razširila še v bližnje vasi: Kumrova vas (nem. *Kummerdorf*, Mathias Stalzer, Andreas Rom), Staro Brezje (nem. *Altfriesach*, Johann Weiß, Johann Bresler), Laze pri Oneku (nem. *Neufriesach*, Andreas Röthel), Rajhenav (nem. *Reichenau*, Johann Gramer), Mačkovec (nem. *Katzendorf*, Mathias Bramer) in Mozelj (nem. *Obermösel*), kjer je njegov lastnik Peter Neumann proizvodnjo izboljšal z uvedbo stroja na petrolej.⁹

Po propadu domače hišne suknarske industrije se je tradicija tkanja sukna v prvih desetletjih 20. stoletja še ohranila v nekaterih kočevskih vaseh, predvsem v Preriglju, Kumrovi vasi in Svetlem potoku.¹⁰ Posamezni domačini so tkali predvsem belo domače sukno. Peter Jonke je imel v Svetlem Potoku manjšo »fabriko« za predelavo volne. Obsegala je *mikalnik*¹¹ za volno, *selfaktor*¹² za predenje volnene preje z 80 vretenci in statve. Tkal je za Belokranjce, ki so mu sami prinašali prejo, on pa jim je pripeljal izgotovljeno sukno. Jonke je volno kupoval tudi za svoj račun, sukno pa je potem prodajal na sejmih v Črnomlju, Metliki in Karlovcu. Domače kočevsko sukno je nekaj časa dobavljal tudi na Poljsko. Umril je tik pred drugo svetovno vojno, star 92 let. Domačin v Kumrovi vasi je tkal sukno na šest *cokljev*¹³, platno pa na dva.¹⁴

Stkano sukno je bilo neenakomerno debelo in gosto, zato ga je bilo treba zvaljati in zgostiti v valjalnici. Postopek se je imenoval polstenje ali po domače *valhanje*. V valjalnici so z gnetenjem, mencanjem, udarjanjem in phanjem, odvisno

od tipa valjalnice, z vročo vodo mehansko obdelali vlakna. Za valjanje so potrebovali večje količine vode, ki so jo v Svetlem Potoku zajemali v bližnjem potoku, drugod pa v izvirih za vasjo.¹⁵ Tkanino so nato posušili na dolgih palicah, ji s striženjem (rezanjem) v rezalnem stroju (nem. *Schermaschine*) odstranili štrleča vlakna, z likanjem (apreturo) pa poravnali zmečkanine in gube. Beli loden so predtem še pobelili (plajhali) v žveplovni komori (nem. *Schwefelkammer*). Sledila je izmera in navijanje tkanine v bale. Strojno izdelano belo, črno in vzorčasto sukno so naložili na vozove in jih tovorili na sejme v Beli Krajini (Metlika, Črnomelj) in na Hrvaško (Vrbovsko, Karlovec, Zagreb, Dalmacija).¹⁶

Komanditna družba Textilana

Po razpadu Avstro-Ogrske si je slovensko gospodarsko in politično vodstvo prizadevalo, da bi v sodelovanju z jugoslovanskim in češkim kapitalom zgradilo močno tekstilno industrijo. Za tak načrt so bili zainteresirani tudi češki gospodarstveniki. Februarja 1920 je František Martinek, ekspert za tekstilno industrijo pri češkoslovaški vladi, predsedništvu deželne vlade za Slovenijo predložil načrt za postavitev velike tekstilne tovarne za izdelovanje vojaškega sukna, lodna in odeg v Sloveniji. Predlagane so bile tri lokacije: v Peklu pri Borovnici, Medvodah in Mariboru. Za najboljšo varianto je predlagal Medvode, kjer naj bi ustanovili privilegirano delniško družbo. Tovarna bi lahko pričela obratovati že jeseni 1920, vendar Ministrstvo za trgovino in industrijo v Beogradu elaborata ni podprlo. Načrtovano podjetje v Medvodah ni bilo ustanovlje-

Textilana, komanditna družba za izdelovanje sukna in suknenih izdelkov v Kočevju, logotip, okoli 1922

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Textilana Kočevje 1921–1996, t.e. 38, a.e. 218

⁸ Wilh.(elm) Tschinkel, Die Lodenerzeugung im Gottscheerlande. *Gottscheer Kalender*, Gottschee, 1921: 46–7.

⁹ Wilh.(elm) Tschinkel, Die Lodenerzeugung im Gottscheerlande. *Gottscheer Kalender*, Gottschee, 1921: 47–8.

¹⁰ Zmago Šmitek, *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: 20. stoletje*. Občina Kočevje, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1981: 33.

¹¹ Mikalnik je stroj za razčesavanje, uravnavanje prediva. <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=mikalnik>, dostop 23. 1. 2024.

¹² Predilnik s prekinitvenim delovanjem. Lojze Orešič (ur.), *Tekstilni leksikon*. Ljubljana, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, 1989: 291.

¹³ Cokelj, tudi podnožnik, je del statev.

¹⁴ Božo Račič, Domače tkalstvo v Beli Krajini. *Slovenski etnograf*. Ljubljana, 1951: 155.

¹⁵ Ivan Mohorič, *Industrijsko odpiranje in izkoriščanje kočevskih gozdov*. Tipkopis. Ljubljana, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, 1958; Anton Prelesnik, *Vodni viri na Kočevskem. Wasserquelle im Gottscheerland*. Ljubljana, Društvo Kočevjarjev staroselcev, 2007: 100; Živa Ogorelec, *Obrti. Pregled nekaterih obrti na Kočevskem, v Kostelu, Osilnici, Loškem Potoku in Ribniški dolini*. Kočevje, Pokrajinski muzej Kočevje, 2020: 42 (op. 215).

¹⁶ Wilh.(elm) Tschinkel, Die Lodenerzeugung im Gottscheerlande. *Gottscheer Kalender*, Gottschee, 1921: 48; Hugo Grothe, *Die deutsche Sprachinsel Gottschee in Slowenien. Ein Beitrag zur Deutschmuskunde des europäischen Südostens*. Münster in Westfalen, 1931: 173; Zmago Šmitek, *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: 20. stoletje*. Občina Kočevje, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1981: 33.

Auerspergova kašča na Trati v Kočevju, razglednica, okoli 1910

Pokrajinski muzej Kočevje

no, zato pa so v Kočevju začeli snovati tekstilno podjetje za izdelavo sukna in odeg v obliki komanditne družbe.¹⁷

Jeseni 1920 je kočevski trgovec, veleindustrijalec, predsednik Merkantilne banke Kočevje in upravni svetnik Dolenjskih železnic Anton Kajfež (1875–1954) začel preurejati staro dvonadstropno Auerspergovo kaščo (skladišče) na Trati v Kočevju v tovarniške prostore za proizvodnjo sukna. Sredi leta 1921 je kot javni družbenik ustanovil družbo *Textilana, komanditna družba*¹⁸ za izdelovanje sukna in suknenih izdelkov A. Kajfež & tovariši. Ostali družbeniki (komanditisti) so bili Josip Röthel in Alois Loy iz Merkantilne banke Kočevje ter knez Karl Auersperg, ki je k družbi pristopil pozneje.

Podjetje je bilo ustanovljeno z 12 milijoni kron osnovnega in s 5 milijoni kron obratnega kapitala. V letu 1921 je družba nadaljevala z deli v glavnem posloplju. Poleg je zgradila še strojnico in naročila prve tekstilne stroje češke izdelave.¹⁹ Skupaj z lokomobilom so bili dobavljeni pozimi 1921, ostali pa pozneje. Montirali so jih v prvi polovici leta 1922, avgusta pa je tovarna že začela obratovati. V njej je bilo zaposlenih 29 delavcev in štirje mojstri. Štirinajst moških in petnajst žensk

¹⁷ France Kresal, *Tekstilna industrija v Sloveniji*. Ljubljana, Založba Borec, 1976: 95–6.

¹⁸ Komanditna družba (k.d.) je gospodarska družba dveh ali več oseb, v kateri je del članov odgovoren za obveznosti družbe s svojim celotnim premoženjem in upravlja posle družbe, del članov pa je odgovoren le z vloženiimi sredstvi. Spletni vir, <https://isjfr.zrcsazu.si/sl/terminologisce/slovarji/pravni/iskalnik?iztocnica=komand%20dru%C3%ADt%20dru%C3%BA%C5%BEba>, dostop 26. 1. 2024.

je bilo iz Kočevja in okolice. Vsi mojstri so bili tujci, trije Čehi in en Poljak. Začetne plače so bile po 6 kron (1, 5 Din) na uro, za mojstre pa 14 kron (3,5 Din) na uro. Naslednje so znašale že 24 Din na dan za delavce in 40 Din na dan za mojstre.²⁰

Textilana je že leta 1921 kupila bivše župnišče na Trati in v njem uredila 24 stanovanj za mojstre in uradnike, okoli 1910

hrani Josef Gladitsch, foto Herbert Otterstädt

¹⁹ Stroji so bili rabljeni in izdelani leta 1898. Obratovali so do leta 1968. Jože Primc, Vzpon Tekstilane v volnarski vojni. *Dolenjski list*, št. 22, 29. maj 1975: 22.

²⁰ Arhiv Republike Slovenije, SI AS 448, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani 1850–1948, t.e. 309–316, a.e. 311

Tovarniški prostori

Tovarno so sprva nameravali zgraditi na zemljišču, kjer je pozneje zrasla druga kočevska tekstilna tovarna, tovarna Horak. Nato pa je knez Karl Auersperg komanditni družbi Textilana ponudil v prodajo svoje žitno skladišče na Trati. Kupoprodajna pogodba je bila sklenjena 27. avgusta 1920. Kupnina je znašala 150.000 kron jugoslovanske veljave, vanjo pa je bilo vključenih tudi več zemljiških parcel.²¹

Že jeseni 1920 je Anton Kajfež začel delno preurejati Auerspergovo kaščo v tovarniške. Masivna stavba iz lomljenega kamna je bila zgrajena leta 1849. Nosilni zidovi so bili debeli en meter, majhna okna pa so v notranjost prepuščala le malo svetlobe. V letu 1921 so se gradbena dela nadaljevala. Ob glavnem posloplju je bila zgrajena še strojnica s kuriščem in montiran nov parni stroj. Lanzova lokomobila s pogonsko močjo do 200 HP je služila za pogon strojev in proizvodnjo potrebne pare v proizvodne namene. Leta 1922 je bila zgrajena še vodna črpalka.

Tovarna je začela obratovati avgusta 1922. V pritličju in prvem nadstropju je bila pralnica, belilnica, predilnica, barvarna in apretura, v drugem nadstropju tkalnica, na podstrešju pa skladišče. Stavba ni imela nobenih transportnih naprav. Vse blago in surovine so morali delavci nositi na svojih ramenih. Prostori so bili vlažni, premalo zračni in temačni, zlasti v pritličju. Tla so bila v pritličju cementna, v 3,3 m visokih nadstropjih pa lesena z leseni stropniki. Skupna površina vseh prostorov, ki so bili natrpani s stroji, je znašala 776 m².

Nato pet let niso nič investirali v gradnjo ali adaptacijo. Šele leta 1927 so zgradili novo posloplje za apreturo in pisarno. Pritlična stavba apreture je imela šed streho²², ki pa je bila zgrajena zelo slabo in nestrokovno. Žlebovi med posameznimi šedi so prepuščali dež in tajajoči se sneg, tako da je voda tekla na delavce, stroje in blago. Ob slabem vremenu so stroje in blago morali prekrivati, delavci pa so morali delati premočeni in na mokrih tleh. Za skladišče blaga so leta 1929 prizidali še dva šeda. Upravni prostori so bili bolje zgrajeni in pokriti z dvokapno streho, ki ni prepuščala vode.

Tovarniška poslopja Tekstilane Kočevje pred požarom, razglednica, 1930

Pokrajinski muzej Kočevje

²¹ Kočevje. Šober (Peter Šobar), tipkopis, s. a. *Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije*. OE Ljubljana: 24.

²² Šed streha ima v prerezu obliko trikotnikov, četrtn kroga. Uporablja se zlasti pri industrijskih objektih. Spletni vir, https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/3602383/T4MVC_System_Web_Mvc_ActionResult, dostop 14. 2. 2024.

Skupina tekstilnih delavcev pri remontu črpalke na današnji Cankarjevi ulici v Kočevju, 1930

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e. 170

Poleg upravnih prostorov je bilo še stanovanje za vratarja. Vsa stavba je obsegala 726 m², skoraj toliko kot vse staro posloplje.

Vse obrate so v letih 1928 in 1929 preuredili na električni pogon. Električno je dobavljala elektrarna kočevskega premogovnika, zato so poleg strojnice zgradili še električno centralo. Parni stroj, za katerega so na električno centralo zgradili vodni rezervoar, so obdržali za rezervo in pridobivanje potrebne pare.

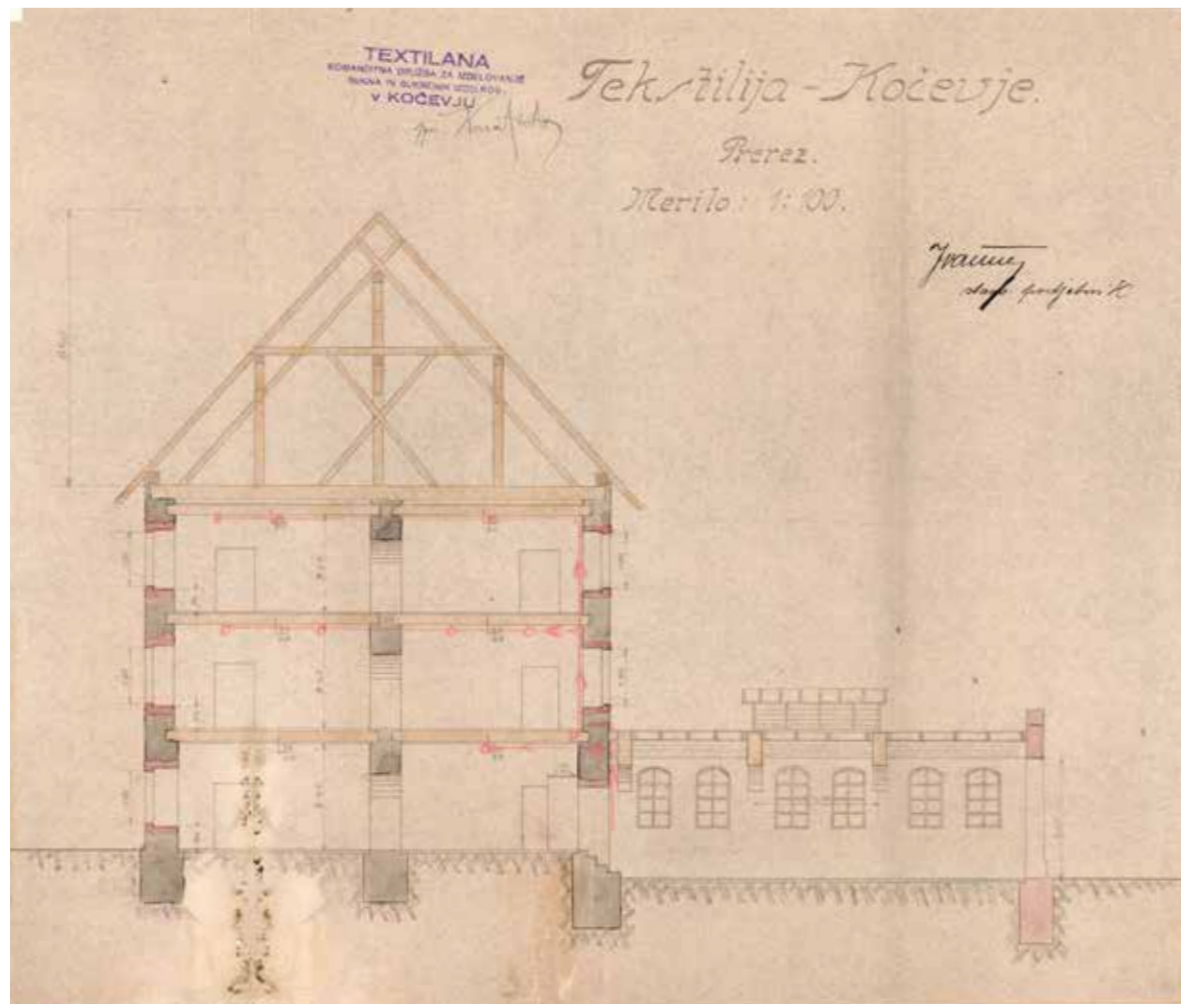
Leta 1929 je bila zgrajena še nova stavba za barvarno, delavnico, pokrito s šed streho in dve skladišči. Objekt je bil povezan s strojnico. Poleg barvarne je bila prostor za elektromotor in prostor za skladišče goriva, ki je stavbo povezoval s strojnico. Šest let kasneje je bilo prizidano še eno skladišče in mizarska delavnica. Skupna površina vseh prostorov v tej stavbi je znašala 570 m². Tovarna je imela še okoli en hektar veliko zemljišče, ves tovarniški kompleks pa so leta 1929 ogradili z žično ograjo.²³

Prvi se je v Tekstilani že leta 1921 zaposlil Ivan Drobnič

Pokrajinski muzej Kočevje

²³ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 38. a. e. 213, Popis premoženja z dne 1. 1. 1934; France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let*. Kočevje, 1971: 25–6.

Prerez tovarniškega poslopja Textilane, komanditne družbe, okoli 1922

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ŽAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 38, a.e. 218

Strojna oprema

Prvi tekstilni stroji so bili nabavljeni pozimi 1921. Brez carine so jih uvozili iz neznane demontirane tekstilne tovarne na Češkem in jih montirali v prvi polovici leta 1922.²⁴

Večina ostalih strojev je bila nabavljena v letih 1922 in 1923. Leta 1930 je podjetje kupilo kompletne instalacije za barvarno, tiskarno, belilnico in apreturo. Stroji in naprave so bili leta 1930 po tovarni razporejeni dokaj nesistematično in natrpano. Po popisu premoženja iz leta 1934 je bil predilni stroj za trganje krp, v oddelku za mokro apreturo dva stroja za pranje umetne volne, naprava za ožemanje volne, čistilec za vodo, stroj za impregniranje, dva stroja za pranje kosov, sušilni stroj kosov blaga in dve centrifugi. V sušilnici za volno so bili sušilni aparat s šestimi predali, stroj za sušenje s tamburjem in stroj za iztrepanje volne od prahu. V dvorani predilnice sta bila dva trodelna stroja za pripravo prediva,

dva brusilna stroja, trije selfaktorji in sukalni stroj. Vsi stroji so bili v dobrem stanju. V barvarni je bilo pet kadi.²⁵

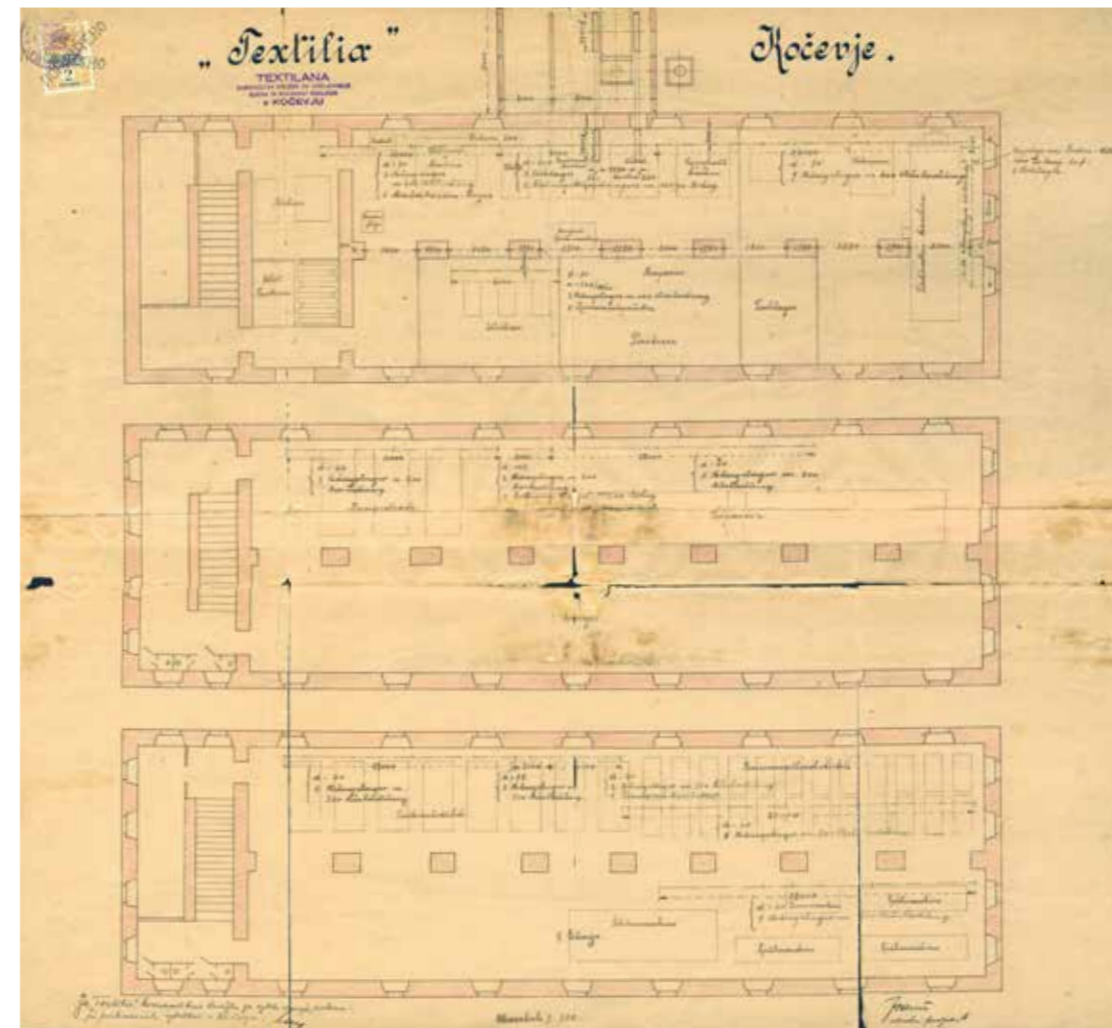
Tkalnica je bila v drugem nadstropju glavne stavbe. Imela je 38 stavev: 34 za štiri barve in štiri za dve barvi. Od tega so bile štiri že močno izrabljene, vendar so obratovalle vse do požara leta 1935. V dvorani tkalnice je bilo še enajst strojev za previjanje prediva, dve konus škarji in dvigalo z nosilnostjo 400 kg.

V apreturi so bili trije stroji za hrapanje, po dva ščetna in likalna stroja, merilni stroj in stroj za obrobjanje odevj z elektromotorjem. Vsi stroji so bili v dobrem stanju. Za pogon tovarniških strojev je služil Siemensov elektromotor z močjo 125 KW. Posamezni tekstilni stroji niso imeli lastnega pogona, ampak so bili priključeni na transmisijo.²⁶

²⁴ Vinko Rakovič, Tekstilna tovarna »Tekstilana« Kočevje. *Kočevski tekstilec. Glasilo delovne organizacije Tekstilana Kočevje*, leto XXI, 3. 10. 1981: 3. Glej tudi op. 26.

²⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 38. a. e. 213, Popis premoženja z dne 1. 1. 1934; primerjaj Arhiv Republike Slovenije, SI AS 74 Inšpekcija dela, t. e. III/22, a. e. 197, Dodatak nadzornom izveštaju o stanju radnika i radioničkih sprava firme, 4. 10. 1930.

²⁶ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 38. a. e. 213, Popis premoženja z dne 1. 1. 1934; primerjaj Arhiv Republike Slovenije, SI AS 74 Inšpekcija dela, t. e. III/22, a. e. 197, Dodatak nadzornom izveštaju o stanju radnika i radioničkih sprava firme, 4. 10. 1930; France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje*. 50 let. Kočevje, 1971: 25–7.

Prerez tovarniškega poslopja Textilane, komanditne družbe, okoli 1922

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 38, a.e. 218

Tovarniška poslopja, stroji, naprave in oprema so bili konec leta 1934 ocenjeni na okrog šest milijonov Din, zaloge blaga in surovin v skladiščih pa na okrog štiri milijone Din.²⁷ Vse naštetu premoženje je skoraj v celoti uničil požara januarja 1935.

Tekstilana, tovarna sukna d.d.

Družbeniki so že ob ustanavljanju komanditne družbe Textilana predvideli njeno skorajšnje preoblikovanje v delniško družbo, saj so s to obliko želeli pridobiti tuji kapital za snovanje srednje velikega tekstilnega podjetja. K sodelovanju so pritegnili češkoslovaško firmo *Enoch Kern in sinovi* iz Jihlave in vložili prošnjo za ustanovitev delniške družbe *Tekstilana, tovarna sukna d.d.* Njeno ustanovitev je 17. septembra 1923 odobrilo ministrstvo za trgovino in industrijo v Beogradu, njegov oddelek v Ljubljani pa je 19. oktobra 1923 izdal koncesijo za ustanovitev delniške družbe z veljavnostjo šest mesecev.

Ministrstvo je istočasno potrdilo predložena pravila delniške družbe Tekstilana. Ta so določala, da je njen sedež v Kočevju, da ima pravico ustanovljati svoje podružnice, poslovalnice in zastopstva ter se udeleževati pri drugih podjetjih. Predmet njenega poslovanja je bila izdelava sukna, suknenih in vseh vrst drugih tekstilnih izdelkov ter njihova prodaja. Družbo sta zastopala dva člana upravnega sveta, ali kolektivno en član in uradnik s prokuro, ali kolektivno dva prokurista.²⁸

V skladu s pravili družbe in listine o podelitvi koncesije je 25. novembra 1923 v prostorih Merkantilne banke v Kočevju potekal ustanovni občni zbor delniške družbe Tekstilana. Osnovno glavnicu v vrednosti šest milijonov Din so formalno podpisali Merkantilna banka Kočevje (2.250.000,00 Din), Anton Kajfež (2.088.000,00 Din), Josip Röthel (696.000,00 Din) in Rihard Skubic (696.000,00 Din). Dejansko je večino delnic prevzela firma *Enoch Kern in sinovi* iz Jihlave na Češkoslovaškem, del pa Slavenska banka in bivši lastniki.

²⁷ Arhiv Republike Slovenije, SI AS 448, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani 1850–1948, t.e. 309–316, a.e. 311, Popis industrije in trgovine.

²⁸ Trgovski list, 4. 12. 1923, št. 143: 3; France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje*. 50 let. Kočevje, 1971: 9, 11–2.

V upravni svet so bili izvoljeni Jan G. Kern, solastnik firme Enoch Kern in sinovi, Adolf Hirsch, generalni ravnatelj Kernovih tekstilnih tovarn na Češkoslovaškem, Josip Morgenstern in Viljem baron Cavallar, oba prokurista Kernovih tovarn, Avgust Praprotnik, podpredsednik Slavenske banke, Rihard Skubic, ravnatelj Trboveljske premogokopne družbe ter Anton Kajfež in Josip Röthel, oba bivša družbenika Tekstilane. Nadzorni svet so sestavljali Rud. Gulič in Josip Ilc, oba iz Merkantilne banke Kočevje, in Anton Skubec, nadučitelj v pokoju.²⁹

Z ustanovitvijo delniške družbe se je tovarna z nabavo novih strojev povečala kar za štirikrat. Imela je predilnico volne s tremi selfaktorji po 480 vreten, tkalnico s 24 statvami, kompletno pralnico volne, naprave za barvanje in apreturo. Za pogon strojev je služil parni stroj z močjo 200 HP. Tovarna je lahko v eni osemurni izmeni izdelala 100.000 ton sukna na leto. Izdelovala je modno sukno, loden ter blago za vojaška in državna skladišča. Predelovala je izključno samo volno iz južnih predelov države, ali pa iz madžarskih in drugih tovarn.³⁰ Zaposlovala je lahko do 120 delavcev, vendar v letu 1923 še ni delala s polno zmogljivostjo. Ob koncu leta 1923 je bilo zaposlenih samo 56 delavcev, pet mojstrov in osem uradnikov.³¹

Začetek proizvodnje je bil spodbuden, toda blago se proti pričakovanju delničarjev ni dobro prodajalo. Do konca leta 1923 je bilo v skladišču že 5.000 m neprodanega blaga. Režijski stroški so rastle, proizvodnja pa draga. Položaj se tudi v prvi polovici leta 1924 ni izboljšal, zato je izvršni odbor upravnega sveta Tekstilane na seji 1. junija 1924 na Dunaju zelo kritično ocenil tovarniško poslovanje in predlagal protokol za finančno sanacijo tovarne. Ukrepi so bili zelo rigorozni: znižanje režijskih stroškov na minimum, tedensko poročanje o številu delavcev in nameščencev, uvedba kontrole proizvodnje in proizvodnih stroškov, vse blago se je moralo takoj apretirati in ni smelo biti nobenih ostankov. Toda poslovanje tovarne se kljub naporom ni izboljšalo, zato je izvršni odbor upravnega sveta 1. avgusta 1925 pretežno češko vodstvo zamenjal z italijanskim. Namesto direktorja Karafiata so imenovali Romea Roufa, za tehničnega vodjo pa Božidarja Sartorija, ki sta s seboj pripeljala tudi mojstre. Proizvodnjo so reorganizirali in pričeli izdelovati nove artikle, po katerih je bilo na trgu večje povpraševanje. Tovarno so deloma razširili, proizvodnjo so z manjšimi investicijami v primerjavi s prejšnjimi leti povečali za petkrat, za plače delavcev pa uvedli akordni sistem.³²

»Tekstilana«, tvornica sukna d. d. v Kočevju. Dne 25. p. m. se je vršil ustanovni občni zbor »Tekstilane«, tvornice sukna d. d. v Kočevju. Družba, ki ima Din 6.000.000.— akcijskega kapitala, je ustanovljena z namenom, da prevzame tvornico istoimenovane tvrdke, do sedaj komandilne družbe. — Pri novi družbi je udeležen tudi češkoslovaški kapital. V prvi upravni svet družbe so bili izvoljeni g. A. Kajfež, industrijalec v Kočevju, Jan G. Korn, solastnik češkoslovaške tvrdke N. Korna sinovi, Jihlava, Avg. Praprotnik, podpredsednik Slavenske banke, Rihard Skubec, ravnatelj Trboveljske premogokopne družbe v Ljubljani, Jos. Röthel, Irgovec in predsednik Mesine hranilnice kočevske v Kočevju, A. Kajfež jun. iz Kočevja ter nadalje Adolf Hirsch, generalni ravnatelj Kornovih tekstilnih podjetij, Josip Morgenstern in V. baron Cavallar, prokurista imenovanih podjetij. V nadzorstvo so bili izvoljeni gosp. Rud. Gulič, ravnatelj, in Jos. Ilc, prokurist — oba iz Merkantilne banke v Kočevju, ter gosp. Ant. Skubec kot namenstnik. — Z ustanovitvijo delniške družbe se je tvornica povečala za štirikratno dosežanega obsega. Ima tri selfaktorje po 480 vreten, 24 stativ in kompletno pralnico volne, naprave za barvanje in apreturo. Pogon se vrši s parnim strojem od 200 HP. — Letno bo sedaj tvornica izdelala 100.000 m sukna pri osemurnem obratu. Predeluje se izključno samo volna, ki se jo nakupuje v južnih krajih naše države, ki se je prej ali izvažala ali pa predelovala po raznih madžarskih in drugih tvornicah. Izdeluje se modno sukno, loden ter blago za vojaške in državne oblačilnice. — »Tekstilana«, tvornica sukna d. d. v Kočevju bo zaposlovala nad 120 delavcev.

O ustanovnem občnem zboru delniške družbe Tekstilana so poročali tudi takratni časopisi, *Trgovski list*, 4. december 1923

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 38, a.e. 196

²⁹ Trgovski list, 4. 12. 1923, št. 143: 3; France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 14–6.

³⁰ Trgovski list, 4. 12. 1923, št. 143: 3; France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 16.

³¹ Arhiv Republike Slovenije, SI AS 448, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani 1850–1948, t. e. 311.

³² France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 16–8.

Tekstilano prevzame Zadrúžna gospodarska banka

Tekstilana od ustanovitve dalje ni imela posebnih poslovnih uspehov, ne kot komanditna in tudi ne kot delniška družba. Finančno, poslovno in tehnološko je bila povsem odvisna od kapitala češkoslovaške družbe Kern in sinovi. Precejšen vpliv je imela tudi Slavenska banka iz Zagreba, ki je leta 1926 propadla. Njene delnice je na izrednem občnem zboru 17. decembra 1927 v celoti prevzela ljubljanska Zadrúžna gospodarska banka, ki je bistveno spremenila financiranje Tekstilane. Odstavljen je bil ves takratni upravni svet in revizorji. Nov upravni svet so sestavljali dr. Ivan Slokar, generalni ravnatelj Zadrúžne gospodarske banke, Hinko Engelsberger, ravnatelj podružnice Zadrúžne gospodarske banke v Kočevju, baron Viljem Cavallar, prokurist firme Kern, Josip Röthel, trgovec in bivši družbenik Tekstilane ter odvetnika dr. Fran Novak in dr. Jan Adlešič. Za revizorje so bili izvo-

ljeni Fran Gogala, podravnatelj Zadrúžne gospodarske banke, Anton Skubec, nadučitelj v pokoju v Kočevju in Franc Nosan, uradnik kočevske podružnice Zadrúžne gospodarske banke.³³

Na omenjenem izrednem občnem zboru je bil s položaja upravnega svetnika Tekstilane odstavljen samo Anton Kajfež, bivši javni družbenik nekdanje komanditne družbe Tekstilana, s položaja revizorja delniške družbe Tekstilana pa Josip Ilc. Na naslednjem rednem občnem zboru³⁴ 25. januarja 1928 so delničarji dokončno uredili medsebojne odnose. Predstavniki češkoslovaške firme so se umaknili iz upravnega sveta³⁵, Josip Röthel pa vanj ni bil izvoljen. Že pred tem sta Anton Kajfež in Josip Röthel prejela odpravnino, ki jima jo je izplačala Merkantilna banka Kočevje brez odobritve upravnega sveta.³⁶

Delavke in delavci Tekstilane Kočevje leta 1931/32

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e 170

³³ France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 18–9.

³⁴ Redni občni zbori Tekstilane so običajno potekali junija. France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 20.

³⁵ Na njen umik sta vplivala predvsem neuspeh poslovne politike, ki je slonela na pričakovanih večjih državnih in vojaških naročilih, ki pa jih ni bilo, ker je tovrstna naročila dobivala privilegirana srbska tekstilna industrija, ter ustanovitev še enega tekstilnega podjetja v Kočevju, prav tako s češkoslovaškim kapitalom. France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 20.

³⁶ France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 18–20.

Finančno poslovanje je bilo z Merkantilne banke Kočevje preneseno na Zadružno gospodarsko banko, ki je Tekstilani odobrila kredit v višini dva milijona Din. Tekstilana se je na ta način osamosvojila in finančno oprla na domače denarne zavode. Poslovno politiko je prilagodila razmeram na tržišču, tehnološko pa se je oprla na tuje tekstilne strokovnjake in mojstre, ki so bili zaposleni v Tekstilani.³⁷

Na sejah upravnega sveta Tekstilane konec decembra 1927 in januarja 1928 so poleg finančnih reševali tudi tehnične zadeve. Tovarno so sklenili elektrificirati in jo priključiti na elektrarno kočevskega premogovnika. Na predlog direktorja Romea Roufa so načrtovali začetek proizvodnje umetne volne iz celuloznih vlaken, vendar so projekt opustili zaradi prevelikega finančnega vložka.³⁸

Pepca Andrič iz Stare Cerkve se je v Tekstilani zaposlila leta 1927
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e 170

Z naštetimi reorganizacijami se je Tekstilana finančno konsolidirala. Nato do začetka druge svetovne vojne ni bilo večjih sprememb. Tudi veliki požar v tovarni leta 1935 ni vplival na finančno poslovanje ali na spremembo lastništva.³⁹

Tekstilana v plamenih

Požar januarja 1935 je močno odjeknil ne samo na Kočevskem, ampak tudi v slovenski javnosti. Številni prebivalci so bili na tovarno zelo navezani, mnogi pa so bili od nje tudi eksistenčno odvisni. Izbruhnil je v nedeljo, 27. januarja 1935, ob pol dvanajstih dopoldan, v tkalnici v drugem nadstropju glavnega tovarniškega poslopja. Ogenj je uničil ves inventar razen glavnega zidovja. Gasilcem, tovarniškim delavcem in okoliškim prebivalcem je požar uspelo omejiti na glavno poslopje, deloma jim je uspelo zavarovati ostale tovarniške objekte in rešiti vse zaloge blaga v skladišču. Škoda je znašala 10 milijonov Din. Vsem 230 delavcem so takoj po požaru izplačali šesttedenske plače, potem pa jih je večina ostala brez dela.⁴⁰

Prvi je požar opazil neznani mimoidoči in to takoj sporočil tovarniškemu vratarju. Najprej se je iz podstrešja valil gost dim, ognja pa še ni bilo videti. Skozi streho je prodrli šele okoli 12. ure in v hipu je bilo vse poslopje razen pritličja v plamenih. Kočevski gasilci so takoj pričeli z gašenjem z dvema motornima brizgalnoma, pomagali pa so se jim še gasilci iz Šalke vasi, Željn, Livolda in kočevskega rudnika.

Požar je trajal do pete ure popoldan. Podtaknil naj bi ga direktor Robert Otta, kar pa sresko načelstvo v Kočevju in okrožno javno tožilstvo v Novem mestu nista mogla dokazati. Zaslišanih je bilo več prič. Poleg direktorja Roberta Otta še tovarniška portirka, nočni čuvaj, strojnik, prvi očitvidci, več izvedencev in prokurist Tekstilane Božidar Sartory. Slednji je za vzrok požara sumil kratek stik v električni napeljavi, vendar so izvedenci, tovarniški strojnik in bivši obratovodja kočevske mestne elektrarne to možnost zavrnili. Zadeva je bila odložena ad acta kot nepojanjena.⁴¹

³⁷ France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 19, 21.

³⁸ France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 21–2.

³⁹ France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 22.

⁴⁰ Pred požarom je bilo v tovarni zaposlenih 12 uradnikov in mesečno plačanih nameščencev ter 225 delavcev. V času po požaru in do konca leta 1935 je bilo zaposlenih devet uradnikov in mesečno plačanih nameščencev ter 8–20 delavcev. Zapisnik ob pregledu poslovnih knjig za poslovno leto 1935, 14. december 1937, hrani Tekstilana d.o.o.

⁴¹ France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 27–30.

Požar naj bi podtaknil direktor Robert Otta, vendar mu krivde niso uspeli dokazati. Na tem položaju je ostal tudi po požaru, razglednica, 27. januar 1935.

Pokrajinski muzej Kočevje, foto Josef Dornig

Obnova po požaru

Po požaru leta 1935 so za čiščenje ruševin in pogorišča sprva zaposlili le nekaj delavcev. Več so jih zaposlili poleti in jeseni istega leta, ko so začeli graditi nova tovarniška poslopja, pa še to samo moške. Ženske so na ponovno zaposlitev morale čakati do sredine leta 1936, ko je tovarna začela obratovati v novih prostorih. Proizvodnja v predilnici se je začela 1. aprila 1936, v tkalnici pa junija 1936.⁴²

Do sredine leta 1936 so bile popolnoma na novo zgrajene tri večje stavbe. Osrednje poslopje v izmeri 696 m² je bila enonadstropna železobetonska konstrukcija iz »aristos« zidakov in ravno železobetonsko streho. V njem je bila apretura in del predilnice. Poleg obratnih so bili v njej še centralni upravni prostori.

Zraven sta stali železobetonski pritlični zgradbi predilnice z 1.114 m² in tkalnice z 682 m² velika. Sezidani sta bili iz »aristos« zidakov, leseno ostrešje pa je bilo pokrito s šed

⁴² Zapisnik ob pregledu poslovnih knjig za poslovno leto 1935, 14. december 1937, hrani Tekstilana d.o.o.

streho. V prvi je bila velika dvorana predilnice, dva obratna prostora, manipulacijska pisarna, umivalnica in jedilnica, v drugi pa dvorana tkalnice.

Stari del tkalnice, ki je stal poleg bivše apreture iz leta 1927, je bil popolnoma prenovljen leta 1936. Pritlična stavba je bila pokrita s šed streho. V prav tako prenovljeni nekdanji apreturi so bili dvorana, pisarna in stanovanje za vratarja. Našteti prostori so skupaj merili 911 m². Na novo so zgradili še 360 m² veliko skladišče za surovine. Leta 1934 zgrajeno skladišče in mizarska delavnica v požaru nista zgoreli. Neškodovani sta ostali tudi električna centrala in strojnica, obnovili so le streho in jo pokrili s pocinkano pločevino. Nato Tekstilana vse do konca druge svetovne vojne ni več vlagala v nove tovarniške prostore.⁴³

Med požarom uničene tekstilne stroje in naprave so nadomestili z rabljenimi, a še vedno uporabnimi. Le-ti so bili po splošni oceni slabši in bolj iztrošeni od prejšnjih. Že njihova nabavna cena je bila za okoli pol milijona Din nižja od prej-

⁴³ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 38. a. e. 230, Popis in vrednost nepremičnin, 31. 12. 1942; France Kresal, Tekstilna tovarna sukna v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 30.

šnjih. Vrednost tovarniških zgradb po obnovi je bila večja kot pred požarom in je znašala 3,471.838,00 Din, vrednost strojev in opreme pa je bila manjša kot pred požarom in je znašala 2,496.817,00 Din.

Predilnica je imela dva trodelna predilna stroja in štiri selfaktorje s 1858 vreteni ter vse potrebne stroje in opremo za predilnico volne v vrednosti 766.023,00 Din. V tkalnici je bilo 39 statev širine 16/4, sedem navijalnih strojev s 160 vreteni, dva snovalna stroja, sukančni stroj s 120 vreteni ter ostali stroji in oprema za tkalnico v vrednosti 856.986,00 Din. Barvarna je imela aparat za barvanje preje in osem kadi za barvanje blaga ter stroje in opremo za mokro in suho apreturo. Vrednost vseh strojev in opreme v tovarni je znašala 2,252.646,00 Din.

Tovarniški stroji in oprema so bili po obratih razvrščeni po novem sistemu. Transmisijski pogon je bil v glavnem opuščen. Nadomestilo ga je okoli 50 posamičnih elektromotorjev. Večina tekstilnih strojev je imela lasten pogon. Obrati predilnice, tkalnice in apreture so bili opremljeni s klimatskimi aparati znamke »Khimon«, predilnica pa še dodatno z aparati za vlaženje zraka.⁴⁴

Tekstilana med drugo svetovno vojno

Kmalu po ustanovitvi Okrožnega odbora OF za Kočevsko maja 1941 je bil tudi v Tekstilani formiran terenski odbor Osvobodilne fronte (TO OF.) Pepca Andrič, Marija Bremec, Justina Novak, Ciril Vidmar, Milan Remih, Ivan Drobnič in drugi so v tovarno prinašali časopis *Slovenski poročevalec* in ga širili med delavstvom. Italijani so zaposlene tudi pod prisilo poskušali včlaniti v fašistično delavsko organizacijo *Dopolavoro*, vendar se jih je na skrivaj vpisalo le osem. Navodila za delo jim je dajal Jože Šeško na tajnih sestankih pri Marinč Tonetu na Mlaki. TO OF za Tekstilano se je sestajal na Trati pri Ferjančiču in Janu Maršiku. Večino članstva so sestavljale ženske. Poleg že omenjenih so bile v delo OF vključene še Mimica Bogataj, Jožefa Jagodič, Ana Kužnik, Darinka Batič, Zofka Vidic, Anica Dombi, Ela Hrga in številne druge.

Med prvimi delavci Tekstilane sta v partizane že jeseni 1941 odšla Milan Ličen⁴⁵ in Milan Remih⁴⁶. Spomladi 1942 so odšli še osemnajstletni tekstilni praktikant Ciril Vidmar, devet-

najstletni Vinko Murovič, osemnajstletni Adolf Kamšek, Jan Maršik z družino, France Fajdiga z družino, Ivan Drobnič, ? Benulič, Draga Lunder, Franc Kužnik in drugi.

Tekstilana je bila locirana znotraj obroča okoli Kočevje obdanega z bodečo žico, minskimi polji in bunkerji. Med roško ofenzivo je bilo delo v tovarni prekinjeno od 14. avgusta do 10. decembra 1942. Po končani ofenzivi se je več delavk in delavcev zaposlilo na kočevskem rudniku, v podjetju Dukič in tudi drugje. Ostali so se vrnil v Tekstilano, ki je zopet začela z rednim obratovanjem. Konec marca 1943 je bilo v tovarni zaposlenih 96 oseb. Uprava podjetja je štela pet članov (Božidar Sartori, Minica Bogataj, Marija Jurkovič, France Šega, Meljo Janez), tehnično osebje pa so tvorili elektroinženir Stojan Armič, tekstilni tehnik Alojz Andoljšek, tkalski mojster Alfonz Ferjančič, apreturni mojster Jan Buchwald, barvarski mojster Franc Kužnik, tekstilni tehnik Dušan Marinšek, predelavec pri selfaktorju Anton Letnar, tkalec Anton Lovšin, nočni čuvaj Anton Muhič, delavec pri selfaktorju Adolf Osterman, za delo votka Franc Struna, pripravljalec statev Franc Šetinc in predelavec v predilnici Leopold Vidmar. Konec aprila sta tehnični osebje okrepila še pripravljalec statev Herman Struna in tekstilni tehnik Miloš Krmelj. Sredi maja 1943 je Tekstilana zaposlila še dve tkalki in deset delavk pri selfaktorju.⁴⁷

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je bilo v Tekstilani več različnih neizgotovljenih polizdelkov, vendar pa je primanjkovalo delovne sile in surovin za njihovo dokončanje. Vse že izdelano blago je odkupila OF. Ob koncu septembra 1943 je tovarna obratovala le okoli deset dni v nočnih urah. Daljše obratovanje so preprečili splošna mobilizacija in dogodki v prvi polovici oktobra 1943 (Zbor odposlancev slovenskega naroda, sodni proces v kočevski kinodvorani in I. kongres Zveze slovenske mladine v Kočevski Reki), v katere so bile vključene tudi žene in dekleta v Tekstilani.

Pred nemško zasedbo mesta Kočevje konec oktobra 1943 so vse razpoložljivo blago iz Tekstilane, ki ni bilo nujno potrebno za njeno obratovanje, odpeljali v partizanske delavnice in ustanove. V času nemške okupacije delo v tovarni ni potekalo po načrtih nemškega okupatorja. Ponoven zagon industrijskih obratov v mestu je onemogočala predvsem motena dobava električne energije zaradi sabotraž in partizanskih akcij.

Delavke in delavci Tekstilane Kočevje avgusta 1942.

Tekstilana Kočevje. 50 let, 1971: 15

Po prvem napadu partizanskih enot na utrjeno Kočevje decembra 1943 je mesto ostalo brez dobave električne energije po daljnovodu visoke napetosti Grosuplje–Kočevje. Okupator je poskušal ponovno spraviti v pogon industrijske obrate v mestu, zato je v začetku februarja 1944 mestni občini Kočevje naročil, da na parni žagi SAICI v Kočevju postavi parno lokomobil in 220 voltni generator iz centrale Kranjskih deželnih elektrarn v Podgorski ulici v Kočevju. Vprašanje dobave električne energije za mesto in njegovo neposredno okolico, kakor tudi dobava industrijskega toka za Tekstilano, je bilo zasilno rešeno šele maja 1944. Povpraševanje po njenih izdelkih, tako za potrebe vojske kakor tudi civilnega prebivalstva, je bila zelo velika. Zaradi nezmožnosti obratovanja Tekstilane je nemška komanda v Kočevju že spomladi 1944 aretirala in internirala ravnatelja Tekstilane Božidarja Sartorija in ing. Armiča, za v. d. ravnatelja pa imenovala Kurčinskega s kočevskega rudnika.⁴⁸

Med vojno je večina tekstilnih delavk sodelovala z osvobodilnim gibanjem. Kljub številnim aretacijam ilegalno delo in akcije v mestu niso prenehale. OF in partizansko vojsko so oskrbovale z različnim materialom in izdelki iz blaga in volne.

Med številnimi bombnimi napadi anglo-ameriških letal na Kočevje v letih 1944–45 je bila poškodovana tudi Tekstilana. Desetega aprila 1945 ob 17.30 uri sta dve zavezniški letali v nizkem letu na višini sto metrov prileteli tovarno z južne strani. V petminutnem napadu sta odvrgli več kot 50 rušilnih bomb, od katerih sta dve zadeli kurilnico, sedem pa jih je padlo izven tovarniškega kompleksa. Tri bombe niso eksplodirale. Pionirji slovenskega domobranstva so jih odstranili in uničili. Rakete so zadele tovarniške objekte ter lopo s senom in drugim materialom, ki se je vžgala. Med napadom sta letali s strojnimi obstreljevali tovarniške objekte in bližnjo okolico. Tovarna v času napada ni obratovala, v pisarni sta bili le dve uradnici, ki sta se pravočasno umaknili v zaklonišče.

Naslednji dan okoli 12. ure je sedem dvomotornih bombnikov zopet bombardiralo in z mitraljezi obstreljevalo Kočevje. Glavni cilj napada sta bili obe tekstilni tovarni: tovarna suknja Tekstilana in tovarna platnenih izdelkov Slavoteks, ki je popolnoma pogorela že decembra 1943. Bombardirana sta bila tudi kolodvor in Marijin dom. V obeh napadih človeških žrtve ni bilo, nastala pa je velika materialna škoda. V Tekstilani je bila ocenjena na 7,000.000,00 lir, na kolodvoru in Marijinem domu pa na 400.000,00 lir.⁴⁹

⁴⁴ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 38. a. e. 230, Popis in vrednost nepremičnin, 31. 12. 1942; France Kresal, Tekstilna tovarna suknja v Kočevju 1921–1945. *Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 31.*

⁴⁵ Bil je tkalec. Star komaj 22 let je padel 22. novembra 1941 nad vasjo Krka pri Stični. Peter Šobar, Tekstilana v narodnoosvobodilni borbi. *Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 68.*

⁴⁶ Zaradi mladosti in šibkega zdravja se je po 14 dneh vrnil v Tekstilano. Marca 1942 je ponovno odšel v partizane. Peter Šobar, Tekstilana v narodnoosvobodilni borbi. *Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 68.*

⁴⁷ Peter Šobar, Tekstilana v narodnoosvobodilni borbi. *Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 66–70.*

⁴⁸ Peter Šobar, Tekstilana v narodnoosvobodilni borbi. *Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 72–7.*

⁴⁹ Peter Šobar, Tekstilana v narodnoosvobodilni borbi. *Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 82; Damijan Guštin, Ivan Kordiš, Vesna Jerbič Perko, Osvoboditev Kočevske. Kočevje, 2005: 45–6.*

Tekstilana v oblaku dima med letalskim napadom 10. aprila 1945
saafww2pilots3.yolasite.com/kocevje-attacks-by-saaf-19-sqdn-1945.php, foto Harry Linton

Med bombnimi napadi je bila izmed tovarniških poslopij delno uničena stavba predilnice, zelo poškodovani so bili stroji, kotlovnica pa skoraj uničena. Poškodovane ali uničene so bile vse stene na južni strani tovarne, prav tako streha, okna ter parna in električna napeljava.⁵⁰

Podržavljenje Tekstilane

Samo tri mesece po osvoboditvi, 11. avgusta 1945, je vojaško sodišče Ljubljanskega področja v Ljubljani zaplenilo vso imovino Zadružne gospodarske banke d. d. v Ljubljani, ki je bila 100 % udeležena pri podjetju *Tekstilana tovarna sukna d. d.* Posredno je bilo v celoti zaplenjeno tudi vse premoženje Tekstilane, ki je postalo last Demokratične federativne Jugoslavije⁵¹ (DFJ). Po sodni odločbi je bil za upravni organ določeno Ministrstvo za industrijo in rudarstvo Ljudske republike Slovenije (LRS).⁵²

Tekstilano je v letih 1947–1961 upravljal ravnatelj Pavle Marinšek
Tekstilana Kočevje. 50 let, 1971: 91

⁵⁰ Vinko Rakovič, Povojno obdobje 1945. do 1971. leta. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 86; Mitja Ferenc, Gospodarstvo Kočevske v prvem desetletju po 2. svetovni vojni. *Zgodovinski časopis*, št. 3–4, 2006: 419.

⁵¹ Demokratična federativna Jugoslavija je ime za drugo Jugoslavijo, ki je obstajala od 10. avgusta do 29. novembra 1945, ko se je preimenovala v Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo. Aprila 1963 se je preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo.

⁵² Vinko Rakovič, Povojno obdobje 1945. do 1971. leta. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 86–7.

Z odločbo vlade LRS z dne 29. september 1947 izgubila status republiškega podjetja. Sedem mesecev kasneje, 30. aprila 1948, je Okrajni ljudski odbor (OLO) Kočevje ustanovil samostojno podjetje *Tekstilana tovarna sukna Kočevje*, z dnem veljavnosti 1. oktober 1947. Tako je Tekstilana postala podjetje okrajnega značaja za izdelavo mikane volnene preje in tkanine iz le-te. V upravljanje je prejelo osnovna sredstva (tovarniške stavbe, inventar) v vrednosti 3,405.429,26 Din ter obratna sredstva (zaloge surovin, gotovi izdelki) v vrednosti 2, 853.559,14 Din. Podjetje je bilo kot državno gospodarsko podjetje okrajnega pomena 5. maja 1948 vpisano v register državnih podjetij, ki ga je vodil odsek za finance pri OLO Kočevje. Ustanovitelj je podjetju, ki ni imelo podružnic in poslovalnic, odobril še obratni kredit v višini 6,000.00,00 Din. S pooblastilom OLO Kočevje so podjetje upravljali ravnatelj Pavle Marinšek, obratovodja Stane Pahulje⁵³ in računovodja Ivan Meljo.⁵⁴

Obnova tovarne in proizvodnje

Eden prvih načrtov o prihodnjem industrijskem razvoju Slovenije z naslovom *O prihodnji izgradnji tekstila, usnja in*

gume iz leta 1945 je predvideval, da bi Slovenija morala v industriji bombaža zagotoviti več kot polovico potrebnih novih zmogljivosti za celo državo. To naj bi dosegla z obnovo že obstoječih zmogljivosti ali pa izgradnjo novih v Škofji Loki, Kranju in Mariboru. V načrt obnove je bila vključena tudi Tekstilana Kočevje, ki je tako postala ena izmed dvanajstih podjetij v tekstilni industriji, v katerih so leta 1945 potekala večja obnovitvena dela. Glavnina obnovitvenih del je bila opravljena s prostovoljnim in udarniškim delom zaposlenih delavcev in okoliškega prebivalstva, pa tudi s prisilnim delom vojnih ujetnikov in političnih zapornikov. Skupaj s tovarnami v Mariboru in Ljubljani naj bi Tekstilana pokrila nekaj čez deset odstotkov novih potreb po volnenih izdelkih.⁵⁵

Jeseni 1945 je Tekstilana že obratovala z nekaj stroji.⁵⁶ Zaposlili so devet delavk. Vodil jih je Stane Pahulje, mojster v tkalnici pa je bil Jože Krese. Centralno ogrevanje ni delovalo, ker je bila kotlarna med bombardiranjem med vojno poškodovana. Zato so na sredi tkalnice postavili peč, izdelano iz bencinskega soda, ki je prostor vsaj za silo ogrela. Tudi streha delavce ni zaščitila pred padavinami. Vsi zaposleni so imeli samo en cilj: obnoviti tovarno in povečati proizvodnjo.

Notranost predilnice pred zamenjavo strojev, september 1954

Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, foto Svetozar Busič

⁵³ Stane Pahulje je bil rojen v Bukovici pri Ribnici. Tekstilno šolo je končal v Horakovi tekstilni tovarni v Mariboru. Branka Trdan, roj. Pahulje, ustni vir, 7. 5. 2024.

⁵⁴ Vinko Rakovič, Povojno obdobje 1945. do 1971. leta. *Tekstilana Kočevje. 50 let.* Kočevje, 1971: 89–91.

⁵⁵ Jože Prinčič, *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji: 1945-1956.* Novo mesto, 1992: 21–2, 30.

⁵⁶ Mitja Ferenc, *Kočevska – pusta in prazna. Nemška jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi Nemcev.* Ljubljana, 2005: 360.

Vsako drugo soboto so prostovoljno delali do polnoči, nato pa priredili zabavo. Iz črnega ali koruznega kruha in »pas-je« salame so naredili sendviče. Vsi so imeli približno enake življenjske pogoje, saj so živeli od skromnih plač in »na karte«.^{57,58} Do konca novembra 1945 so obnovili okoli tri četrtine strojev, toda zaradi preslabega toka je bilo polno obratovanje onemogočeno.⁵⁹

V letu 1948 so usahnili še zadnji skromni viri surovin, ki so jih nabavljali v vzhodni Evropi. Spor med Jugoslavijo in Informbirojem ter ekonomska blokada sta imela za posledico razdrtje vseh pogodb med Jugoslavijo in vzhodnimi državami. Tako je propadla tudi že sklenjena pogodba Tekstilane s Poljsko za dobavo novih strojev. Proizvodnja je bila zaradi pomanjkanja surovin večkrat ustavljena, vsi zaposleni, tudi dekleta in žene, pa so morali na delo v gozd, saj sta les in premog takrat predstavljala močno gospodarsko osnovo. Pomagali so pri sečnji in spravilu lesa ter gradnji gozdnih cest.⁶⁰

Posodobitev tovarne in reforma proizvodnega programa

Prvih deset let po drugi svetovni vojni se proizvodnja in produktivnost v Tekstilani nista bistveno povečali. Leta 1955 je 237 zaposlenih proizvedlo 138,7 ton preje, iz katere so izdelali 295.600 m² tkanin. Pet let kasneje se je količina proizvedene preje podvojila, za skoraj toliko pa tudi količina izdelanih tkanin. Do konca 60-ih let prejšnjega stoletja se je produktivnost sicer povečevala, vendar so bili njihni izdelki na trgu nekonkurenčni. Cene surovin in ostalega reprodukcijskega materiala so se zvišale za 10-25%, cene tekstilnih izdelkov pa so bile določene že vnaprej. Temu primerni so bili tudi delovni in finančni rezultati. Do leta 1963 Tekstilana ni izvažala direktno, ampak le posredno (konfekcijski izdelki), že v naslednjih letih pa je izvozila za okoli 35% vrednosti uvoženih surovin, pretežno volno in sintetiko, ter barve, kemikalije in nadomestne dele.⁶¹

Poseben problem je predstavljala slaba organizacija dela, neusklajenost proizvodnega procesa in pomanjkanje ustreznih strokovnih kadrov⁶². Tekstilana dolgo ni skrbelo za izobraževanje zaposlenih. Šele nekako od konca 50-ih let prejšnjega stoletja so organizirali podružnico tekstilne šole iz Kranja, v kateri so se zaposleni z daljšo prakso šolali za tekstilne tehnike. Razpisali so tudi štipendije za šolanje na tekstilni šoli v Kranju in srednji ekonomski šoli v Ljubljani.⁶³

Bodočnost 320 članskega kolektiva se je kazala v posodobitvi strojne opreme. Večina strojev je bilo zastarelih (starih 50 in tudi več let) in celo izrabljenih, posledično je bila nizka tudi produktivnost. Proizvodna cena je bila zato višja, kakor v ostalih tekstilnih tovarnah v Sloveniji, ki so imele novejšje stroje. Načrti za zamenjavo strojev, ki bi jih namestili v obstoječe proizvodne prostore, so bili pripravljani že sredi 60-ih let prejšnjega stoletja, edina težava je bila, kako zagotoviti finančna sredstva.⁶⁴

Dragica Kordiš za tkalnim strojem, okoli 1959

Pokrajinski muzej Kočevje

Terezija Kohek, Albina Košorog in Marija Bartolme v tkalnici, okoli 1960

hrani Rudi Müller

Skoraj usodna specializacija proizvodnje

Še pred zamenjavo strojev so se v Tekstilani v začetku leta 1965 odločili za specializacijo v proizvodnji, saj so spoznali, da je le-ta ... *predpogoj za visoko produktivnost in rentabilno proizvodnjo ... s tem pa tudi znatno znižanje stroškov proizvodnje in vsega poslovanja*⁶⁵...Vse kar ni šlo, so opustili, kar so lahko prodali pa so sklenili prodati kot kvaliteten in ne predrag izdelek. Začeli so vedno manj delati iz uvoženega in čedalje več iz domačega reprodukcijskega materiala. Zdaj je v njihovih izdelkih le še kakšnih 20 odstotkov tujih surovin. Ob primerno organizacijskem posegu v delo in tehnologijo se je stopnjevala storilnost in se povzpela zelo visoko. Ob malenkostno povečanem številu zaposlenih je predilnica naredila za 48 odstotkov, tkalnica 72 in pletilnica za 52 odstotkov več kot lani (leta 1964, op. I. K.). Dobra prodaja izdelkov na domačem trgu, ki se mu je Tekstilana prikupila s cenami, z vzorci in s kakovostjo, je ugodno vplivala na poslovno bilanco. Dohodek je dotekal in se sčasoma toliko povečal, da so lahko pomislili tudi na večje osebne prejemke...⁶⁶

Tako se je Tekstilana preusmerila na izdelavo tkanin iz staničnih vlaken, zlasti odej, saj je taka proizvodnja najbolj ustrezala tehnični opremljenosti tovarne in njeni rentabilnosti.⁶⁷ Osnovna surovina (stanična volna) je bila proizvedena na domačem tržišču, odej iz staničnih vlaken pa je na domačem tržišču primanjkovalo. Poleg tovarne Vuteks v Vukovarju je bila Tekstilana ena redkih tovarn v Jugoslaviji, ki je izdelovala takšne odeje. Prodaja je lepo cvetela in marsikdaj ni mogla pokriti vseh zahtev tržišča.

Skrbno pripravljena specializacija pa bi bila kmalu usodna. Situacija se je bistveno spremenila z liberalizacijo uvoza, ki jo je trgovina brezobzirno izkoristila in uvažala neomejene količine tekstila. V samo dveh mesecih leta 1967 je bilo uvoženih več odej iz staničnih vlaken, kot jih je Tekstilana izdelala v enem letu. Kar naenkrat je bilo na trgu ogromno uvoženih odej iz staničnih vlaken, čeprav so bile domače kvalitetnejše in cenejše. Prodaja se je ustavila in v skladiščih je stala štirimesečna proizvodnja. Na srečo je vodstvo Tekstilane hitro

⁵⁷ Živilske nakaznice za življenjske potrebščine, ki so se načrtno in enakomerno razdelile med prebivalstvo. Spletni vir, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=%c5%beiveti+na+karte&AllInoHeadword=%c5%beiveti+na+karte>, dostop 29. 3. 2024.

⁵⁸ Vinko Rakovič, Povojno obdobje 1945. do 1971. leta. Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 88; Tekstilana 1945–1971, Kočevski tekstilec, 3. oktober 1981: 10–1.

⁵⁹ Mitja Ferenc, *Kočevska – pusta in prazna. Nemško jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi Nemcev*. Ljubljana, 2005: 360.

⁶⁰ Vinko Rakovič, Povojno obdobje 1945. do 1971. leta. *Tekstilana Kočevje. 50 let*. Kočevje, 1971: 94, 97; Tekstilana 1945–1971, Kočevski tekstilec, 3. oktober 1981: 11.

⁶¹ O gospodarskih problemih okraja Kočevje. *Dolenjski list*, št. 33, 15. avgust 1952: 1; »Tekstilana« hoče v korak s časom. *Dolenjski list*, št. 14, 9. april 1964: 20; »Tekstilana« potrebuje nove stroje. *Dolenjski list*, št. 39, 1. oktober 1964: 14; Kočevska »Tekstilana« izvažala. *Dolenjski list*, št. 4, 28. januar 1965: 10; Težave s proizvodnim materialom. *Dolenjski list*, št. 7, 18. februar 1965: 19; Vinko Rakovič, Povojno obdobje 1945. do 1971. leta. Tekstilana Kočevje. 50 let. Kočevje, 1971: 95; Tekstilana včeraj, danes, jutri. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 3.

⁶² Poleg surovin je največji problem predstavljal manko delovne sile in strokovnega kadra. Pristojni državni organi so nekaj izkušnih delavcev po sili razmer imenovali za mojstre, da je proizvodnja sploh lahko potekala. Tekstilana 1945–1971, Kočevski tekstilec, 3. oktober 1981: 10

⁶³ »Tekstilana« hoče v korak s časom. *Dolenjski list*, št. 14, 9. april 1964: 20; Gospodarjenje. *Kočevski tekstilec*, št. 3, avgust 1967: s. p.

⁶⁴ »Tekstilana« potrebuje nove stroje. *Dolenjski list*, št. 39, 1. oktober 1964: 14

⁶⁵ Gospodarjenje. *Kočevski tekstilec*, leto VII, št. 3, avgust 1967. Kočevje 1967: s. p.

⁶⁶ O skriti skrini v Tekstilani. *Dolenjski list*, št. 39, 30. september 1965: 6.

⁶⁷ Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1165 Gospodarska zbornica Slovenije, 1952–2012, t.e. 195, Dopis Poslovnega združenja tekstilne industrije Gospodarski zbornici SRS, 16. 6. 1967.

Stane Pahulje, obratovodja Tekstilane v letih 1944–1978

hrani Branka Trdan

ukrepalo in tovarna se je pretokla iz težav. Prodajna služba je velike zaloge kar najhitreje prodala, istočasno pa se je proizvodnja odej iz staničnih vlaken delno zmanjšala.⁶⁸

Edina rešitev iz te zmede je bila preusmeritev dela proizvodnje na izdelavo tkanin iz *kamgarna*⁶⁹. Tesno sodelovanje s proizvajalcem surovin Viskoza v Loznici⁷⁰ ter tekstilnima tovarnama Bača iz Podbrda pri Tolminu in Novoteks iz Novega mesta je precej pripomoglo, da je Tekstilana razmeroma hitro osvojila proizvodnjo česanih tkanin.⁷¹

To pa je za sabo potegnilo nove težave. Tkalnica ni zmoгла porabiti vse mikane preje, izdelane v predilnici, zato so v predilnici morali ukiniti dve izmeni, ostale delavce pa priučiti za druga delovna mesta. Poleg tega apretura⁷² ni bila sposobna dovolj kvalitetno apretirati tkanin, zato so morali vso česano prejo kupovati oziroma jo oddati v izdelavo podizvajalcem. S tem se je proizvodnja zaradi dodatnih stroškov znatno podražila.⁷³

Proizvodnjo tkanin iz volnene česane preje je podjetje opustilo konec leta 1971. V kolikor bi v podjetju še naprej

obdržali tovrstno proizvodnjo bi morali pri načrtovanju rekonstrukcije strojne opreme upoštevati tudi nabavo vse potrebne opreme v predilnici in apreturi za izdelavo česanih tkanin, za kar pa tovarna ni imela razpoložljivih sredstev. Tako je raje opustila proizvodnjo česanih tkanin, ki so medtem tudi na tržišču izgubljale interes kupcev.⁷⁴

Modernizacija strojne opreme

Velika prelomnica za Tekstilano je bilo leto 1968. Takrat so se delavci odločili, da dvignejo produktivnost in na račun svojih osebnih dohodkov tovarno modernizirajo z novimi stroji.⁷⁵ Tekstilana je namreč imela še vedno precej zastarel strojni park, ki ga je sicer postopoma načrtno obnavljala, predvsem z lastnimi sredstvi, vendar so se v tovarni vse bolj zavedali, da ne bodo mogli več dolgo konkurirati tekstilnim podjetjem z modernimi stroji.⁷⁶ Nadaljevanje dela v takšnih razmerah bi podjetje vodilo samo še v stagnacijo, zato se je vodstvo skupaj z zaposlenimi odločilo za nabavo strojne opreme za proizvodnjo volnenih odej in posteljnih pregrinjal. Z novimi stroji bi se produktivnost povečala za petino, dosegli pa bi tudi boljšo kvaliteto in širši asortiment izdelkov. Če je na klasičnih statvah s čolnički enako količino blaga staklo sto delavk, bi za delo na modernih statvah (brez čolničkov) v najslabšem primeru zadostovalo samo dvajset delavk.

Široko zasnovan investicijski program je predvideval zamenjavo strojev v predilnici, tkalnici in apreturi.⁷⁷ Obnova se je pričela leta 1968, realizirana pa je bila v letu 1975.⁷⁸ Najprej so obnovili barvarno in delno predilnico, za katero so nabavili mikalnik in prstančev stroj, tkalnica pa je prve nove stroje dobila leta 1970.⁷⁹ Nakup pretežno novih in modernih strojev v letih 1969–1972 je znašal 16.716.000,00 Din. Poplačan je bil s komercialnimi krediti in investicijskimi posojili (68,35 %) ter lastnimi sredstvi (31,65 %). Za predilnico so nabavili tri dvostavčne mikalnike, tri prstančeve stroje, mešalni in trgalni volk. Dodatno so preuredili še mešalnico in jo opremili z mešalnimi celicami. Za tkalnico so nabavili 24 tkalnih strojev z žakardi, snovalo s cevčnico, avtomatsko snovalo za osnovne valje, previjalni stroj in sukalne stroje za prejo. Kosmatilnica je dobila kosmatilne stroje in stroj za brušenje obloge, apretura in barvarna pa sušilni stroj za blago, stroj za hitro pranje, centrifugo, stroj za sušenje,

aparatus za barvanje preje, dvigalo, preurejena pa je bila tudi celica za spravilo pobarvanega materiala.

Izboljšali so tudi delovne pogoje za delavce. V vseh proizvodnih prostorih so na novo položili parket, asfaltirali dvorišče in preuredili sanitarije. V času zamenjave strojev se proizvodnja ni prav nič zmanjšala, ampak se je celo povečevala, s proizvodnjo pa so komaj uspeli ugoditi vsem naročilom.

Nerentabilno proizvodnjo izdelkov iz česane preje je Tekstilana zamenjala za proizvodnjo odej in pregrinjal, v ta namen pa nabavila tudi ustrezne stroje. Zaradi preusmeritve na nove proizvode je bila opuščena proizvodnja metrskega blaga, vse tovrstne zaloge pa so bile razprodane. Leta 1972 je bila razprodana tudi vsa zaloga nekurantnega blaga iz konca prejšnjega leta.

Tudi prodaja je tekla normalno. Standardni izdelki so obdržali svojo staro ceno, ki se ni bistveno spremenila že od leta 1968. Novi artikli so se zaradi pestrosti vzorcev in boljše kvalitete materialov na tržišču dobro prijeli na celotnem jugoslovanskem tržišču in bili tudi s ceno dostopni vsakemu kupcu.⁸⁰

V letu 1973 je Tekstilana imela težave pri preskrbi z reprobromaterialom, ki so bile posledica splošnega pomanjkanja naravnih (volnenih in bombažnih) vlaken na domačem in tujem tržišču. Cene teh surovin so močno narasle (150% za volno, 300 % za bombaž), zato je tovarna morala zmanjšati proizvodnjo izdelkov iz čiste volne, namesto bombaža pa začela uporabljati prejo iz sintetičnih vlaken. Še najbolj pa je podjetje prizadela podražitev osnovne surovine, staničnega (cel) vlakna, ki se je podražila z 10,50 Din na 18,00 Din za kilogram. Nasprotno se cene izdelkov niso bistveno spremenile. Podražili so se le izdelki, za katere je dovoljenje izdal zvezni zavod za cene ali so bile odobrene s predpisi zveznih organov.⁸¹

Pri rekonstrukciji delovnih priprav in izbiri tehnologije za novo proizvodnjo je Tekstilana imela srečno roko. Pred obnovo je tovarna na leto proizvedla 300 ton preje in 360.000 m² blaga; ena delavka je delala le na enem stroju in v osmih urah proizvedla 30 m blaga. Poslovni rezultati so se v primerjavi z

Tovarniška poslopja z vzhoda, november–december 1957

Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, foto Svetozar Busić

68 V. (Inko) R. (akovič), Usodna specializacija. *Dolenjski list*, št. 39, 28. september 1967: 5.

69 Gosto tkano blago iz volnene česane preje. Prevzeto iz nem. *Kammgarn* v enakih pomenih, kar je zloženka iz nem. *kämmen* v specializiranem pomenu »česati prejo«, tj. »z glavnikom gladiti prejo in jo vzporedno razporejati«, in Garn »preja, sukanec, nit«. Spletni vir, <https://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4287277/kmgarn?Query=kamgarn>, dostop 4. 7. 2024.

70 Kemična tovarna v Loznici (Republika Srbija) je bila osnovana leta 1954, z delom pa je začela tri leta kasneje. Tako kot večina takratnih podjetij je začela propadati v ekonomski krizi konec prejšnjega stoletja, svoj zadnji obrat pa je zaprla leta 2005. Spletni vir, <https://www.gradnja.rs/loznica-fabrika-viskoza-revitalizacija/>, dostop 5. 7. 2024.

71 V. (Inko) R. (akovič), Usodna specializacija. *Dolenjski list*, št. 39, 28. september 1967: 5.

72 Dokončna obdelava materiala za lepši videz, boljše kakovost. Spletni vir, <https://www.fran.si/iskanje?Query=apretura>, dostop, 4. 7. 2024.

73 Gospodarjenje. *Kočevski tekstilec*, št. 3, avgust 1967: s.p.

74 Kako smo poslovali. *Kočevski tekstilec*. Kočevje, 1973, januar 1973, št. 1: 2–3.

75 Delavci so več let prejemale za 20–30% nižje plače. Jože Primc, Vzpon Tekstilane v volnarski vojni. *Dolenjski list*, št. 22, 29. maj 1975: 22; Od majhne in zaostale do moderne tovarne. *Dolenjski list*, št. 39, 28. september 1978: 5; Rudi Müller, ustni vir, 19. 9. 2024.

76 V. (Inko) R. (akovič), Usodna specializacija. *Dolenjski list*, št. 39, 28. september 1967: 5.

77 Gospodarjenje. *Kočevski tekstilec*, št. 3, avgust 1967: s.p.; Čimprej modernizirati proizvodnjo. *Dolenjski list*, št. 11, 14. marec 1968: 14.

78 Jože Primc, Vzpon Tekstilane v volnarski vojni. *Dolenjski list*, št. 22, 29. maj 1975: 22.

79 Prva nova stroja že delata. V Tekstilani obnavljajo. *Dolenjski list*, št. 16, 16. april 1970: 20; Glavna naloga: obnova tovarne. *Dolenjski list*, št. 40, 1. oktober 1970: 3.

80 Obnova strojnega parka poteka po načrtu. *Kočevski tekstilec*, št. 1, junij 1970: s.p.; V. (Inko) R. (akovič), Preporod Tekstilane iz Kočevja. *Dolenjski list*, št. 29, 28. september 1972: 12; Kako smo poslovali. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 2–3; Novoletni intervju. *Kočevski tekstilec*, št. 1, januar 1974: 2; Tekstilana včeraj, danes, jutri. *Kočevski tekstilec*, januar 1990, št. 1: 3.

81 Kako smo delali in kaj smo ustvarili v preteklem letu. *Kočevski tekstilec*, marec 1974, št. 2: 2.

Proslava ob 50-letnici Tekstilane Kočevje, 18. december 1971

Pokrajinski muzej Kočevje, foto Drago Mohar

letom 1970 že leta 1974 povečali za 2,3-krat, dohodek pa za 3,6-krat. Celotna proizvodnja preje se je povečala z 420 na 1.244 ton, proizvodnja tkanin pa z 800.000 m² na 2.031.000 m². Leta 1975 je letna proizvodnja narasla na 1500 ton preje in 2.200.000 m² blaga, ena delavka pa je hkrati delala na štirih strojih in v osmih urah proizvedla 200 m blaga. V naslednjih nekaj letih je Tekstilana zamenjala še preostale stare stroj ter zgradila še nove proizvodne in skladiščne prostore. Vse to ji je omogočilo, da se je izkopal iz težav in postala vodilna slovenska tovarna za izdelavo odevj in pregrinjal.⁸²

Leta 1979 je Tekstilana začela uvajati proizvodnjo odevj iz poliakrilnih vlaken.⁸³ Takrat je že imela ustrezne stroje, vendar še ni povsem obvladala tehnologijo za obdelavo tega izdelka. Ostale jugoslovanske tekstilne tovarne so več ali manj uspešno že obvladovale tovrstno tehnologijo, vendar so jo ljubosumno skrivale. Tako je bila Tekstilana odvisna od lastnega znanja in iznajdljivosti. Z vztrajnostjo je po enoletnem prizadevanju osvojila najboljšo tehnologijo obdelave sintetičnih odevj. Njeni visoko kvalitetni izdelki so bili iskani ne samo na domačem, ampak tudi na tujem trgu.⁸⁴

Potujoča in industrijska prodajalna

Na podlagi sklepov delavskega sveta in po predhodnem posvetovanju z oddelkom za inšpekcijske službe Skupščine občine Kočevje je bila aprila 1968 ustanovljena nova poslovna enota (PE) Potujoča prodajalna Tekstilane tovarne sukna Kočevje za prodajo tekstilnega blaga lastne proizvodnje na debelo in drobno. Prodajala je vse vrste tkanin, odevj, nogavic, trikotaže, ženskega in moškega perila ter posteljnine.⁸⁵

Kamiona za prevoz odevj v kartonski embalaži, okoli 1968

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 20, a.e. 169

⁸² Jože Primc, Vzpon Tekstilane v volnarski vojni. *Dolenjski list*, št. 22, 29. maj 1975: 22; Tekstilana včeraj, danes, jutri. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 3–4.
⁸³ Umetno vlakno podobno volni, izdelano iz akrilonitrila, tudi akril. Spletni vir, <https://svetmetraze.si/blog-post/tekstilna-vlakna-skozi-kratice>, dostop, 12. 10. 2024.

⁸⁴ Tekstilana včeraj, danes, jutri. *Kočevski tekstilec*, letnik XX, januar 1980, št. 1: 4.

⁸⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, Predlog za vpis sprememb v register podjetij pod števil. Rg 86 pri podjetju »Tekstilana« tovarna sukna Kočevje, 8. 4. 1968, t.e. 1, a.e. 2; Tekstilana tovarna sukna Kočevje. *Dolenjski list*, št. 52, 26. december 1968: 24.

Industrijska prodajalna, po letu 1968

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 20, a.e. 169

V ta namen je Tekstilana nabavila vozilo (avtobus) z ustrezno tehnično in notranjo opremo, ki je omogočala sodobno opravljanje blagovnega prometa.⁸⁶ Potujoča prodajalna je delovala do konca leta 1974.⁸⁷

V prostoru poleg vratarnice je okoli leta 1965 začela delovati industrijska prodajalna, ki je po tovarniških cenah ponujala enake artikle kot potujoča prodajalna. Leta 1968 so jo povečali za prostor pisarne in predprostora v obstoječem objektu ter modernizirali po načrtih arhitekta Marjete Rupnik. Dela je izvajalo podjetje Zidar Kočevje.⁸⁸ Obe PE je vodila poslovodkinja Ana Lampe.⁸⁹ Od junija 1976 do upokojitve avgusta 1988 je bila poslovodkinja Branka Trdan. V prodajalni, kjer so zaposlovali predvsem sorodnike delavcev v Tekstilani, so bile zaposlene še Majda Škvarč, Olga Henigman, Milka Rogelj, Darinka Resman in Nuša Rakovič.⁹⁰ Industrijska prodajalna je obratovala do stečaja Tekstilane leta 1996.

Obrat embalaže v Osilnici

Leta 1973 se je Tekstilana kot edina kočevska tovarna odzvala pobudi občine Kočevje za pomoč nerazvitim krajem v zgornji dolini Kolpe. V obnovljeni stavbi nekdanjega gasilskega doma v Osilnici je postavila manjši proizvodni obrat,

Prve delavke in delavci v proizvodnji embalaže v Osilnici, 1973. Spredaj Ivka Kovač, Jože Hodobivnik, Anka Štimac, Janez Grabar, Marija Muhvič in Franc Volf; stojijo Darinka Oswald, Božica Kotar, Milka Žagar, Marica Turk, Marica Žagar, Božica Žaga in Anka Janež.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e. 170

⁸⁶ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, Potrdilo Oddelka za inšpekcijske službe Skupščine občine Kočevje o izpolnjevanju pogojev za opravljanje potujoče trgovine »Tekstilana« tovarna sukna Kočevje, 18. 3. 1968, t.e. 1, a.e. 2.

⁸⁷ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, Dopis Tekstilane Kočevje Okrožnemu gospodarskemu sodišču v Ljubljani o prenehanju delovanja PE Potujoča prodajalna, 28. 1. 1974, t.e. 1, a.e. 2.

⁸⁸ Tekstilna tovarna Kočevje. Preureditev trgovine. Tehnična dokumentacija, julij 1968, hrani Tekstilana d.o.o.

⁸⁹ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, Predlog za vpis sprememb v register podjetij pod števil. Rg 86 pri podjetju »Tekstilana« tovarna sukna Kočevje, 8. 4. 1968, t.e. 1, a.e. 2.

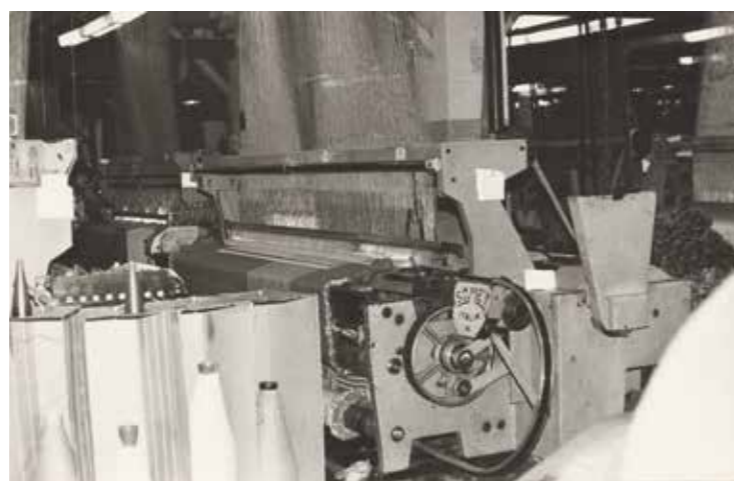
⁹⁰ Branka Trdan, roj. Pahulje, ustni vir, 7. 5. 2024, 12. 9. 2024.

nabavila stroje in organizirala proizvodnjo embalaže za pakiranje odev iz polivinila, ki ga je dobavljala tovarna Jugoplastika iz Splita. Tako je Tekstilana lahko sama izdelovala embalažo, ki je bila znatno cenejša od predtem uvožene. Šivalni stroji za izdelavo plastične embalaže so prvič zabrnili 4. junija 1973. V začetku je delo dobilo deset delavk in trije delavci, avgusta 1973 pa še pet delavk.⁹¹

Dve leti kasneje je bilo v obratu zaposlenih že 30 delavcev. Uradna otvoritev obrata je bila 27. novembra 1973. Leta 1977 je bil k obstoječi stavbi dograjen prizidek, v katerega so postavili stroje za izdelavo tafting⁹² pregrinjal. Zaposlitev je dobilo še trideset delavcev. Večina jih je na delo prihajala iz oddaljenih krajev ob Kolpi in Čabranki.⁹³ Leta 1985 je Tekstilana zaradi problemov pri nabavi surovin in neustreznih prodajnih cen opustila izdelavo posteljnih pregrinjal. Za ohranitev proizvodnje v Osilnici se je sprva neuspešno dogovarjala s kočevskim Trikonom, nato pa je rešitev našla v sodelovanju s trikotažno industrijo Beti Metlika. V zelo kratkem času so prevzeli v najem nove stroje in začeli z uvajanjem delavcev za proizvodnjo trikotažnih izdelkov iz proizvodnega programa Beti Metlika.⁹⁴ Proizvodnja je potekala do leta 1991. Istega leta sta obrat prevzela domača podjetnika Milena in Janez Grabar, za njima pa njun nečak Denis Đuranić.⁹⁵ Do leta 2013 so izdelovali trenirke za ljubljansko podjetje *Lohnko inženiring*⁹⁶ iz Ljubljane, večinoma za izvoz.

Nove proizvodne hale

Vse pretekle investicije so bile usmerjene v zamenjavo starih in dotrajanih strojev, za katere ni bilo potrebno graditi nove proizvodne hale, saj je Tekstilana racionalno izkoristila obstoječe delovne prostore. Načrtovana odprava nočnega dela žensk v skladu s takrat veljavno zakonodajo pa je za sabo potegnila tudi investicije za povečanje proizvodnje v dnevnikih izmenah in s tem tudi gradnjo novih objektov.⁹⁷ Tekstilana je že leta 1974 začela z izgradnjo nove dvoetažne stavbe za barvarno, leta 1975 pa še z izgradnjo nove hale za skladišče⁹⁸ in apreturo. Tako je lahko pod eno streho spravila vse stroje: dvajset brezčolničnih tkalnih strojev, prebi-

Prstančev predilni stroj, mikalnik in žakardski stroj, po letu 1970
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e. 170

⁹¹ Kadrovske novice. *Kočevski tekstilec*, avgust 1973, št. 4: 11; Kadrovske novice. *Kočevski tekstilec*, januar 1974, št. 1: 9.

⁹² Gosta, trda in gladka tkanina iz svile. Beseda je prišla v srednjo angleščino prek stare francoščine in stare italijanščine, ki sta si izposodili perzijsko besedo *tāfta*, kar pomeni "svila" ali "laneno blago".

⁹³ Pomoč nerazvitim krajem. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 6; Kako nadoknaditi zamujeno. *Dolenjski list*, št. 30, 26. julij 1973: 10; Vinko Rakovič, Proizvodnja embalaže v Osilnici se je začela. *Kočevski tekstilec*, avgust 1973, št. 4.: 8; VR, Tekstilana Kočevje sodobna tekstilna tovarna. *Dolenjski list*, št. 39, 27. september 1973: 4; Šest let obrata v Osilnici. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 8; Rudi Müller, V Osilnici so nam povedali. *Kočevski tekstilec*, januar 1981, št. 1: 3; Za uspeh pri razvoju krajevne skupnosti prejeli srebrni znak OF 81. *Kočevski tekstilec*, maj 1982, št. 3: 6.

⁹⁴ Matija Krkovič, Spremenjen proizvodni program Tekstilane. *Kočevske novice*, št. 1, 31. 1. 1985: 5.

⁹⁵ Milena Grabar, ustni vir, 12. 8. 2024; Rudi Orel, ustni vir, 16. 8. 2024.

⁹⁶ Podjetje je šlo leta 2013 v stečaj. Spletni vir, <https://forbes.n1info.si/posej/legendarna-slovenska-znamka-ki-so-jo-dvakrat-ozivljali-kako-ji-gre-zdaj/>; <https://krog.sta.si/1737071/lohnko-inzeniring-lani-s-4-4-4-milijona-evrov-prihodkov>, dostop 16. 8. 2024.

⁹⁷ VR, Tekstilana Kočevje sodobna tekstilna tovarna. *Dolenjski list*, št. 39, 27. september 1973: 4.

⁹⁸ Obstoječi skladiščni prostori za del osnovnih surovin in gotove izdelke so bili neustrezni in razpršeni na več lokacijah daleč od tovarne. Več kot dve milijardi investicij v enem letu. *Kočevski tekstilec*, št. 1, januar 1974: 4.

Proizvodni objekti Tekstilane, 14. julij 1981

Pokrajinski muzej Kočevje

jalni stroj za kopiranje žakardskih kart, sedem kosmatilnih strojev, strižni stroj, krtačni stroj in predilni stroj (mikalnik in prstančni stroj).

Z novima stavbama se je spremenila tudi dosedanja organizacija proizvodnje. V spodnji etaži nove barvarne so bile nameščene črpalke, trafo postaja, prostor za desinaturo in galiranje, elektrodelavnica, sanitarije in garderobe za potrebe barvarne. V zgornji etaži so bili nameščeni štirje stroji za barvanje prostega materiala, dva aparata za barvanje križnih navitkov, dva sušilna stroja in rotacijski odpiralnik. Celotni postopek v barvarni je bil avtomatiziran in opremljen z ustreznimi pihalnimi in transportnimi napravami. V tej etaži je bil tudi laboratorij z obratno pisarno ter prostor za priročno skladišče barv in kemikalij.

Prostori predilnice so se povečali za prostor bivše barvarne. Tu so montirali še en mikalnik in prstančni stroj, tako da je predilnica po novem lahko obratovala s petimi novimi mikalniki in petimi prstančnimi stroji. Mešalnica je obdržala obstoječe prostore, dodatno pa so postavili še tri celice; eno za barvani material in dve za mešanico.

Previjanje na raketne navitke, sukanje in snovanje se je odvijalo v obstoječih prostorih, s tem da se je previjanje povečalo s prejšnjih 28 na 48 vreten.

V spodnji etaži obstoječe apreture so še naprej ostali barvanje in sušenje tkanin ter ostala dela v mokri apreturi, prav tako tudi čiščenje in šivanje surovih tkanin ter mokro kosmatenje. V zgornji etaži so uredili obrat družbene prehrane, ki je služil tudi kot prostor za sestanke in razne prireditve. Izpraznjeni prostor obstoječega obrata družbene prehrane so preuredili v garderobe za delavce v kosmatilnici in robilnici (pod menzo) ter za delavce v tkalnici in predilnici.

Tkalnica je poleg obstoječih tridesetih strojev v letu 1974 dobila še dvajset tkalnih strojev. Prostor za njihovo montažo so pridobili s premestitvijo vseh kosmatilnih strojev v novo proizvodno halo. To je omogočilo ukinitev nočnega dela in prehod na samo dve imeni.

V novi proizvodni hali so bili obrati kosmatilnice, konfekcije in skladišče gotovih izdelkov. Kosmatilnica je bila v gornji etaži. Izločili so šest od devetih starih kosmatilnih strojev ter nabavili sedem novih visokokvalitetnih kosmatilnih stro-

Rezanje odevj v konfekciji

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e 170

jev, za izboljšanje kvalitete odevj pa še strižni in krtačni stroj. Konfekcija (robljenje odevj in pregrinjal, izdelava okrasnih trakov-franž) se je preselila v zgornjo etažo nove proizvodne hale, kjer je bil prvotno predviden prostor za skladišče in apreturo. Pakiranje gotovih izdelkov je potekalo v spodnji etaži nove proizvodne hale. Največji del spodnje etaže je bil namenjen za skladišče vse embalaže gotovih izdelkov, en del pa tudi za skladišče pomožnega materiala, barv in kemikalij. Za skladiščenje vseh vrst preje so postavili še hanger, v katerem je bilo skladiščili surovine (vlaknine). Kotlovnica je ostala na starem mestu, ki so jo s premoga preuredili na mazut. Vsi ostali prostori pomožnih obratov so ostali na obstoječih lokacijah, razen mizarske delavnice, ki se je preselila v prostor poleg kurilnice.⁹⁹

Tekstilana prodre v tujino

V prvi polovici 70-ih let prejšnjega stoletja je Tekstilana iz ene najbolj zastarelih tekstilnih tovarn v Sloveniji prerasla v tovarno s sodobno opremo. V njej skoraj ni bilo stroja, ki bi bil starejši več kot pet let. Uporabljala je najsodobnejše tehnološke postopke in surovine. Število zaposlenih se je v tem obdobju povečalo za 60%, obseg proizvodnje pa je bil tri in pol krat večji. Domače tržišče je postalo pretesno, zato se je Tekstilana ozirala tudi na zunanja tržišča. Svoje izdelke je začela izvažati leta 1975, ko je samo v devetih mesecih izvozila 41% vsega izvoza kočevske industrije oziroma četrtno konvertibilnega izvoza volnarske industrije v Sloveniji.¹⁰⁰

⁹⁹ Več kot dve milijardi investicij v enem letu. *Kočevski tekstilec*. Kočevje, št. 1, januar 1974: 4–5.

¹⁰⁰ Milijon dolarjev izvoza. *Dolenjski list*, št. 10, 4. marec 1976: 19.

Najprej je izvažala na Bližnji vzhod in Afriko (Libija, Angola, Alžirija), kasneje pa še na Finsko, Ciper, Kuvajt in Irak. Tu je imela veliko konkurenco v vzhodnoevropskih državah, Španiji in Portugalski, ki so svoje izdelke ponujale po »smešno nizkih cenah«. Tekstilana za svoje mnogo kvalitetnejše izdelke ni mogla doseči dobre prodajne cene, zato jih je prodajala izpod lastne cene, torej nižje kot na domačem tržišču. Nekoliko boljše cene je v nekaterih državah dosegla šele kasneje in s tem tudi določen dobiček. Močna konkurenca na omenjenih tržiščih je kočevsko tekstilno tovarno prisila v preusmeritev izvoza na donosnejše zahodnoevropsko tržišče. Pomemben partner je bila Zahodna Nemčija. V letih 1977 in 1978 je izvozila za

Velike količine odevj je Tekstilana razvozila po železnici

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 20, a.e 169

Delavke v pakirnici

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e 170

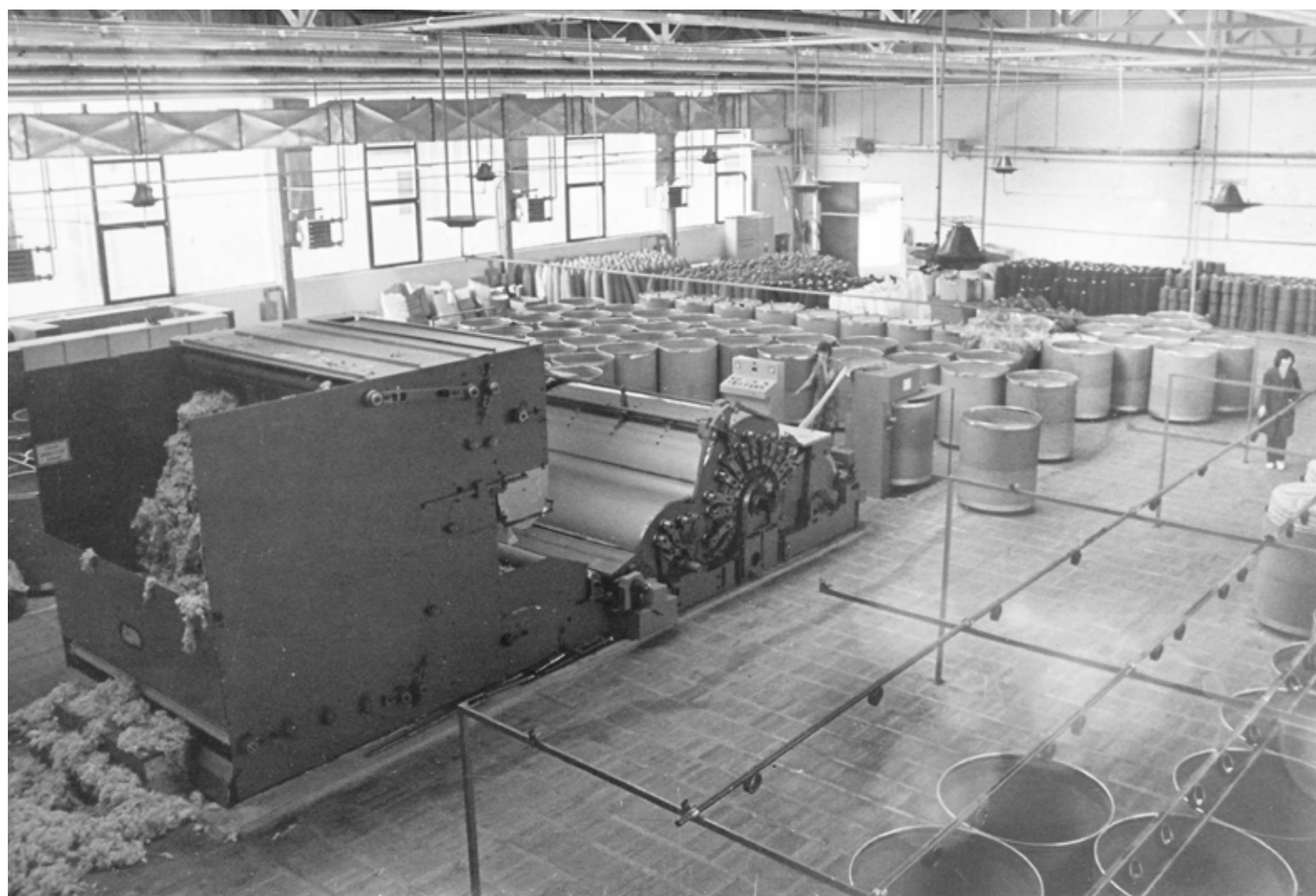
skoraj 130.000.000,00 Din izdelkov, oziroma eno tretjino celotne dvoletne proizvodnje. Leta 1980 je delež izvoza v celotnem prihodu znašal več kot 15 %, v letu 1981 pa že več kot 20 %. V tem obdobju je bil izvoz nujno potreben, saj je Tekstilana le na ta način lahko uvozila znatne količine reprodukcijskega materiala, ki ga je na domačem trgu primanjkovalo ali pa ga sploh ni bilo.¹⁰¹

Leta 1980 so stopile v veljavo omejitve uvoza, ki so v tekstilni industriji povzročile težave pri nabavi surovin in repromateriala. Za direktni uvoz je Tekstilana potrebovala 100% devizna sredstva, za nabavo na domačem trgu pa 35% do 70% devizne soudeležbe. Surovine in repromaterial je bilo z manj deviznega pokrivanja možno nabaviti tudi na domačem trgu, vendar so bile cene veliko višje. Vendar so plačila za izvoženo blago pritekala prepočasi, zato tovarna ni imela

pravočasno na razpolago dovolj deviznih sredstev za nakup surovin in repromateriala iz uvoza. Tudi domači proizvajalci niso imeli dovolj deviznih sredstev za pravočasno nabavo surovin za svojo proizvodnjo. Tako je prišlo do manjših in večjih zastojev v njihovi proizvodnji in s tem tudi do zamud pri dobavi naročenih količin surovin in repromateriala.¹⁰²

Zadnja velika naložba

Leta 1980 je bilo v Tekstilani zaposlenih 570 delavcev, od tega kar 78 % žensk. Več kot petina vseh zaposlenih je, tako kot v večini tekstilnih tovarn po Sloveniji, več ali manj stalno delalo tudi v nočni izmeni. Za njeno ukinitve bi morala Tekstilana povečati proizvodnjo v obeh dnevniških izmenah, zato je leta 1980 pričela z izgradnjo nove proizvodne hale za predilnico in nabavo novih strojev.¹⁰³

Notranjost nove predilnice, po letu 1981

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 19, a.e 166

¹⁰¹ Tekstilana 1921–1981. *Kočevski tekstilec*, 3. oktober 1981: 17; Tekstilana včeraj, danes, jutri. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 4; Mirko Ruparčič, Tekstilana v letu 1982. *Kočevski tekstilec*, januar 1982, št. 2: 3.

¹⁰² Peter Frangež, Problematika nabave v letošnjem letu in kakšni so izgledi za prihodnje obdobje. *Kočevski tekstilec*, januar 1982, št. 2: 2.

¹⁰³ Tekstilana včeraj, danes, jutri. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 4.

Gradnja se je pričela leta 1980¹⁰⁴, dokončana pa je bila čez dobri dve leti. Eden izmed strojev za obrat nove predilnice, OPEN END predilni stroj, je bil nabavljen leta 1981, enostavni mikalnik za OPEN END predenje pa je zaradi težav s soglasjem za uvoz bil dobavljen šele leta 1982. Nova predilna linija je bila v proizvodnjo vključena v začetku leta 1983. Predilni stroj OPEN END je močno povečal kvaliteto preje, ki je bila enakomernjša, trdnjša in brez vozlov. S tem se je povečala tudi kvaliteta končnih izdelkov.

Nabava ostale strojne opreme za predilnico, tkalnico in kosmatilnico je bila sprva načrtovana v srednjeročnem obdobju 1981–1985. Ob napovedi, da bo v najbližji prihodnosti lahko surovine nabavljala pri domačih dobaviteljih je bila investicija v osnovna sredstva v nekoliko spremenjeni obliki realizirana že v letih 1982 in 1983.¹⁰⁵

Tehnični sektor in pomožne dejavnosti

Za nemoten tehnološki proces je v Tekstilani delovalo več pomožnih dejavnosti. Mehanična delavnica je opravljala dela za področje vzdrževanja strojev in strojnih naprav. Obsegala je strugarno, obdelovalnico, varilnico in kovačijo. Vzdrževanje osnovnih instalacij, razsvetljave, kablovodov, pogonskih in avtomatskih naprav je vršila elektro delavnica.¹⁰⁶ Tovarna je elektriko dobivala preko visokonapetostnih vodov, tovarniška transformatorska postaja pa jo je transformirala na omrežno napetost. Kotlovnica z dvema parnima kotloma je tovarni zagotavljala potrebo po tehnološki pari.

Mizarska delavnica je vzdrževala in po potrebi izdelovala pisarniško pohištvo, transportne zaboje, palete in izvajala tudi druga mizarska dela za potrebe proizvodnje in vzdrževanja objektov. Delo je potekalo skoraj izključno ročno, saj je delavnica premogla le skobelni stroj.

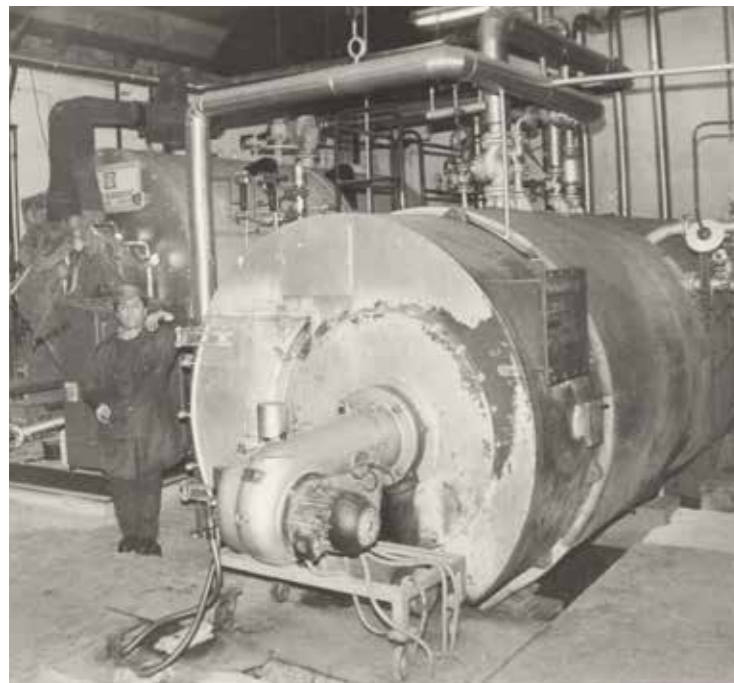
Kosi Slavko, Walter Deržek, Alojz Novak in Franc Palčič v elektro delavnici, okoli 1977

hrani Alojz Novak

¹⁰⁴ Vinko Rakovič, Investicije v sedanjem in prihodnjem srednjeročnem obdobju. *Kočevski tekstilec*, oktober 1980, št. 3: 3.

¹⁰⁵ Vinko Rakovič, Investicije v sedanjem in prihodnjem srednjeročnem obdobju. *Kočevski tekstilec*, oktober 1980, št. 3: 2–3; Peter Frangež, Problematika nabave v letošnjem letu in kakšni so izgledi za prihodnje obdobje. *Kočevski tekstilec*, januar 1982, št. 2: 2–3; Mirko Ruparčič, Tekstilana v letu 1982. *Kočevski tekstilec*, januar 1982, št. 2: 3; Mirko Ruparčič, Investicijska naložba v letu 1982/83. *Kočevski tekstilec*, marec 1982, št. 2: 3; Jože Jurkovič, Montaža v obratu nove predilnice. *Kočevski tekstilec*, marec 1982, št. 2: 4.

¹⁰⁶ V letih 1969–1986 jo je vodil Novak Alojzij. Zaposleni v elektro delavnici niso opravljali le vzdrževalna dela, ampak so izvajali tudi vsa popravila tovarniških elektro naprav in strojev. Danes tega ne počno nikjer več, ampak popravila izvajajo specializirane delavnice. Takrat so podobno delali tudi na kočevskem Rudnik in v ITAS-u. Novak Alojzij, ustni vir, 16. 7. 2024.

Franc Plot v kotlovnici

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 21, a.e 170

Transportna dejavnost je obsegala notranji transport in avtotransport. Dva akumulatorska viličarja sta opravljala vsa dela za transport surovin v proizvodne obrate, skladiščenje ter nakladanje in razkladanje vagonov in tovornjakov. Avtotransport je obsegal štiri tovornjake in kombi, s katerimi so opravljali prevoz odej, surovin in repromateriala. Kolikor je bilo le mogoče so tovor prevažali v obe smeri.¹⁰⁷

Ukrep družbenega varstva

Naraščajoča svetovna gospodarska kriza in zgrešeni ukrepi državne administracije so imele posledice tudi za kočevsko tekstilno tovarno. Prihajalo je do zastojev v proizvodnji in njenem zmanjševanju, neizpolnjevanju družbenih dogovorov in obveznosti ter odstopanj od planov. Največji vpliv na slabše poslovanje je imelo pomanjkanje surovin in reprodukcijskega materiala iz uvoza in z domačega tržišča. Kljub velikemu izvozu devizni priliv ni zadoščal za pokrivanje potreb po uvozu surovin in domačim dobaviteljem z devizno

soudeležbo. Težave so nastopile s sprejetjem zveznega zakona o omejenem razpolaganju z deviznimi sredstvi junija 1982, po katerem je podjetju ostalo samo nekaj več kot 30 % lastnega deviznega priliva.¹⁰⁸

Težave so se izraziteje začele kazati v letih 1983 in 1984.¹⁰⁹ Izvoz je leta 1982 znašal še 3.156.500,00 dolarjev, leta 1983 pa je že padel na 2.202.900,00 dolarjev. Tekstilana je veliko izvažala v Alžir in Irak, vendar pa izvoza ni dobila plačanega, ker je bila na državnem nivoju izvedena kompenzacija z nafto. Nastopilo je nezaupanje v izvoz. Ta se je zmanjševal in omejeval v glavnem le na izvoz v zahodne države, ki pa je bil dohodkovno najmanj zanimiv.¹¹⁰ Tekstilana se je zaradi tega prezadlužila in začela poslovati z izgubo, ki je v prvem polletju leta 1985 znašala 63 milijonov Din.¹¹¹ Na zboru delavcev 15. avgusta 1985 je kolektiv Tekstilane izrekel nezaupnico vsem vodstvenim in vodilnim delavcem¹¹², Izvršni svet skupščine občine Kočevje pa je na seji 23. avgusta 1985 sprejel predlog sklepa o začasnem ukrepu družbenega varstva in imenovanju začasnega kolegijskega organa. Ugotovljeno je bilo, da so bili »v Tekstilani hudo oškodovani družbeni interesi, da je prišlo do nesmotrne porabe družbenih sredstev in do bistvenih motenj na področju samoupravljanja. Zato so potrebni ukrepi družbenega varstva, in sicer odstavitev v. d. direktorja delovne organizacije in direktorjev sektorjev (tehničnega, komercialnega, splošnega in finančnega)«. ¹¹³ Vendar pa položaj še ni bil tako brezupen in občinski izvršni svet je na svoji seji 27. septembra 1985 predlog umaknil. Predsednik Izvršnega sveta Stane Letonja je odločitev utemeljeval s tem, »da še ni doseženo soglasje Tekstilane z upniki in da v takem stanju začasni organ družbenega varstva ne bi mogel uspešno delati«. Vsekakor pa je bilo hitro ukrepanje nujno, da izguba ne bi bila še večja.¹¹⁴

Nakopičene težave iz predhodnih let so povzročile, da je Tekstilana v prvih devetih mesecih leta 1985 izkazala izgubo¹¹⁵ v višini 416,1 milijona Din. Zaradi tega je Skupščina občine Kočevje 26. novembra 1985 sprejela sklep o

Notranost kosmatilnice, po letu 1981

hrani Milan Križman

začasnem ukrepu družbenega varstva v delovni organizaciji Tekstilana in imenovala začasni kolegijski organ¹¹⁶ (ZKO). Ta je na podlagi ugotovitev številnih analiz¹¹⁷ vzrokov za nastale težave pripravil sanacijski program za postopno prestrukturiranje proizvodnje na tržno bolj zanimive izdelke (tafting, dekorativno blago, pregrinjala, prti, šali...) in proizvodnjo odej z visoko kakovostjo in dizajnom. Toda načrt z uvedbo proizvodnje pregrinjala, šalov, prtov in dekorativnega blaga je uspel le delno. ZKO

Tekstilane pod vodstvom Jožeta Vonte iz Ljubljane »je pri urejanju boljšega gospodarjenja, delovne discipline, izkoriščanju delovnega časa in delovnih sredstev pa tudi na drugih področjih dosegel do konca prvega trimesečja (leta 1986, op. avtorja) lepe uspehe, saj je imela Tekstilana celo okoli 20 milijonov dinarjev presežka¹¹⁸ ... Menil je, da ob polletju poslovni uspeh ne bo slabši, opozoril pa je, da je začasni KPO naredil vse, kar je mogel, ostali pa ničesar od tistega, kar so obljubili. Niso priskrbeli kadre

¹⁰⁷ Od vlaknin do odeje. *Kočevski tekstilec*, marec 1982, št. 2: 5–6.

¹⁰⁸ Mirko Južnič, Tekstilana v letu 1982 in 1983. Naš boljši jutri je v boljšem delu in večjem izvozu. *Kočevski tekstilec*, januar 1983, št. 3: 2.

¹⁰⁹ Slabosti so se vlekle več let, a so jih nekateri bolj ali manj uspešno prikrivali, po mnenju občinskega izvršnega sveta tudi s prikazovanjem neresničnih finančnih podatkov Službi družbenega knjigovodstva (danes Finančna uprava Republike Slovenije). Jože Novak, Leto pomembnih jubilejev. *Dolenjski list*, št. 39, 29. september 1983: 9; J.(ože) Primc, Družbeno varstvo za Tekstilano? *Dolenjski list*, št. 32, 8. avgust 1985: 1; Mojca Leskovšek-Svete, Kakšno je stanje v DO Tekstilana? *Kočevske novice*, št. 7, 15. 9. 1988: 5.

¹¹⁰ Mojca Leskovšek-Svete, Kakšno je stanje v DO Tekstilana? *Kočevske novice*, št. 7, 15. 9. 1988: 5. Na eni strani so tuji kupci, ker so vedeli, da je Tekstilana »prisiljena izvažati«, zahtevali znižanje cene odeje z 3,30 na 2,80 dolarja za kvadratni meter, na drugi pa so domači dobavitelji v nekaterih primerih zahtevali za 40 % višje cene. J.(ože) Primc, Izslijujejo doma in na tujem. *Dolenjski list*, št. 10, 8. marec 1984: 5.

¹¹¹ Tekstilana je imela v prvem poletju 1985 za 120 milijonov Din kratkoročnih posojil, samo njihove obresti so znašale toliko kot polletni izplačani bruto osebni dohodki zaposlenih delavcev. Zaloge so porasle za 200 %, zaradi slabe kakovosti odej in majhne zmogljivosti pa je tovarna izgubljala posle s tujino. Prisotna je bila še neustrezna kadrovska politika, saj je bila zaposlena samo ena delavka pripravnica z visoko izobrazbo tekstilne stroke, novih študentov pa Tekstilana ni imela. J.(ože) Primc, Družbeno varstvo za Tekstilano? *Dolenjski list*, št. 32, 8. avgust 1985: 1; Miran Čupkovič, V Tekstilani izguba. *Kočevske novice*, št. 7/8, 23. 8. 1985: 3.

¹¹² J.(ože) P.(rimc), Tekstilani družbeno varstvo. *Dolenjski list*, št. 34, 22. avgust 1985: 1.

¹¹³ J.(ože) Primc, Sprejet predlog: Tekstilani ukrep družbenega varstva. *Dolenjski list*, št. 35, 29. avgust 1985: 4.

¹¹⁴ J.(ože) Primc, Položaj Tekstilane ni brezupen. *Dolenjski list*, št. 40, 3. oktober 1985: 5.

¹¹⁵ Poslovno leto 1985 je Tekstilana zaključila s precejšnjo izgubo v višini 416.711.000,00 Din. Jože Lindič, Dobro ali slabo gospodarjenje v letu 1985. *Kočevske novice*, št. 3, 10. 4. 1986: 3; Mojca Leskovšek-Svete, Kakšno je stanje v DO Tekstilana? *Kočevske novice*, št. 7, 15. 9. 1988: 5.

¹¹⁶ Za predsednik ZKO je bil imenovan Jože Vonta, direktor podjetja Tekstil Ljubljana, za člana pa Miro Samardžija iz Tekstila Ljubljana in Rudi Zbačnik, direktor kočevske podružnice Ljubljanske banke. Od 1. junija do 27. novembra 1986 je ZKO vodil Alojz Petek iz Kočevja, člani pa so bili Rudi Oreš, Rudi Zbačnik in Dane Šikič. Zapisnik I. seje začasnega kolegijskega organa družbenega varstva v DO Tekstilana, 27. 11. 1985, zasebni arhiv, Ernest Deržek; J.(ože) Primc, Po letu Tekstilana brez izgube? *Dolenjski list*, št. 48, 28. oktober 1985: 5; SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje, t. e. 17, a. e. 149, Zapisnik z dne 16. 12. 1987.

¹¹⁷ Posebna delovna skupina podjetja Tekstil v Ljubljani pod vodstvom direktorja Jožeta Vonte je na podlagi ugotovitev Visoke šole za organizacijo dela v Kranju pripravila poročilo za kočevski izvršni svet (IS), s katerim se je seznanil na seji 21. novembra 1985. Ugotovljeno je bilo, da »so vodilni kadri v Tekstilani slabi, v komercialni službi pa celo nesposobni. Stroji so slabo izkoriščeni, nekateri pa so bili kupljeni že pred leti, a še danes niso dani v uporabo. Strojna oprema je nadpovprečno dobra. Odpustiti ali prerazporediti bo potrebno okoli 40 delavcev iz uprave in proizvodne režije. Z manj delavci bi se dala fizična produktivnost izboljšati celo za 75 odstotkov. Priprava dela je izredno neurejena in ob visokih stroških dosega skromne učinke. Informiranje, na katero so bili v Tekstilani izredno ponosni in je služilo tudi za zgled drugim, je ocenjeno kot izredno slabo oziroma nikakršno«. J.(ože) Primc, Po letu Tekstilana brez izgube? *Dolenjski list*, št. 48, 28. oktober 1985: 5. Da ima Tekstilana zelo dobro strojno opremo, vsekakor pa občutno nadpovprečno v primerjavi z drugimi slovenskimi tekstilnimi tovarnami, in da je z njo možno proizvajati še kaj drugega kot odeje, so že konec septembra 1985 ugotovili tudi drugi zunanji strokovnjaki. J.(ože) Primc, Položaj Tekstilane ni brezupen. *Dolenjski list*, št. 40, 3. oktober 1985: 5.

¹¹⁸ J.(ože) Primc, Tekstilana iz najhujšega. *Dolenjski list*, št. 26, 26. junij 1986: 5.

Proslava ob 60-letnici Tekstilane Kočevje v prostorih nove predilnice, 3. oktober 1981

hrani Dare Bistrovic

za ključna in najodgovornejša delovna mesta, ni rešeno vprašanje oprostitev družbenih dajatev... «.¹¹⁹

Tovarno je vse bolj pestila velika fluktuacija delavcev, visoka odsotnost z dela zaradi bolniškega staleža in porodniških do-

pustov, visok odstotek delovnih invalidov in pomanjkanje strokovnega kadra na vseh področjih. Del strokovnega kadra je tovarno zapustil zaradi izredno nizkih osebnih dohodkov, edini kadrovski priliv so predstavljali študenti, ki pa niso imeli delovnih izkušenj. Kar tri četrtine delavcev je bilo namreč priuče-

Glavni vhod v tovarno Tekstilana, 14. julij 1981

Pokrajinski muzej Kočevje

¹¹⁹ J.(ože) Primc, Tekstilana še brez nove »glave«. *Dolenjski list*, št. 20, 15. maj 1986: 5.

nih in brez vsake strokovne izobrazbe, Zaradi tega je bilo prestrukturiranje proizvodnje še težje, saj so se morali delavci ob vsaki spremembi ponovno priučevati. Sanacijski program se je zaradi vsega navedenega uresničeval izredno počasi ali pa sploh ne.¹²⁰ Občinski izvršni svet je za tako stanje v Tekstilani krivil njeno »kratkovidno kadrovsko politiko minulih let« in popolno nepripravljenost na zaostrene pogoje gospodarjenja.¹²¹

Kljub neuspešni rešitvi kadrovske problematike je kočevska občinska skupščina 27. novembra 1986 sprejela sklep o prenehanju začasnega ukrepa družbenega varstva v Tekstilani in razrešitvi začasnega KPO, Alojza Petka pa imenovala za direktorja Tekstilane Kočevje.¹²²

Prvi stečaj Tekstilane

Stanje v Tekstilani je bilo tudi v letu 1987 še naprej težko, čeprav ga je zaključila s pozitivnim rezultatom. Ukrepi Zveznega izvršnega sveta v Beogradu novembra 1987 glede reguliranje cen tekstilnih izdelkov so položaj še poslabšali. Na trgu je nastala zmeda, prodaja je stagnirala in bila izpod vseh pričakovanj. Leta 1988 se položaj ni nič izboljšal. Prodaja na domačem trgu se je zaradi padca kupne moči močno zmanjšala, zaloge gotovih izdelkov so se stalno večale, v izvozu pa je Tekstilana imela velike težave s kvaliteto izdelkov. Zato je bila prisiljena zmanjšati obseg proizvodnje, s tem pa so upadli tudi prilivi. Nezmožnost rednega plačevanja obveznosti je privedlo v nelikvidnost, večmesečno blokado žiro računa in ob polletju izgubo v višini 180 milijonov Din. Avgusta 1988 je bil na mizi že predlog za začetek stečajnega postopka, vendar je kočevski izvršni svet odločil, da se »še nekoliko počaka«.

Za rešitev težav je Tekstilana pri Tekstilnem inštitutu Maribor že februarja 1988 naročila študijo *Možnosti nadaljnjega razvoja Tekstilane Kočevje*. Raziskava naj bi pokazala, kaj Tekstilana lahko proizvaja z obstoječo opremo. Upanje za dolgoročno rešitev težav je vodstvo tovarne dodatno videlo v razvojnem programu Tekstilane, izdelanem septembra 1988. Pri izdelavi kratkoročnih in dolgoročnih usmeritev v okviru obstoječe proizvodnje ali njene popolne preusmeri-

tve so sodelovali najbolj znani strokovnjaki s tega področja v takratni Jugoslaviji pod vodstvom Josipa Uršana, direktorja tovarne Vuteks¹²³ iz Vukovarja. Že v zadnjem kvartalu leta 1988 so z angažiranjem vseh zaposlenih »bistveno povečali fizični obseg proizvodnje, uredili oskrbo s surovinami in repromaterialom, začeli urejati proizvodnjo, pritoke, organizacijo dela in odpravljati ozka grla v proizvodnji, izboljšana je bila kvaliteta proizvodnje, razprodane so bile vse zaloge blaga¹²⁴, podpisane so bile izvozne pogodbe v večjem obsegu in za daljše obdobje, realizirani so bili prvi izvozni posli, ustavljen je bil trend odhajanja delavcev iz delovne organizacije«.¹²⁵

Obrat Vinkovci

Konec oktobra 1989 je Tekstilana zaradi potreb po dodatnih proizvodnih kapacitetah za potrebe domačega in tujega trga zakupila proizvodne objekte, osnovna sredstva, opremo in zaposlene v tekstilni tovarni Vinteks¹²⁶ v Vinkovcih. Leta 1988 je po večletni agoniji šla v stečaj, okoli 500 delavcev pa na zavod za zaposlovanje. Njihove težave je za kratek čas rešila Tekstilana Kočevje. S proizvodnjo pregrinjala, za katera je surovino dobavljala Tekstilana, je tovarna pričela 30. oktobra 1989. Delo je koordiniral Ernest Deržek, ki se je tedensko vozil na delo v Slavonijo. V tovarni so takoj zaposlili 27 delavcev, nato pa še štiri. Do konca leta 1989 je

Tekstilna tovarna Vintex Vinkovci, okoli 1980

Državni arhiv u Vukovaru

¹²⁰ Mojca Leskovšek-Svete, Kakšno je stanje v DO Tekstilana? *Kočevske novice*, št. 7, 15. 9. 1988: 5.

¹²¹ Miran Čupkovič, V Tekstilani izguba. *Kočevske novice*, št. 7/8, 23. 8. 1985: 3.

¹²² Konec prisile za Tekstilano? *Dolenjski list*, št. 47, 20. november 1986: 1; Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 17, a. e. 149, Zapisnik z dne 16. 12. 1987.

¹²³ Tovarna Vuteks je bila v tistem času največji proizvajalec odevi v Evropi. Mojca Leskovšek-Svete, Kakšno je stanje v DO Tekstilana? *Kočevske novice*, št. 7, 15. 9. 1988: 5.

¹²⁴ Tekstilana je svoje dolgove nekaterim kočevskim delovnim organizacijam (LIK, Komunala) poplačevala kar z odejami, ker na računu ni imela denarja. Če bi jih prodajala sama, bi služba družbenega knjigovodstva tako pridobljena sredstva uporabila za poplačilo njenih dolgov. Odeje prodaja Komunala. *Dolenjski list*, št. 36, 8. september 1988: 5.

¹²⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 43, p. e. 276, Poročilo o poslovanju Delovne organizacije »Tekstilana« Kočevje v letu 1988. Obveščevalec, št. 1, februar 1989: 1; Mojca Leskovšek, Iz težav z novimi izdelki. *Dolenjski list*, št. 28, 14. julij 1988: 4; Mojca Leskovšek-Svete, Kakšno je stanje v DO Tekstilana? *Kočevske novice*, št. 7, 15. 9. 1988: 5; J.(ože) Primc, Upanje za Tekstilano. *Dolenjski list*, št. 37, 15. september 1988: 5.

¹²⁶ Po ustanovitvi leta 1947 je delovala pod imenom Poduzeće »Proleter«, v letih 1956–1969 se je imenovala Tvornica vunene robe i vate »Proleter«, v letih 1969–1988 pa »Vintex« Vinkovačka tekstilna industrija. Spletni vir, http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?Itemid=3_5619, dostop 14. 5. 2024.

bilo zaposlenih že 38 delavcev.¹²⁷ Usposobili so tkalnico in predilnico, novih strojev pa niso nabavljali.¹²⁸ Proizvodnja je trajala samo eno leto, saj je Tekstilana zaradi splošne ekonomske krize obrat v Vinkovcih bila prisiljena zapreti.

Drugi stečaj in konec Tekstilane

Sanacija se je nadaljevala tudi v letu 1989. Potekala je v pogojih jugoslovanske gospodarske krize z neobvladljivo hiperinflacijo (2600 %), ki so jo tudi v Tekstilani reševali s stalnim dvigovanjem cen. Kljub temu je tovarna poslovala z izgubo v višini 768 milijon Din. Glavni razlogi so bile krize v preteklih letih, visoki stroški proizvodnje zaradi zastarele tehnologije, preveliko število zaposlenih, slab izkoristek delovnega časa in nezanimiv proizvodni program. V skladu s programom racionalizacije proizvodnje in zmanjšanja lastne cene proizvodov so bili oblikovani novi tehnološki normativi. Izvedena je bila sprememba konstrukcije surove tkanine in prehod na artikle lažjih gramatur¹²⁹ s pretežno suhim postopkom obdelave za vse sintetične odeje.

S tehnološkimi spremembami, ki so jih v letu 1990 še dopolnjevali, se je fizični obseg proizvodnje povečal. Največ artiklov je bilo prodanih na tujem trgu (Kanada, ZDA, Zvezna republika Nemčija), zato pa je bila prodaja na domačem tržišču zelo skromna (index 63,0 %), predvsem zaradi sprostitve uvoza in blokade prodaje tekstilanih izdelkov v nekaterih jugoslovanskih republikah (Srbija, Črna gora, Vojvodina, Kosovo).¹³⁰

Težave v tekstilni industriji, vrsta poslovnih napak, previsoki proizvodni stroški, finančna nedisciplina domačih kupcev in izguba tudi v izvozu zaradi previsokega tečaja Dinarja so na prelomu leta 1990/1991 privedli do blokade žiro računa kočevske Tekstilane. Število zaposlenih se je v treh mesecih znižalo z 440 na 364, okoli sto delavcev pa je še vedno predstavljalo presežek.¹³¹ Vse glasnejši so bili glasovi¹³² o uvedbi stečajnega postopka, ki so postali dejstvo 26. aprila 1991. Za stečajnega upravitelja je bil imenovan Albin Pečnik iz Ljubljane, za izvedbo stečaja pa ekonomski svetovalec Tine Sitar.¹³³

Pripravljen je bil program za posodobitev proizvodnje odej različnih surovinskih sestavov in zmanjšanje vseh stroškov. Končal se je s prisilno poravnavo med tovarno in banko kot

STEČAJ TEKSTILANE - O poraznem stanju, ki je ob izredni tehnološki zaostalosti, neustreznih prostorih, dvigu cen surovin in zmanjšanju naročil Tekstilano Kočevje prisilil, da se je odločila za stečaj, govori podatek, da bi pri vsaki od 150.000 odej, za kolikor so dobili naročilo, imeli po eno marko izgube. Za 206 Tekstilaninih delavcev, od katerih jih bo okoli 130 delalo še približno dva meseca, za kolikor še imajo dela, stečaj pomeni odhod na zavod za zaposlovanje. Ni pa še povsem jasno, kaj stečaj pomeni za postopke lastninskega preoblikovanja Tekstilane, ki je bila pred stečajem tik pred pridobitvijo drugega soglasja.

Stečaj Tekstilane

Dolenjski list, 29. februar 1996: 5

glavno upnico 31. decembra 1993, ki je določala 40 % terjatve in 60 % dolgov z obrestmi. Rok za odplačilo dolgov je po odločitvi sodišča znašal dve leti. Tekstilana je tako postala eno redkih podjetij, ki je uspešno prestalo stečaj, za kar so bili zaslužni vsi zaposleni, med katerimi so bile večinoma ženske. Predvsem v režiji se je število zaposlenih občutno zmanjšalo, v proizvodnji pa so brez dela ostali delavci s pogosto ali daljšo odsotnostjo. Zaradi poravnave tovarna ni mogla vlagati v posodobitev proizvodnje, čeprav je bila le-ta nujno potrebna, saj razen naložbe v predilnici v vrednosti 250.000 DEM skoraj ni bilo vlaganj že več kot dvajset let. Po zaključku stečajnega postopka se je proizvodnja v tkalnici nadaljevala na 20 in celo 30 let starih strojih. Kljub temu je bilo poslovanje v letu 1993 in v začetku leta 1994 še pozitivno. Proti koncu leta 1994 pa so zaradi zastarele opreme,

¹²⁷ Vsega skupaj je bilo v obratu Vinkovci zaposlenih 72 delavcev: 23 v predilnici, 20 v tkalnici, 21 v konfekciji in osem v zunanjih obratih. Ernest Deržek, Obrat Vinkovci, osebni arhiv.

¹²⁸ SI ZAL KOČ 45, Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 43, p. e. 277, Poslovanje Tekstilane v letu 1989. Obveščevalec, št. 2, marec 1989: 16; Vesna Svilokos, Anatomija slučaja Vinteks. Kraj mukama u slovenskim rukama. *Večernji list*, št. 9428, 15. 11. 1989: 22; Ernest Deržek, ustni vir, 4. april 2024.

¹²⁹ Teža odeje na m² se je zmanjšala povprečno za 15–20 %. Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 43, p. e. 276, Poslovanje Tekstilne tovarne »Tekstilana« Kočevje v letu 1990. Obveščevalec, št. 1, februar 1991: 6.

¹³⁰ Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t. e. 43, p. e. 276, Poslovanje Tekstilne tovarne »Tekstilana« Kočevje v letu 1990. Obveščevalec, št. 1, februar 1991: 4, 6, 8.

¹³¹ V Tekstilani spisek je in ni. *Dolenjski list*, št. 6, 7. februar 1991: 1; J.(ože) Primc, Predlog za stečaj Tekstilane. *Dolenjski list*, št. 7, 14. februar 1991: 5.

¹³² Glasovi plašijo delavce. *Dolenjski list*, št. 5, 31. januar 1991: 1; J.(ože) Primc, Predlog za stečaj Tekstilane. *Dolenjski list*, št. 7, 14. februar 1991: 5.

¹³³ Stečaj v Tekstilani. *Dolenjski list*, št. 19, 9. maj 1991: 1.

dviga cen surovin, zmanjšanja naročil, razpada jugoslovanskega trga in premajhne usmerjenosti v izvoz zopet nastopile težave. Tako je Tekstilana poslovno leto 1995 zaključila z izgubo 80 milijonov tolarjev, pri čemer je imela za približno 130 milijonov tolarjev dolgov bankam in dobaviteljem ter samo za približno 50 milijonov terjatev.¹³⁴

V začetku novembra 1995 se je sicer še ponudila možnost za rešitev največjega problema, izredne tehnološke zaostalosti. Njen največji nemški kupec, ki je letno kupil kar 65% vse proizvodnje, bi ji lahko odprodal petnajst novejših tkalnih strojev, ki bi po zmogljivosti nadomestili vseh dosedanjih petdeset. Letno bi lahko izdelala 700.000 odej in pregrinjal. Poskus posodobitve pa je propadel, ker novejših strojev ni bilo možno postaviti v obstoječe dotrajane in nefunkcionalne prostore.¹³⁵

V začetku leta 1996 je vodstvo tovarne ocenilo, da bi se njihov dolg samo še povečeval. Pri vsaki od 150.000 odej, za kolikor so dobili naročil, bi imela po eno marko izgube.

Ivan Legvart na pogorišču tovarne Avio-Tex, 8. januar 2004

Slovenske novice, foto Milan Glavonjič

¹³⁴ Mojca Leskovšek-Svete, Stečaj v kočevski Tekstilani. *Dolenjski list*, št. 8, 22. februar 1996: 1; M.(ojca) Leskovšek-Svete, V Tekstilani končali s stavko. *Dolenjski list*, št. 25, 18. junij 1992: 6; M.(ilan) Glavonjič, Tekstilana se je »izvlekla«. *Dolenjski list*, št. 28, 14. julij 1994: 6; Anica Deržek, ustni vir, 9. 9. 2024.

¹³⁵ Mojca Leskovšek-Svete, Stečaj v kočevski Tekstilani. *Dolenjski list*, št. 8, 22. februar 1996: 1.

Edini izhod je bil stečaj¹³⁶, ki je po sklepu stečajnega sodišča v Ljubljani stekel 13. februarja 1996.¹³⁷ Za 206 delavcev je to pomenil odhod na zavod za zaposlovanje. Le okoli 130 delavcev je delalo še približno dva meseca, za kolikor je Tekstilana še imela naročil.¹³⁸

Drugi stečaj je po skoraj 75 letih neprekinjenega delovanja pomenil konec proizvodnje v Tekstilani. V vodo so padli tudi postopki za lastninsko preoblikovanje Tekstilane, ki je bila pred stečajem tik pred pridobitvijo drugega soglasja. Že leta 1994 se je namreč večina upokojencev odločila, da bo certifikate vložila v novo mešano delniško družbo, v kateri bi skupaj z zaposlenimi imeli večinski delež.¹³⁹

AVIO-TEX

Po stečaju Tekstilane Kočevje je proizvodnjo odej in posteljnih pregrinjal nadaljevalo novo podjetje Avio-Tex d. o. o. Leta 1996 so ga ustanovili Branko Burič, nekdanji poslovni par-

¹³⁶ Stečajna upraviteljica je bila Nevenka Šorli. Anica Deržek, ustni vir, 9. 9. 2024.

¹³⁷ Mojca Leskovšek-Svete, Stečaj v kočevski Tekstilani. *Dolenjski list*, št. 8, 22. februar 1996: 1; Anica Deržek, ustni vir, 9. 9. 2024.

¹³⁸ Stečaj Tekstilane. *Dolenjski list*, št. 9, 29. februar 1996: 5.

¹³⁹ M.(ilan) Glavonjič, Tekstilana se je »izvlekla«. *Dolenjski list*, št. 28, 14. julij 1994: 6.

Logotip družbe Avio-Tex
Pokrajinski muzej Kočevje

tner Tekstilane v Nemčiji, ter Matjaž Lesar, Jožica Erjavec in Walter Deržek, slednja predtem zaposleni v Tekstilani. Novo podjetje je obratna sredstva najprej imelo dve leti v najemu, leta 1998 pa jih je odkupilo z domačimi krediti.¹⁴⁰ Okoli 60 delavcev je izdelovalo odeje, posteljna pregrinjala in prešite odeje. Leta 1996 je odprlo še industrijsko prodajalno.

Zgodaj zjutraj 8. januarja 2004 so Avio-Tex zajeli ognjeni zublji. Zagorelo je v skladišču, ogenj pa se je po strehi delno širil tudi na proizvodne prostore. Pri gašenju je sodelovalo 45 gasilcev iz PGD Kočevje, LIK, Stare Cerkev, Šalke vasi, Klinje vasi in Kočevske Reke, pomagala sta tudi Hydrovod Kočevje s cisterno za dovoz vode in Elektro Kočevje z dvigalom za gašenje z višin. Gašenje je zaradi velikega obsega, nizkih temperatur, zmrzali, teme in večplastne strehe potekalo v težkih pogojih.

Požar, ki naj bi mu botrovala dotrajana električna napeljava, je uničil staro predilnico z mešalnico, skladišče s petnajstimi tonami preje in del stare tkalnice v izmeri več kot dva tisoč kvadratnih metrov. Nekaj surovin in tudi strojev so delavci Avio-Texa že med gašenjem uspeli rešiti. Škode naj bi bilo za več kot dvesto milijonov tolarjev. Povsem uničeni so bili infrastruktura, stroji, električna, vodovodna in parovodna napeljava. Del zaposlenih moških je okoli tri mesece čistilo pogorišče, da je proizvodnja lahko čimprej stekla.¹⁴¹

Avio-Tex si po požaru ni več opomogel. Proizvodnjo je sicer ponovno zagnal, vendar je prodaja potekala pod pričakovani. Največ, okoli 80% proizvodnje, so izvozili na nemški trg, ki pa se je vse bolj orientiral na turški trg. Leta 2009 je tudi Avio-Tex dokončno zaprl vrata.¹⁴²

Še pred zaprtjem družbe Avio-Tex je štirideset let halo kosmatilnice, konfekcije in skladišča v izmeri 3.600 m² kupila Občina Kočevje in jo oddala v najem podjetju Kolektor Sikom¹⁴³ iz Idrije. Ostale poslovne in proizvodne so po zatonu Avio-Texa pokupili domači podjetniki in obrtniki.¹⁴⁴

Skrb za zaposlene

Tekstilana je znatna sredstva namenjala za izobraževanje in izpopolnjevanje delavcev, štipendirala dijake na poklicnih in srednjih šolah ter študente na višjih in visokih šolah.¹⁴⁵ Organizirala je obrat družbene prehrane z lastno kuhinjo in jedilnico. Regresiran topli obrok je bil zagotovljen v dnevni in tudi nočni izmeni.¹⁴⁶ Zaposleni v proizvodnji embalaže v Osilnici pa so vsak mesec prejeli bon za nakup hrane.¹⁴⁷

Preko sindikalne podružnice je za zaposlene in njihove družinske člane organizirala sedem ali desetdnevno letovanje na morju. Letni dopust so lahko preživljali v počitniških domovih, hišicah ali kamp prikolicah v Novigradu, Selcah, Savudriji in na otoku Pagu, kjer je bilo poskrbljeno tudi za prehrano. V eni izmeni je lahko letovalo okoli trideset oseb.¹⁴⁸ Vsako leto je za dan žena obdarila vse delavke, otroke delavcev in upokojeince pa je obiskal dedek Mraz in jih obdaril z darili.¹⁴⁹

Počitniške hišice v Selcah, okoli 1970

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 20, a.e 169

Kuharice Piuži Ančka, Olga Hočevar in Terezija Kohek v obratu družbene prehrane, okoli 1960
hrani Rudi Müller

Delavke v kosmatilnici ob praznovanju dneva žena, 8. marec 1981
Pokrajinski muzej Kočevje

¹⁴⁰ Rudi Orel, ustni vir, 19. 3. 2024.

¹⁴¹ Mojca Leskovšek-Svete, Velika, a na srečo le gmotna škoda. *Dolenjski list*, leto LV, št. 2, 15. januar 2004: 18; Ivica Kaplan, Požar v bivši Tekstilani. *Kočevski kam*, januar 2004: 5.

¹⁴² Walter Deržek, ustni vir, 22. 3. 2024.

¹⁴³ Kolektor Sikom je največje proizvodno podjetje v koncernu Kolektor. Je vodilni proizvajalec komutatorjev na svetu, strateški razvojni partner, tehnološki vodja in globalni dobavitelj komutatorjev.

¹⁴⁴ Rudi Orel, ustni vir, 19. 3. 2024; Walter Deržek, ustni vir, 15. 5. 2024.

¹⁴⁵ *Kočevski tekstilec*, 3. oktober 1981: 14–5, 17.

¹⁴⁶ Družbena prehrana v letu 1973. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 5.

¹⁴⁷ O čem so sklepali. *Kočevski tekstilec*, oktober 1974, št. 3: 7.

¹⁴⁸ D.(eržek) E.(rnest), Letovanje članov delovne skupnosti v letu 1972. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 6; Koliko imamo za dopust. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 11; Počitnikovanje (skoraj) urejeno. *Dnevnik*, 14. 7. 1982: 7.

¹⁴⁹ Kaj smo pripravili za Novo leto. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 8; *Kočevski tekstilec*, 3. oktober 1981: 17.

Njeno prisotnost je bilo čutiti na vsakem koraku. Mnogim članom kolektiva je s krediti pomagala pri gradnji individualnih stanovanjskih hiš.¹⁵⁰ Podpirala je tudi številne javne ustanove in društva. Tako je zobni ambulanti v Vasi podarila sodoben aparat za popravilo zob (1973), osnovni šoli Kočevje prenosno smučarsko vlečnico (1974).¹⁵¹

Obveščanje, kultura in šport

Posebno skrb je Tekstilana posvečala obveščanju delavcev in njihovemu prostemu času. Informiranje je potekalo preko dnevnih informacij, internega glasila *Kočevski tekstilec* (1961–1984) in periodične mesečne priloge *Obveščevalec*. Mladinski aktiv je pod uredništvom Ernesta Deržka izdajal glasilo *Mladi tekstilec*.

Prva številka internega glasila je izšla junija 1961 pod imenom *Tekstilana, glasilo delavskega sveta in sindikalne podružnice*.¹⁵² Časopis je delavce obveščal o sejah delavskega sveta, upravnega odbora, zborih delavcev in sindikalnih fo-

Ekipa Tekstilane I. je zmagala na turnirju Tekstilana 78 v malem nogometu. Spredaj Rudi Müller, Marjan Šalika in Joško Kovač, stojijo Janko Jakopin, Boro Palavra, Alojz Intihar in Bojan Levstik. V ekipi sta igrala še Ernest Deržek in Miran Vidmar.

hrani in foto Jože Gorše

¹⁵⁰ O čem so sklepali. *Kočevski tekstilec*, oktober 1974, št. 3: 6.

¹⁵¹ Mladini za novo leto. *Kočevski tekstilec*, januar 1974, št. 1: 7.

¹⁵² Kaj je pisal kočevski tekstilec pred dvajsetimi leti. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1, 1980: 9.

¹⁵³ Emblem je bil risan na matrico, prav tako ime glasila in ostali podatki v glavi na naslovni strani.

rumov, o osnutkih internih predpisov, poročilih in načrtih dela, prinašal pa je tudi nekatere druge novice iz življenja tovarne in lokalne skupnosti. V prvem letniku so izšle tri številke, naslednje leto pa dve. Izdane so bile v obliki tipkopisa na rjavem papirju formata A4 in razmnožene na ciklostil. Rjave barve je bil tudi ovitek. Pri njegovi pripravi so sodelovali člani uredniškega odbora, ki so sami poskrbeli za tipkanje, likovno opremo¹⁵³ in vezavo. Kmalu se je pokazalo, da je bila zastavljena vsebinska zasnova suhoparna in preozka, saj ni odražala življenja in dela kolektiva.

Časopis je leta 1963 poleg nove in bogatejše vsebine dobil tudi novo ime, *Kočevski tekstilec*. *Glasilo delovnega kolektiva Tekstilane Kočevje*¹⁵⁴. Odslej je bil ovitek tiskan v tiskarni Kočevski tisk, notranji del pa je bil še vedno razmnožen na ciklostil. Krog sodelavcev se je razširil na zainteresirane člane kolektiva, včasih tudi na zunanje sodelavce.

Leta 1973 so glasilo pričeli tiskati v kočevski tiskarni. Imelo je večji format (34 x 24,5 cm), nov logotip in glavo na naslovni strani, predvsem pa nove rubrike in številne fotografije. Tako je odpadlo zamudno delo z matricami, ki so gosto pokale, pa tudi težav s papirjem in ciklostilom ni bilo več. V letih 1973–1974 je glasilo izhajalo redno in imelo povprečno dvanajst strani in pol. Bilo je eno najboljših glasil v občini in tudi med slovenskimi tekstilci. Po letu 1975 je sledilo obdobje bolj ali manj dolgih premorov, ko je izdajanje glasila občasno zamrlo. Število notranjih in zunanjih sodelavcev se je od številke do številke zmanjševalo, vztrajalo je le nekaj starejših sodelavcev. Delo za pripravo časopisa so morali opraviti v prostem času, honorarji pa niso bili v sorazmerju z vloženim delom. Vedno večje so bile tudi zahteve v vsebinskem in strokovnem pogledu.

Glasilo je ponovno začelo redno izhajati januarja 1980. Ob 60-letnici Tekstilane leta 1981 je bila izdana posebna številka z barvnim ovitkom. Tiskana je bila na papirju boljše kvalitete, obsegala pa je 17 strani. Zadnja številka glasila je bila natisnjena leta 1984.¹⁵⁵

Vodstvo Tekstilane je vedno podpiralo tudi kulturo in šport. Vsi zaposleni so enkrat tedensko imeli prost vstop v dom telesne kulture, kegljišče in bazen, brezplačno so lahko obiskovali tudi kočevsko knjižnico. Radi so šli na ogled

¹⁵⁴ Kasneje je bil v rabi tudi podnaslov *Glasilo delovne skupnosti Tekstilana Kočevje* (od št. 3/1967 dalje) oziroma *Glasilo delovne organizacije Tekstilana Kočevje* (od št. 1/1980 dalje).

¹⁵⁵ Vinko Rakovič, Pogumno v trinajsto leto. *Kočevski tekstilec*, januar 1973, št. 1: 1; Vinko Rakovič, Ob novem letu. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 1; Dvajset let našega glasila. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 2–3; Kaj je pisal Kočevski tekstilec. *Kočevski tekstilec*, januar 1983, št. 1: 7–8.

Strelska ekipa Tekstilane: Tanja Križaj, Ernest Križaj, Julka Šterk, Jože Letnar, Marija Škufca, Jožica Lavrič in Stane Otoničar

hrani Ernest Deržek

abonmajskih gledaliških predstav v Šeškov dom in Mestno gledališče Ljubljana ter na družabne, likovne in kulturne prireditve v tovarniški jedilnici ali na tovarniškem dvorišču.

Znotraj kolektiva je delovalo več športnih sekcij. Med najbolj aktivnimi sta bili nogometna¹⁵⁶, strelska¹⁵⁷ in šahovska¹⁵⁸ sekcija. Delavci so se redno udeleževali internih, sindikalnih, občinskih, regijskih in republiških tekmovanj, ki so jih organizirali Tekstilana Kočevje, Občinska zveza za telesno kulturo Kočevje, Občinska strelska zveza Kočevje, Občinski sindikalni svet Kočevje, Zveza inženirjev in tehnikov tekstilcev Slovenije ter revija Antena. Tekmovali so v malem nogometu, keglanju, odbojki, košarki, rokometu, streljanju, šahu in smučanju.

¹⁵⁶ Več o turnirjih v malem in dvoranskem nogometu glej Jože Gorše, *Kočevski nogomet: že stoletje. 1920–2020*. Kočevje, Pokrajinski muzej Kočevje, 2020: 524–79, 596–7.

¹⁵⁷ Strelska sekcija v Tekstilani je bila ustanovljena leta 1976. Vanjo je bilo vključenih okoli 10% vseh zaposlenih, od tega 2,5% žensk. Streljanje z zračno in malokalibrsko puško so trenirali na strelišču v Šalki vasi, kjer so imeli tudi tekmovanja. Že po petih letih delovanja je sekcija dosegla zavidljive rezultate, posebej ženska ekipa. Med njimi je izstopala Marija Škufca. Strelci so sodelovali na občinskih in tudi v ligaškem tekmovanju ter sindikalnih tekmiladah. Delo strelske družine. *Kočevski tekstilec*, januar 1980, št. 1: 9; Ernest Deržek ml., Delo strelske družine. *Kočevski tekstilec*, oktober 1980, št. 3: 9.

Tekstilana se predstavi

Tekstilana je po najboljših močeh skrbela za promocijo svojih izdelkov. Predstavljala jih je na različnih sejmih ter razstavah doma in v tujini. Redno se je udeleževala vsakoletnega sejma mode za proizvajalce in trgovce v Ljubljani na Gospodarskem razstavišču in v Festivalni dvorani. Prvič so ga organizirali leta 1956. Do leta 1969 je za svoje izdelke prejela štiri zlate medalje, tri srebrne in eno bronasto. Na sejmu MODA 1973 je predstavila serijo novih odevj v žakar¹⁵⁹ tehniki. Za artikel Olimp iz stanične volne, ki je tako po izgledu kakor tudi kvaliteti dosegel volneni artikel Atos, je zanimanje pokazala znana pariška modna hiša Dior, pa tudi kupci iz skandinavskih in drugih zahodnoevropskih držav. Tekstilana je bila takrat edina tovarna, ki je izdelovala odeje in pregrinjala v žakar tehniki.¹⁶⁰

Za izdelke v skupini odeje, pregrinjala in stenske preproge ji je Gospodarska zbornica v Beogradu leta 1974 podelila diplomu in zlato plaketo »Zlati zmagovalc Beograda 1974«.¹⁶¹

Diploma z zlato kolajno na sejmu MODA 1969

Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOC 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 23, a.e 177

¹⁵⁸ Mladinski aktiv Tekstilane je v začetku aprila 1973 v obratu družbene prehrane organiziral prvo šahovsko prvenstvo Tekstilane. Udeležilo se ga je 10 šahistov. Pokrovitelj je bil tehnični vodja podjetja Vojko Križman, sodnik pa mojstrski kandidat Slobodan Ivič. Po uspešno pripravljenem 2. prvenstvu za posameznike leta 1974 je bile izvedene še prvo ekipno šahovsko prvenstvo za prehodni pokal. Prijavljenih je bilo šest ekip z dvema tekmovalcema. Zmagala je ekipa apreture v sestavi Ivan Struna in Bogo Vidmar. E.(rnest) D.(eržek) ml., Prvo šahovsko prvenstvo Tekstilane. *Kočevski tekstilec*, maj 1973, št. 3: 8; D.(eržek) E.(rnest) ml., Drugo šahovsko prvenstvo Tekstilane. *Kočevski tekstilec*, oktober 1974, št. 3: 12; D.(eržek) E.(rnest) ml., Prvo ekipno šahovsko prvenstvo Tekstilane za prehodni pokal. *Kočevski tekstilec*, oktober 1974, št. 3: 12.

¹⁵⁹ Vzorčasta tkanina, tkana na žakarskih statvah. Spletni vir, https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/3618512/T4MVC_System_Web_Mvc_ActionResult, dostop 12. 4. 2024.

¹⁶⁰ Janez Zupan, Moda 1973. *Kočevski tekstilec*, marec 1973, št. 2: 7.

¹⁶¹ Tekstilana – Zlati zmagovalc Beograda 1974. *Kočevski tekstilec*, oktober 1974, št. 3: 7.

Summary

IVAN KORDIŠ
FROM THE GRANARY TO THE TEXTILE FACTORY.
Tekstilana Kočevje yesterday and never again.

Tekstilana Kočevje was one of the oldest industrial plants in Kočevje region, along with the Kočevje lignite mine, and the first factory in Kočevje region, established in 1921 on the initiative of Kočevje citizens and with the help of Czechoslovak capital. It was the first major textile factory in Slovenia to produce woollen fabric between the two world wars. It grew not out of a textile tradition that did not exist in Kočevje region, but out of the needs of the Slovenian and even wider Yugoslav market after the end of World War I.

A medium-sized cloth and textiles factory for the time, it started operating in August 1922. In the period before and after World War II, it became a vehicle for industrialisation in the local area and made a significant contribution to the economic and social transformation of the town. With its predominant production of quilts, it was well known in Slovenia and abroad. However, by the mid-1970s, business problems began to emerge, reaching a peak in the mid-1980s. Despite its best efforts, it was unable to resolve them. After two bankruptcies, the inevitable end came in 1996.

The textile industry in Slovenia

The textile industry has a long tradition in economic history and is one of the oldest non-agricultural manufacturing industries. It played an indispensable role in the industrialisation that boomed in Slovenia in the 1830s, as well as in the economic emancipation of women, with all its social consequences. For almost a century it was by far the most important industry.

The first textile factories were built by foreign entrepreneurs. Before World War I, there were eight major textile factories in Slovenia, but by 1939 there were 109. After 1945, all textile companies were nationalised, but after 1951 they started to operate independently. In the 1980s, the textile industry began to stagnate, with many companies unable to integrate into foreign markets and the market economy.

Towards the end of the 20th century, globalisation and structural changes in the Slovenian economy led to a relative decline in the economic importance of the textile industry.

Cloth-making

The beginnings of the textile industry in Kočevje region can be traced back to the local service craft, cloth-making. One of the oldest and most common crafts, it was one of the basic industries in Slovenia until the 19th century.

From at least the end of the 17th century, the inhabitants of Kočevje region sold not only woodenware and linen, but also home-made cloth, which was part of their everyday clothing culture. The modest home craft of woollen yarn processing flourished in the 19th century with the domestic loden industry. From the mid to late 19th century, it was produced in Svetli Potok (German Lichtenbach). Production was started by Michael Lackner from Svetli Potok. The small plant soon started to flourish, which encouraged seven other villagers. Later on, the production of loden was extended to Kumrova vas, Staro Brezje, Laze pri Oneku, Rajhenav, Mačkovec and Mozelj. After the decline of the domestic cloth industry in the first decades of the 20th century, the tradition of cloth weaving was preserved in some villages in Kočevje region, especially in Prerigelj, Kumrova vas and Svetli potok. Today, however, it has completely disappeared.

Limited partnership Textilana

In the autumn of 1920, Anton Kajfež, a Kočevje merchant, who was a large industrialist, president of Merkantilna banka Kočevje and administrative councillor of Dolenjske železnice, started to convert the old two-storey Auersperg granary (warehouse) in Trata in Kočevje into factory premises for the production of cloth. In mid-1921, as a public partner, he founded Textilana, a limited partnership for the manufacture of cloth and cloth products, A. Kajfež & companions. The other partners (limited partners) were Josip Röthel, Alois Loy and Prince Karl Auersperg, who joined the partnership later. In 1921, the partnership continued work on the main building. In addition, it built a machine room and ordered the first textile machines. They were delivered together with the locomobile in the winter of 1921 and the others later. They were installed in the first half of 1922 and the factory was operational in August 1922. It employed 29 workers and four foremen. Fourteen men and fifteen women were from Kočevje and the surrounding area. All the foremen were foreigners, three Czechs and one Pole.

Factory premises

The factory was originally planned to be built on the land where the Horak textile factory was later built. Prince Karl Auersperg then offered to sell his grain warehouse in Trata and its land to the Textilana limited partnership. The purchase contract was concluded on 27 August 1920.

Construction work began in 1920. The following year, a machine room with a firebox was built next to the main building and a new steam engine was installed. A Lanz locomobile with a power of up to 200HP was used to drive the machinery and produce the necessary steam for production purposes. In 1922, a water pump was also built.

The factory was put into operation in August 1922. The ground and first floors housed the laundry, bleaching, spinning, dyeing and finishing rooms, the second floor the we-

aving room and the attic the warehouse. The building had no transport facilities. The workers had to carry all the fabric and raw materials on their shoulders.

Between 1927 and 1934, several buildings with a sawtooth roof were built to house the finishing room, office, warehouses, dyeing room and a carpentry workshop, as well as an administration building with a ridged roof, totalling 1,296m2. The factory also had about one hectare of land, and in 1929 the entire factory complex was enclosed by a wire fence.

Machinery

The first textile machines were purchased in the winter of 1921. They were imported duty-free from an unidentified dismantled textile factory in the Czech Republic and assembled in the first half of 1922. Most of the other machines were purchased in 1922 and 1923. In 1930, the company bought complete installations for the dyeing, printing, bleaching and finishing rooms.

The machines and installations were distributed in a rather unsystematic and cramped way throughout the factory. They were driven by a Siemens electric motor with a power of 125KW. The individual machines did not have their own drive, but were connected to a transmission.

At the end of 1934, the factory buildings, machinery, plant and equipment were valued at around six million dinars and the stocks of fabric and raw materials in the warehouses at around four million dinars. All the assets were almost completely destroyed by fire in January 1935.

Tekstilana, tovarna sukna d.d.

When the Textilana limited partnership was set up, the partners already foresaw its imminent transformation into a joint-stock company, as this was the form in which they wanted to attract foreign capital for the creation of a medium-sized textile company. They attracted the Czechoslovak company Enoch Kern and Sons from Jihlava and applied for the establishment of the joint-stock company Tekstilana, tovarna sukna d.d. On 17 September 1923, the Ministry of Trade and Industry in Belgrade approved its establishment, and at the same time approved the submitted rules of the joint-stock company Tekstilana.

The founding general meeting of the joint-stock company Tekstilana was held on 25 November 1923 in the premises of Merkantilna banka in Kočevje. The initial investment of six million dinars was formally signed by Merkantilna banka Kočevje, Anton Kajfež, Josip Röthel and Rihard Skubic. In fact, the majority of the shares were taken over by the company Enoch Kern and Sons, while some were taken over by the Zagreb-based Slavenska banka and the former owners.

The establishment of the joint-stock company and the purchase of new machinery quadrupled the factory's size. It had a spinning plant with three 480-spindle self-winding machines, a weaving plant with 24 looms, a complete wool washing plant, dyeing and finishing facilities.

Tekstilana between the two world wars

Since its foundation, Tekstilana did not enjoy any particular business success, either as a limited partnership or as a joint-stock company. Financially, commercially and technologically, it was entirely dependent on Czech capital. Slavenska banka, which collapsed in 1926, also had a considerable influence. Its shares were fully taken over by Zadrúžna gospodarska banka at an extraordinary general meeting on 17 December 1927, which significantly changed the financing of Tekstilana. A new management board and supervisory board was appointed without Anton Kajfež and Josip Ilc. At the regular general meeting on 25 January 1928, the shareholders finally settled their relations with each other. The representatives of the Czechoslovak company Kern and Sons withdrew from the management board and the financial business was transferred from Merkantilna banka Kočevje to Zadrúžna gospodarska banka. In this way, the Tekstilana became independent and relied financially on domestic monetary institutions. It adapted its business policy to the market conditions, and technologically relied on foreign textile experts and craftsmen employed by Tekstilana. In the following years, Tekstilana was electrified. Thereafter, no major changes took place until the beginning of World War II. Even the great fire at the factory in 1935 did not affect its financial performance or the change in ownership.

Tekstilana in flames

On Sunday 27 January 1935, at half past twelve in the morning, the weaving plant on the second floor of the main factory building was engulfed by fire, destroying all the inventory except the main walls. The warehouse and the carpentry workshop, built in 1934, were not burnt down in the fire. The electrical switchboard and the machine room were also undamaged. The fire was allegedly set by the director, Robert Otta, which the District Principality in Kočevje and the District Public Prosecutor's Office in Novo mesto were unable to prove.

Firefighters, factory workers and local residents managed to contain the fire to the main building, partially secure the other factory buildings and save all the stock in the warehouse. The damage amounted to 10 million dinars.

The fire reverberated not only in Kočevje region, but also throughout the Slovenian public. Many of the inhabitants were very attached to the factory and many were dependent on it for their livelihood. All 230 workers were left without work and without a livelihood. The workers were paid six weeks' wages immediately after the fire, but after that most of them were out of work.

Rebuilding after the fire

After the fire, only a few former workers were initially employed to clear the rubble and the site. More were employed when the new factory buildings were being built,

and these were only men. Women had to wait until the autumn of 1936, when the factory was reopened in new premises, to be re-employed.

By mid-1936, three major buildings had been completely rebuilt. The central building was a single-storey reinforced concrete structure made of "aristos" bricks with a flat reinforced concrete roof. It housed the finishing plant, part of the spinning plant and the central administration offices. Next to it were the reinforced concrete ground-floor buildings of the spinning plant and the weaving plant, made of "aristos" bricks, with a wooden roof support structure covered with a sawtooth roof. The old weaving and finishing plants were also renovated and a large raw material warehouse was newly built.

The machinery and plant destroyed in the fire was replaced by second-hand machinery, which was inferior and more worn out than the previous one. Tekstilana did not invest in new factory premises until the end of World War II.

During World War II

During World War II, most textile workers were involved in the Liberation Front (OF). Jože Šeško gave them instructions at secret meetings. During the Rog offensive, work in the factory was suspended from August to December 1942, after which it resumed regular operations. At the end of March 1943, the factory employed 96 workers.

After the capitulation of Italy in September 1943, all the fabric already produced was bought by the OF, but there was a shortage of labour and raw materials to complete the various unfinished semi-finished products. At the end of September 1943, the factory had only been in operation for about ten days, and then only at night. The general mobilisation and the events in liberated Kočevje in the first half of October 1943 prevented the factory from operating for longer.

During the German occupation, the electricity supply was disrupted by sabotage and partisan actions, and in the spring of 1944, German command in Kočevje arrested and interned the director of Tekstilana, Božidar Sartori, and engineer Armič, and appointed Kurčinský from the Kočevje mine as acting director.

During the numerous bombing attacks on Kočevje by Anglo-American planes in 1944-45, Tekstilana was also damaged. There were no human casualties, but considerable material damage was caused.

Nationalisation and renovation of Tekstilana

In August 1945, the military court in Ljubljana confiscated all the assets of Zadrúžna gospodarska banka d.d., and thus all the assets of Tekstilana, which became the property of the Democratic Federal Yugoslavia.

In September 1947, the company lost its status as a republic company, and on 30 April 1948 the Kočevje District People's Committee established the independent company Tekstilana tovarna sukna Kočevje, which became a district enterprise for the production of carded woollen yarn and fabrics made from it. It had no branches or offices and was entered in the register of state companies on 5 May 1948.

Tekstilana was one of the twelve companies in the Slovenian textile industry that underwent major renovation work immediately after the war. Some machines were put into operation as early as autumn 1945. Apart from the shortage of raw materials, the biggest problem was the shortage of labour force and expert staff.

In the first ten years after World War II, production and productivity did not increase significantly. By the end of the 1960s, productivity was increasing, but Tekstilana's products were uncompetitive on the market, the number of employees was decreasing, and most of the machinery was obsolete and even worn out.

Reconstruction of machinery

Continuing to work in this situation would only lead to stagnation, so Tekstilana's management decided to replace the machinery. A broadly conceived purchase of mainly new and modern machinery was realised in 1969-1972. Working conditions for the employees were also improved.

During the replacement period, production did not decrease at all, but even increased, as they were barely able to meet all orders. Sales also continued normally. Standard products kept their old price, which had not changed significantly since 1968. The new products, thanks to the variety of patterns and the better quality of materials, were well accepted on the market and were affordable for every customer.

In 1972, the entire stock of unsalable fabric from the end of the previous year was sold out. The production of piece-goods was discontinued in order to switch to new products, and all such stocks were also sold out.

Travelling shop and industrial shop

On the basis of the decisions of the workers' council and after prior consultation with the inspection department of the Kočevje municipal assembly, the travelling shop business unit was set up in April 1968 for the sale of textiles of its own production at wholesale and retail. It sold all kinds of fabrics, blankets, socks, knitwear, women's and men's underwear and bed linen. For this purpose, Tekstilana purchased a vehicle with the appropriate technical and interior equipment to enable a modern goods transport. It remained in operation until the end of 1974.

AtAround 1965, an industrial shop started operating in the room next to the ga-tehouse that sold the same goods as the travelling shop. In 1968, the shop was enlarged and modernised according to the plans of the architect Marjeta Rupnik. The work was carried out by the company Zidar Kočevje. Both business units were initially managed by the manager Ana Lampe. From .June 1976 until her retirement in August 1988, it was managed by Branka Trdan. The shop, which mainly employed relatives of Tekstilana employees, operated until bankruptcy of Tekstilana in 1996.

New production halls

The first post-war investments were aimed at replacing old and worn-out machines, which did not require the construction of a new production hall but made rational use of the existing working space. The planned abolition of night work for women in the early 1970s also entailed the construction of new facilities to increase production during day shifts. In 1974, construction began on a new two-floor building for the automated dye shop, the first major production facility since the 1935 fire, and the following year for the warehouse and finishing area.

The two new buildings also changed the organisation of production. The existing spinning plant was enlarged by the space of the old dyeing plant. Dyeing and drying of fabrics and other wet finishing work remained on the lower floor of the existing finishing plant, as did cleaning and sewing of raw fabrics and wet gigging. The vacated space of the existing social catering plant was converted into changing rooms for the employees.

Tekstilana penetrates foreign markets

In the first half of the 1970s, Tekstilana grew from one of the most outdated textile factories in Slovenia to a factory with modern equipment. As the domestic market became too small, it looked to external markets. It started exporting its products in 1975. First to the Middle East and Africa (Libya, Angola, Algeria), and later to Finland, Cyprus, Kuwait and Iraq. Here it had strong competition from Eastern European countries, Spain and Portugal. It could not achieve a good selling price for its much higher quality products.

In May 1982, the federal law on the use and disposal of foreign currencies significantly restricted the use of foreign currencies by all exporters to the convertible sector. Tekstilana was also left with just over 30% of its own foreign currency inflow. There were problems in the procurement of raw and re-manufactured materials and a lack of confidence in exports. These were declining and mainly limited to exports to Western European countries, which were the least attractive in terms of income. In 1982 it amounted to 3,1 million dollars, but in 1983 it fell to 2,2 million dollars.

Last major investment

In 1980, Tekstilana employed 570 workers, 78% of whom were women. More than one fifth of all employees, as in most textile factories in Slovenia, worked more or less permanently on the night shift. To abolish the night shift, production in both day shifts would have to be increased, so the construction of a new production hall for the spinning plant and the purchase of new machines were started.

Construction started in 1980 and was completed in just over two years. One of the machines for the new spinning plant, an OPEN END spinning machine, was purchased in 1981, but the simple OPEN END heckle was not purchased until 1982, due to problems with the import approval. The new spinning line was put into production at the beginning of 1983. The quality of the yarn increased considerably, becoming more uniform, stronger and knot-free, and so did the quality of the finished products. Other machinery for the spinning, weaving and gigging plants was purchased in 1982 and 1983.

Social protection measure

The growing global economic crisis and the misguided actions of the state administration also had consequences for the Kočevje textile factory. There were stagnations and reductions in production, non-fulfilment of social agreements and obligations, and deviations from plans. The main factor contributing to the poorer performance was the shortage of raw and reproductive materials from imports and the domestic market. As a result, Tekstilana became over-indebted and began to operate at a loss of 63 million dinars in the first half of 1985.

This was followed by a social protection measure, on the basis of which a rehabilitation programme was drawn up for the gradual restructuring of production into more marketable and better-quality products. This was only partially successful with the introduction of the production of bedspreads, scarves, tablecloths and decorative fabrics. The factory was also increasingly affected by high fluctuation and absence from work due to sick leave and maternity leave, a high proportion of disabled workers and a shortage of professional staff.

Despite the failure to resolve the staffing problem, on 27 November 1986 the Kočevje municipal assembly adopted a resolution terminating the temporary social protection measure and appointing Alojz Petek as the director of Tekstilana Kočevje.

Osilnica and Vinkovci plant

In 1973, Tekstilana set up a small production plant for the manufacture of plastic packaging in the renovated building of the former fire station in Osilnica. The new sewing machines started up for the first time on 4 June 1973. In 1977, production of taffeta bedspreads began in an extension to the existing building and continued until 1985. After unsuccessful negotiations with Trikon Kočevje, a solution was found in cooperation with Beti Metlika to maintain production in Osilnica. Production of knitted wear products continued until 1991. In the same year the Osilnica plant was taken over by the local entrepreneurs Milena and Janez Grabar, followed

by their nephew Denis Đuranić. Until 2013, they produced tracksuits for the Ljubljana-based company Lohnko Engineering, mostly for export.

At the end of October 1989, due to the need for additional production capacity, Tekstilana leased the production facilities of the bankrupt Vintex textile factory. At the beginning of November 1989, it started production of bedspreads in these facilities. The work was coordinated by Ernest Deržek, who commuted weekly to Slavonia. 27 workers were employed immediately, then four more. The weaving and spinning plants were rehabilitated, and no new machines were purchased. The general economic crisis led to the closure of the plant after a year.

Bankruptcy and the end of Tekstilana

The inability to pay its liabilities regularly led Tekstilana into illiquidity at the end of the 1980s and, in the first half of 1988, into losses and a blocked giro account for several months. The management of the factory saw hope for a long-term solution to the problems in the preparation of a development programme. The most renowned experts in Yugoslavia at that time, led by Josip Ursan from the Vuteks Vukovar factory, were involved in its preparation.

Technological changes led to a short-term increase in the quality and physical volume of production and, above all, in exports. A series of business mistakes and excessive production costs led to the re-blocking of the giro account at the turn of 1990/1991. On 26 April 1991, insolvency proceedings were opened, which ended in a compulsory settlement on 31 December 1993.

For the next two years, Tekstilana continued to perform positively, but then, due to the rise in the price of acrylic, the problems returned. Obsolete equipment, the collapse of the Yugoslav market and a lack of export orientation led on 13 February 1996 to a second bankruptcy and the end of the production.

Avio-Tex

After the bankruptcy of Tekstilana Kočevje, the production of blankets and bedspreads was continued by a new company, Avio-Tex d. o. o. It was founded in 1996 by Tekstilana's former business partner in Germany, Facta, owned by Branko Burić, and Matjaž Lesar, Jožica Erjavec and Walter Deržek. The new company initially leased Tekstilana's business and production facilities and equipment, but bought them in 1998. The factory, which opened an industrial shop in 1996, employed around 60 workers. In 2004, a fire destroyed the spinning and mixing plant, a warehouse and part of the old weaving plant.

Later, Avio-tex never recovered. They restarted production, but sales were below expectations. In 2009, the factory finally closed its doors.

One year before closing of the factory, the gigging, ready-to-wear clothes and warehouse hall was bought by the Municipality of Kočevje and rented to Kolektor Sikom. After the factory was closed, other business and production premises were bought by local entrepreneurs and craftsmen.

Concern for employees

Tekstilana invested significant resources in the education and training of its workers, providing scholarships for students in vocational and secondary schools and students in high schools and universities. It organised a social catering establishment with its own kitchen and canteen. A hot meal was provided on a reimbursable basis during both day and night shifts, and employees at the packaging plant in Osilnica received a voucher to buy food every month.

Through the trade union branch, a seven- or ten-day seaside holiday was organised for workers and their family members. They could spend their summer holidays in holiday homes, cottages or camping caravans in Novigrad, Selce, Savudrija and on the island of Pag, where meals were also provided. Around thirty people could have vacation in one shift. Every year, all the women workers received a gift for Women's Day, and the children of the workers and pensioners were visited by Santa Claus and given presents.

The presence of Tekstilana was felt at every turn. It helped many members of the collective to build their own houses with loans. It also supported many public institutions and associations. For example, it donated a modern dental repair machine to the dental clinic in the village, and a portable ski lift to the Kočevje Primary School.

Information, culture and sport

Tekstilana invested significant resources in the education and training of its workers, providing scholarships for students in vocational and secondary schools and students in high schools and universities. It organised a social catering establishment with its own kitchen and canteen. A hot meal was provided on a reimbursable basis during both day and night shifts, and employees at the packaging plant in Osilnica received a voucher to buy food every month.

Through the trade union branch, a seven- or ten-day seaside holiday was organised for employees and their family members. They could spend their summer holidays in holiday homes, cottages or camping caravans

in Novigrad, Selce, Savudrija and on the island of Pag, where meals were also provided. Around thirty people could have vacation in one shift. Every year, all the women workers received a gift for Women's Day, and the children of the workers and pensioners were visited by Santa Claus and given presents.

The presence of Tekstilana was felt at every turn. It helped many members of the collective to build their own houses with loans. It also supported many public institutions and associations. For example, it donated a modern dental repair machine to the dental clinic in the village, and a portable ski lift to the Kočevje Primary School.

ŽARKO LAZAREVIĆ

Textile industry in Slovenia from growth to decline

The textile industry played an important role in Slovenia's economic history. It was one of the industries that made a major contribution to economic and social modernisation. Its role in industrialisation was indispensable. So, too, was its role in the economic emancipation of women, with all its social consequences. For about a century, it was by far the most important industry, and it went through various stages of development. It was a harbinger of technological transition, of the introduction of new technologies, of the transfer of foreign know-how to the domestic sphere. If in the 19th century the textile industry predicted slow industrialisation and heralded the conquest of the social, economic and technological innovations of the modern industrial age, in the inter-war period it was the driving force of industrialisation. In the second half of the 20th century, however, it was one of the most important industries and a handy tool of regional and high-employment policy. Towards the end of the 20th century, the textile industry experienced a relative decline in economic importance due to globalisation and structural changes in the Slovenian economy.

NINA VODOPIVEC

Textile factories and their people

Memories of industrial workers in factories in Slovenia speak of belonging, identity, hard work and comradeship. The experience of workers' self-management has shaped the meaning of industrial work, the role of workers in production and especially of women and their work even more intensely than elsewhere in the world. In addition to the products, workers built the local infrastructure and social standards with their own hands, investing time, energy, skills and money. The factories took care of the workers by building housing, organising health care, cultural and sports activities, etc., but the care was not one-sided, the workers also took care of the products, the machines and their factory. Working behind the machine in different factories required different skills, reactions, postures and knowledge that people developed over the years. Pride in work, the factory and belonging unites industrial workers in Slovenia, but at the same time it is an experience of pain and betrayal at its collapse. The heritage of the industrial past is important because it reminds us of the contributions people made in the past, but also of the importance of the factory for the development of the broader community.

SONJA IFKO

The importance and conservation of the immovable industrial heritage of Kočevje region

Industrial heritage is an important part of our past, yet it appears that it remains inadequately treated to a large scale. The fact is that its characteristics make it very different from other heritage. Sir Neil Cossons, Honorary President of the international organisation TICCIH and former Director of the organisation English Heritage, summed this up perfectly: *"Industrial heritage is undoubtedly a unique cultural discourse; it presents challenges not found anywhere else in the heritage sector and demands new responses"* (Cossons, 2012). All of the above requires different conservation approaches to those typical of other heritage. Of key importance hereby is the adaptive reuse approach, which allows for the preservation of all important heritage features while accommodating a variety of complementary new programmes.

KATALOG RAZSTAVLJENIH PREDMETOV

LEGENDA	v	višina
	š	širina
	d	dolžina
	p	premer

Denarnica z logotipom Tekstilane
umetno usnje, kovina
v 9,8 cm, š 9,5cm
hrani Ernest Deržek

Tkalski čolniček, 20. stoletje
les, kovina, košček pene
v 5 cm, d 48 cm, š 6 cm
hrani Albina Košorog

Obesek za ključ z logotipom Tekstilane
umetno usnje, kovina
v 11,5 cm, š 6 cm
hrani Ernest Deržek

Tkalski čolniček, 20. stoletje
les, kovina, plastika
v 5 cm, d 48 cm, š 6 cm
hrani Alojzij Novak

Meter z logotipom Tekstilane
plastika, kovina
v 9,5 cm, š 3,7 cm
hrani Ernest Deržek

Tkalski čolniček s termometrom in logotipom Tekstilane
les, kovina, plastika
v 3,2 cm, d 29 cm, š 3,7cm
hrani Ernest Deržek

Obesek za ključ z logotipom Tekstilane
plastika, kovina
v 7 cm, š 3 cm
hrani Ernest Deržek

Tkalski čolniček kot pepelnik
les, kovina
v 3,5 cm, d 25 cm, š 4 cm
hrani Ernest Deržek

Obesek za ključ z logotipom Tekstilane
kovina
v 11,2 cm, š 3 cm
hrani Ernest Deržek

Kočevski tekstilec, interno glasilo Tekstilane Kočevje, 1973–1983
papir, karton, umetno usnje
v 34 cm, š 25 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Katalog izdelkov Tekstilane Kočevje
papir
v 29,7 cm, š 21 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Katalog odev Aviotex, 2004
papir, karton
v 29,7 cm, š 14 cm
hrani Walter Deržek

Etui za ključe z logotipom Tekstilane
umetno usnje, kovina
v 14,8 cm, š 5,5 cm
hrani Marta Žlindra

Tekstilana 1921–1981, svečana številka internega glasila Kočevski tekstilec, 3. oktober 1981
papir
v 34 cm, š 24,5 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Mladi tekstilec, interno glasilo mladinske organizacije Tekstilane Kočevje, 1977
papir
v 29,7 cm, š 21 cm
hrani Ernest Deržek

Katalog Aviotex, 2007/2008
papir, karton
v 20 cm, š 20 cm
hrani Walter Deržek

Tulec za prejo z napisom Tekstilana
karton, kovina
d 44,5 cm, premer 5,6 cm
hrani Darko Bistrovic

Tkalski čolniček
les, kovina, plastika
v 4 cm, d 56 cm, š 6 cm
hrani Darko Bistrovic

Kočevski tekstilec, interno glasilo Tekstilane Kočevje, 1967–1970
papir, karton, umetno usnje
v 29 cm, š 21,5 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

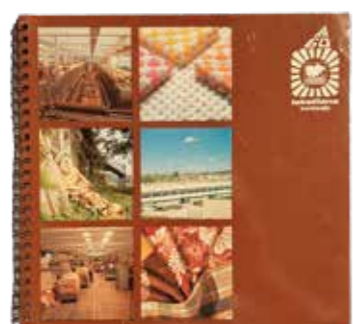
Čepki za ušesa na vrvici Marije Viljevac
plastika
d 2 cm, premer: 1,5 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Odlikovanje Red dela III. stopnje Ernestu Deržku st.
kovina
v 4,1 cm, š 4,5 cm
hrani Walter Deržek

Katalog izdelkov Tekstilane Kočevje, 1981
papir, kovina
v 22 cm, š 23 cm
hrani Ernest Deržek

Igle za šivanje Marije Viljevac
kovina
d 3,5 - 8,7 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Medalja dela Stanetu Pahulje
kovina, tkanina
v 9,1 cm, š 4 cm
Pokrajinski muzej Kočevje

Krtača za popravilo odeje v kosmatilnici, odpiralnik, ključavnica za garderobno omarico, osebni predmeti Marije Viljevac
kovina, les, tekstil
v 2,1 cm, d 19 cm, š 2,8 cm / v 4 cm, š 8 cm / v 5,3 cm, š 3,3 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Meter Marije Viljevac
plastika, kovina, tekstil
v 6,5 cm, š 8,1 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Blok za malico Marije Viljevac
papir
v 3 cm, š 5 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Škarje Marije Viljevac za knotanje
kovina
v 5 cm, š 11,3 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Preja za izdelavo odej
tekstil, karton
v 15 cm, p 7,5–9 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Nož Milene Kordiš za rezanje odej v kosmatilnici
kovina, les
v 180 cm, š 150 cm
hrani Jožica Kaplan

Hakeljca za cufanje »palic« na mikalniku, igla za šivanje, »cvikarice« za popravilo kosov odej in rezanje vozlov
kovina, les
v 3 cm, š 20 cm / d 14,3 cm / v 4,3 cm, š 11,3 cm
hrani Marija Viljevac

Priznanje Mileni Kordiš za 30-letno delo v Tekstilani, 1981
kovina, plastika, tekstil
v 12,5 cm, š 10,3 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Hranilna knjižica direktorja Tekstilane Otta Roberta, 1939–1941
papir, karton
v 16,3 cm, š 10,9 cm
hrani Tekstilana d.o.o.

Odeja s šahovskim motivom
v 110 cm, š 146 cm
hrani Ernest Deržek

Pokal predilnici Tekstilane za osvojenost 1. mesto v streljanju z vojaško puško, 1976
kovina, les
v 22 cm, š 10 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 29, a.e. 183

Pokal ženski ekipi Tekstilane za osvojenost 1. mesto v tekmovanju z zračno puško, 8. marec 1978
kovina, les
v 27,5 cm, š 10 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 27, a.e. 181

Pokal zmagovalca ekipnega šahovskega prvenstva Tekstilane, 1974
kovina
v 34 cm, š 11 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 32, a.e. 186

Pokal za 1. mesto na Delavskih športnih igrah v malem nogometu-moški, 1979
kovina, les
v 17,5 cm, š 9,4 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 31, a.e. 185,

Pokal ekipi Kočevje za 3. mesto na XXVII. Tekstiliadi, 1994
kovina, plastika
v 27,00 cm, š 12 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 32, a.e. 186

Vzorci tkanine za artikel Vikend
tekstil, karton
v 34,00 cm, š 33 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 36, a.e. 191

Vzorci tkanine za artikel Polaris
tekstil, karton
v 46,5,00 cm, š 34 cm
Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI ZAL KOČ 45 Tekstilana Kočevje 1921–1996, t.e. 36, a.e. 191

Embalaza za otroško odejo z logotipom Tekstilane
plastika
d 32,5 cm, š 29,5 cm,
v 9,2 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Embalaza za otroško odejo z logotipom Tekstilane
karton, plastika
d 38 cm, š 27,5 cm, v 7 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Zastava ob 60-letnici Tekstilane Kočevje, 1981
bombaž
v 257 cm, š 75 cm
hrani Darko Bistovič

Tabla z napisom »Tekstilana tovarna sukna«
les
v 19 cm, š 159 cm
Pokrajinski muzej Kočevje

Značke Tekstilane, strelske družine Tekstilana in Društva inženirjev in tekstilnih tehnikov, 1971–1990
kovina
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Strojno tkani gobelin
tekstil, les
v 71 cm, š 172 cm
hrani Frančiška Stošič

Strojno tkani gobelin papir, les,
tekstil, les, steklo, karton
v 72 cm, š 91 cm
hrani Walter Deržek

Dušan Vidmar, Tekstilana, gvaš, 1981
papir, les, steklo
v 61,2 cm, š 93,5 cm
hrani Tekstilana d.o.o.

Odeja Tekstilana, motiv deskanja na vodi
90 % poliakril, 10 % bombaž
v 170 cm, š 155 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Pregrinjalo Tekstilana, vzorec satovja
100 % poliakril
v 240 cm, š 200 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Vikend odeja Avio-Tex
100 % sintetika
v 160 cm, š 125 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Šal Tekstilana, okoli 1985
100 % sintetika
v 140 cm, š 36 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

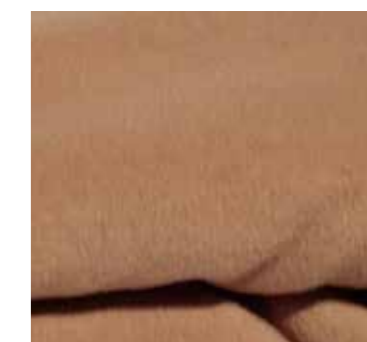
Pregrinjalo Tekstilana, artikel Coral, motiv pentlje, 1984
100 % akril
(sintetično vlakno malon)
v 240 cm, š 200 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Pregrinjalo Tekstilana, tafting, artikel Tosca, izdelano v Osilnici
100 % akril
(sintetično vlakno malon)
v 260 cm, š 210 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Odeja Tekstilana, izdelana samo za sejem v Beogradu
100 % volna
v 174 cm, š 200 cm
hrani Pokrajinski muzej
Kočevje

Odeja Tekstilana z resicami, tovarniško zaščitena proti moljem

60 % ruska volna, 40 % akril
v 185 cm, š 133 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Otroška odeja Avio-Tex, artikel Exclusiv - baby, embalaža na zadrgo

60 % bombaž, 40 % akril
v 100 cm, š 70 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Pregrinjalo Tekstilana

v 180 cm, š 150 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Pregrinjalo Tekstilana za posteljo, artikel Tosca

bombažno platno, čisti bombaž
v 210 cm, š 200 cm
hrani Branka Trdan

Ogrinjalo Avio-Tex z zadrgo in pritiskači, embalaža na zadrgo

85 % akril, 15 % kardiran bombaž
v 200 cm, š 150 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Zastavica, 1981

tekstil
v 20,6 cm, š 8,5 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Odeja Tekstilana, artikel Polaris, motiv veverice

90 % sintetika, 10 % bombaž
v 230 cm, š 200 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Odeja Tekstilana, artikel Polaris

poliakril, bombaž
v 180 cm, š 150 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Odeja Avio-Tex

60 % bombaž, 40 % akril
v 220 cm, š 150 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Otroška odeja Tekstilana

100 % akril
v 110 cm, š 90 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Nalepke Tekstilana 60, 1981

papir
v 8,5 cm, š 23,5 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Nalepke za strojno tkani gobelin Antika

papir
v 25,2 cm, š 18 cm
hrani Pokrajinski muzej Kočevje

Transportni voziček

les, kovina, guma
v 120 cm, g 96 cm, š 130 cm
hrani Tekstilana d.o.o.

OD KAŠČE DO TOVARNE. Tekstilana Kočevje včeraj in nikoli več.

Občasna razstava | Temporary exhibition

Izdal in založil | *Edited and published by:* Pokrajinski muzej Kočevje, 2024

Zanj | *Represented by:* Vesna Jerbič Perko

Avtorji besedil | *Authors of the texts:* Ivan Kordiš, Žarko Lazarevič, Nina Vodopivec, Sonja Ifko

Jezikovni pregled | *Language editing:* Ivan Kordiš, Tina Žele Kovačič

Avtor razstave | *Author of the exhibition:* Ivan Kordiš

Prevod v angleščino | *English translation:* Prevajanje Sara, Nina Vodopivec

Strokovni sodelavci | *Experts assistants:* Ernest Deržek, Anica Deržek, Walter Deržek, Branka Trdan, Marija Viljevac, Milena Grabar

Fotografije | *Photography:* Ivan Kordiš, arhiv Pokrajinskega muzeja Kočevje, Josef Dornig, Peter Šobar, Herbert Otterstädt, Svetozar Busić, Milan Glavonjić, Simona Fajfar, Drago Mohar, Vasja Marinč, Jože Gorše

Skeniranje | *Scanning:* Rebeka Šubic, Ivan Kordiš

Gradivo so prispevali | *Material contributed by:* Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Goriški muzej Kromberk – Nova Gorica, Tehniški muzej Slovenije, Državni arhiv u Vukovaru, Dare Bistrovič, Simona Fajfar, Bojan Mohar, Ernest Deržek, Walter Deržek, Branka Trdan, Marta Žlindra, Metka Kordiš, Nada Novak, Albina Košorog, Tekstilana d.o.o., Aljoša Savič, Olga Vidmar, Vesna Krese, Silva Rakovič, Marija Viljevac, Milan Križman, Dušan Komac, Alojzij Novak, Breda Lovšin, Milena Grabar, Stanka Žagar, Miro Kuzma, Rudi Müller, Ivan Legvart, Josef Gladitsch, Milan Škrabec, Digitalna knjižnica Ljubljana, Dolenjski list, Slovenske Novice, Večernji list, Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije, Romana Selsek, Ivan Novak, Jožica Kaplan, Marja Novak, Marko Ule, Milena Grabar

Oblikovanje razstave | *Exhibition Design:* Hana Geder

Postavitev razstave | *Exhibition instalation:* Roman Zupančič

Oblikovanje in priprava za tisk | *Design and Preparation for print:* Eline, grafično oblikovanje, Katja Okorn, s. p.

Tisk | *Printed by:* Vegraf, Kočevje

Naklada / *Number of copies:* 300

Za vsebino odgovarjajo avtorji.

Brez predhodnega pisnega privoljenja lastnikov avtorskih pravic je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, snemanjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronskih medijih. Trudili smo se, da bi poiskali vse lastnike avtorskih pravic. Če v kakšnem primeru nismo navedli pravega lastnika, bomo to storili ob prvi priložnosti.

For content are responsible authors.

No part of this catalogue may be reproduced or transmitted in any form or by any means, graphic, electronic, or mechanical, including photocopying, recording, taping, or by any information storage retrieval system, without the written permission of the publisher. Regional Museum Kočevje has endeavoured to find all copyright owners. If in a particular case we have not stated the true owner, we shall do so at the first opportunity.

© Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje 2024

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

OBČINA KOČEVJE

POKRAJINSKI MUZEJ KOČEVJE

Pokrajinski muzej Kočevje
Prešernova ulica 11
1330 Kočevje

t +386 (0)1 8950 303

info@pmk-kocevje.si
muzej@pmk-kocevje.si
www.pmk-kocevje.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

677(497.4Kočevje)(091)

OD kašče do tovarne. Tekstilana Kočevje včeraj in nikoli več. : [občasna razstava] = From the granary to the factory. Tekstilana Kočevje yesterday and never again. : [temporary exhibition] / Ivan Kordiš ... [et al.] ; fotografije Ivan Kordiš ... [et al.] - Kočevje : Pokrajinski muzej, 2024

ISBN 978-961-6517-53-9
COBISS.SI-ID 211318019

POKRAJINSKI MUZEJ KOČEVJE

ISBN 978-961-6517-49-2

9 789616 517539

CENA: 15 €